

TÜRKİYE'DE SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

GÜÇLÜKLER ve ÖNERİLER

www.ebs.org.tr

Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi

Güçlükler ve Öneriler

EĞİTİM-BİR-SEN
EĞİTİMCİLER BİRLİĞİ SENDİKASI

www.ebs.org.tr

Eğitim-Bir-Sen Yayınları	:	78
Araştırma Dizisi	:	15
Sahibi	:	Eğitim-Bir-Sen Adına Ali YALÇIN Genel Başkan
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü	:	Şükrü KOLUKISA Genel Başkan Yardımcısı
Araştırma Koordinatörü	:	Atilla OLÇUM
Yayın Kurulu	:	Latif SELVİ Ramazan ÇAKIRCI Mithat SEVİN Şükrü KOLUKISA Hasan Yağın YAYLA Atilla OLÇUM
Grafik Tasarım	:	Caner KAÇAMAK
Baskı	:	Semih Ofset / 0312 341 40 75
Baskı Tarihi	:	30.09.2017
Adres	:	Oğuzlar Mahallesi Avukat Özdemir Özok Sokak No: 5 Balgat/Ankara
Tel	:	(0.312) 231 23 06
Bürocell	:	(0.533) 741 40 26
Faks	:	(0.312) 230 65 28
E-posta	:	ebs@ebs.org.tr
Web Site	:	www.ebs.org.tr

Atıf için:

Taştan, C.&Çelik, Z. (2017). Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler.
Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi

Güçlükler ve Öneriler

Coşkun TAŞTAN
Zafer ÇELİK

TAKDİM

TAKDİM

Suriye’de 2011’den beri devam eden iç savaş yüzünden milyonlarca insan evlerini terk etmek ve komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkiye, Suriyeliler için bir sığınak haline gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak bugün 3 milyondan fazla Suriyeli Türkiye’nin 81 ilinde yaşamaktadır. Türkiye’deki Suriyelilerin yaklaşık 1,5 milyonu 18 yaşından küçük, 1 milyonu ise okul çağındaki çocuklardan oluşmaktadır. Daha önemlisi, geçen altı yıllık süreçte yüzbinlerce Suriyeli Türkiye’de çocukluktan yetişkinliğe geçiş yapmıştır. Savaşın ne zaman biteceğinin ve Suriye’deki istikrarın ne zaman sağlanacağına belirsiz olduğu bu ortamda, önümüzdeki yıllarda Türkiye’de yaşamaya devam edecek ve çocukluktan yetişkinliğe geçecek yüzbinlerce Suriyeli çocuk olacaktır. Bu yüzbinlerce Suriyelinin hangi beceri ve vasıf ile yetişkin hayatına geçiş yapacağı oldukça önemlidir. Çünkü yeterli beceri ve vasa sahip olmadan iş hayatına atılan gençler düşük gelirli işlerde çalışmak zorunda kalacaktır. Bu ise, eğitimden yoksun kişilerin geleceğe olumsuz bakmasına neden olacak, yoksulluğun yeniden üretilmesini sağlayacaktır. Okullaşma, çocukların normalleşmesine ve savaşın olumsuz etkilerinin ortadan kalkmasına neden olur ve gelecekte sahip olacağı meslekler için gerekli beceri ve vasıfları kazanma imkânlarını sağlar. Eğer çocuklar eğitimden mahrum kalırlarsa, öncelikle gelecek umutları kalmaz, sosyal istikrarsızlık kalıcı hale gelir. Okullaşmayan gençler, toplumun marjinlerine doğru itilmeye, gettolaşmaya ve radikalleşmeye başlar. Türkiye de eğitimin sunduğu imkânların ve eğitimden yoksun olmanın getirdiği krizlerin farkında olarak, Suriyeli çocukları okullaştırma ve bu çocuklara kaliteli bir eğitim sunma konusunda yoğun bir çaba içine girmiştir. Buna rağmen Türkiye’deki Suriyeli çocukların yarıya yakını okullaşamamış durumdadır. Diğer yandan, okullaşmış çocukların eğitim ortamlarında karşılaştıkları güçlükler çözülmeyi beklemekte, verilen eğitimin kalitesi ile ilgili konular gündeme gelmektedir.

Her Suriyeli çocuğun kaliteli eğitime erişimi öncelikli olarak Suriyeli çocukların bireysel yaşamları için. Sonrasında ise Eğitim-Bir-Sen olarak her Suriyeli çocuğun kaliteli eğitime erişmesi konusunda bir sorumluluğumuz olduğunu düşünerek *Türkiye’de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler* başlıklı bu raporu hazırladık. Bu raporda Türkiye’nin Suriyeli çocukları okullaştırmak ve onlara kaliteli eğitim sunmak için yürüttüğü çalışmalara, okullaşmanın önündeki engellere ve okullaşan çocukların karşılaştıkları güçlükler odaklanılmış ve Suriyeli çocukların okullaşmasını artırmak ve daha kaliteli eğitime ulaşmalarını sağlamak için öneriler geliştirilmiştir.

Her Suriyeli çocuğa kaliteli eğitim sunmak için başta Milli Eğitim Bakanlığı’nın üst düzey yöneticileri olmak üzere il/ilçe ve okul yöneticileri ile öğretmenlere, Suriyeli çocuklar ile ilgili işlemlerle ilgilenen diğer kamu kurumları çalışanlarına ve sivil toplum örgütlerine büyük sorumluluk düşmektedir. Buna ilaveten, uluslararası toplumun Suriyeli çocukların eğitimi için daha fazla destek olması, katkı vermesi ve sorumluluk alması gerekmektedir. Elinizdeki raporun, hem ulusal hem de uluslararası toplumun Suriyeli çocukların kaliteli eğitime erişmesi için yapacakları çalışmalarda yön gösterici olacağına inanıyorum. Bu vesileyle raporu hazırlayan araştırma ekibine teşekkürlerimi sunuyorum.

Ali YALÇIN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen
Genel Başkanı

ÖNSÖZ

ÖNSÖZ

Altı yıldır devam eden savaş sonrasında evlerinden olan milyonlarca Suriyelinin hayata yeniden tutunması, yerleştikleri ve göç ettikleri ülkelerde kendilerine yeni bir yaşam kurması ve geleceğe umutlu bir şekilde bakabilmesi için eğitim oldukça kritik bir araçtır. Kaliteli bir eğitim ile Suriyeli çocuklar kendilerine biçilen kaderden kurtulma ve yeni bir gelecek inşa etme imkânına sahip olacaktır. Buna ilaveten, eğitim yoluyla Suriyeli çocuklar, Türkiye toplumu ile daha fazla bütünleşecek, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yaşamına dâhil olacaktır. Bu çocuklar, eğitimden mahrum kaldıklarında ise kendilerini, ülkemizi ve sınır komşumuz Suriye toplumunu büyük riskler beklemektedir. Okullaşmama ve kaliteli eğitime erişememe, Suriyeli çocukların, toplumun kenarlarına doğru itilmesine, gettolaşmasına, radikalleşmesine ve gelecek umutlarının yok olmasına neden olacaktır.

Türkiye'de Suriyeli Çocukların Eğitimi: Güçlükler ve Öneriler başlık bu rapor iki aşamalı olarak hazırlanmıştır. İlk aşamada, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türkiye Diyanet Vakfı ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ile görüşmeler yapılmış ve araştırmanın çerçevesi, araştırma soruları ve örnekleme bu ilk aşamadan sonra belirlenmiştir. İkinci aşamada ise 9 ilde 60 mülakat ve 15 odak görüşme yapılarak veriler toplanmıştır. Araştırmada oldukça geniş katılımlı bir örneklem oluşturulmuştur. Okullaşmamış çocuklar ve ebeveynleri, okullaşmış çocuklar ve ebeveynleri, Geçici Eğitim Merkezlerinde çalışan Türk koordinatörler, Suriyeli öğretmenler ve öğrenciler, devlet okullarındaki Türk ve Suriyeli öğrenciler, okul yöneticileri ve öğretmenler ile il/ilçe yöneticileri ve Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgilenen ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri ile odak grup görüşmeler ve derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Rapor, araştırma hakkında genel bilgilerin verildiği giriş bölümü ve Suriyelilerin genel durumuna ilişkin sayısal verilerin sunulduğu 1. bölümden sonra *yönetim*, *erişim* ve *kalite* başlıklı üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu üç bölümde öncelikli olarak Türkiye'nin Suriyeli çocukları okullaştırmak ve okullaşan Suriyelilere kaliteli bir eğitim sunmak için yaptığı çalışmalar değerlendirilmiş, ardından karşılaşılan güçlükler ve sorun alanları belirlenmiş ve son olarak politika geliştirilmesi gereken hususlar sunulmuştur. Buna ilaveten, sonuç ve öneriler kısmında Suriyeli çocukların okullaşması ve kaliteli eğitim alması için öneriler sunulmuştur.

Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitim meselesinin ilk kez bu kadar geniş bir perspektiften ele alındığı bu raporun, Suriyeli çocukların okullaşmasına ve aldıkları eğitimin kalitesinin artmasına, karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik politikaların geliştirilmesine katkı sunmasını temenni ederim. Bu raporla ilgili olarak temel sendikal hedefimiz, Suriyeli çocukların eğitim meselesini çok yönlü inceleyerek elde edilen verileri analiz etmek, okullaştırma politikalarını ve okul ortamlarını izlemek, değerlendirmek ve çözüm önerileri ile her Suriyeli çocuğun kaliteli bir eğitim almasına katkıda bulunmaktır. Bu vesile ile raporun hazırlanmasını üstlenen Doç.Dr. Coşkun Taştan ve Doç.Dr. Zafer Çelik'e teşekkürlerimi sunarım.

Atilla OLÇUM

Genel Başkan Yardımcısı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

Takdim.....	I
Önsöz.....	III
Tablo Listesi	VII
Kısaltmalar	IX
Yönetici Özeti.....	X
1. BÖLÜM	1
Giriş	1
2. BÖLÜM.....	7
TÜRKİYE'DEKİ SURİYELERE DAİR GENEL SAYISAL BİLGİLER.....	7
3. BÖLÜM.....	16
SURİYELİLERİN EĞİTİM SÜRECİNİN YÖNETİLMESİ	17
3.1. İmkânlar, başlıca aktörler ve uygulamalar	17
3.1.1. Suriyeli çocuklara sunulan eğitim hizmetine ilişkin MEB'in kurumsal yapılanması	20
3.1.2. YÖBİS.....	20
3.1.3. İyi uygulama örneği: PICTES	21
3.1.4. Bina ve öğretim materyali.....	21
3.1.5. Bütçe ve finansman	22
3.1.6. Müfredat.....	24
3.1.7. Mezuniyet ve denklik.....	26
3.1.8. Suriyeli öğretmenler	29
3.2. Yönetim ile ilgili sorunlar.....	29
3.2.1. Yerelde bazı devlet yetkililerinin ve idarecilerin isteksizliği.....	29
3.2.2. Okul imkânlarının kullanımı	30
3.2.3. Bürokratik süreçler.....	31
3.2.4. İzleme-değerlendirme ile ilgili sorunlar	31
3.3. Yönetim ile ilgili olarak politika geliştirilmesi beklenen hususlar	31

4. BÖLÜM..... 33

SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİMİ 33

4.1. Erişimin artırılmasına yönelik uygulamalar.....	33
4.1.1 Geçici Eğitim Merkezleri (GEM'ler)	33
4.1.2. Devlet okulları.....	34
4.1.3. Devlet eliyle yürütülen çalışmalar.....	34
4.1.4. STK'lar eliyle yürütülen çalışmalar	35
4.2. Erişimin önündeki engeller	36
4.2.1. Ekonomik sorunlar	36
4.2.2. Dil	38
4.2.3. Kültürel nedenler.....	39
4.2.4. Ulaşım sorunu.....	40
4.2.5. Oryantasyon kaybı.....	42
4.2.6. Belirsizlik	43
4.2.7. Türk veliler, idareciler ve öğretmenlerde görülen isteksizlik	44
4.2.8. TEOG'dan kaynaklanan sorunlar	45
4.2.9. Fiziksel imkânların yetersizliği.....	46
4.3. Okullaşamayan Suriyeli Çocuk Tipolojileri.....	46
4.4. Erişim ile ilgili olarak politika geliştirilmesi beklenen hususlar	51

5. BÖLÜM.....53

SURİYELİ ÇOCUKLARA VERİLEN EĞİTİMİN KALİTESİ 53

5.1. Planlama sorunlarının kalite üzerindeki etkileri 53

5.1.1. Kaynaklar ve kalite 53

5.1.2. Okul yönetimi ve kalite..... 54

5.1.3. Öğretmen ve kalite..... 55

5.1.4. Müfredat ve kalite 56

5.2. Öğrencilerin yaşadığı sorunlar 56

5.2.1.Devamsızlık-istikrarsızlık 56

5.2.2. Motivasyon eksikliği ve hedefsizlik..... 57

5.2.3. Akademik başarısızlık..... 58

5.3. Okul ve sınıf içi uygulamalar ve kalite 59

5.3.1. Rehberlik ve danışmanlık 59

5.3.2. Sınıf içi ortamlar 60

5.4. Çalışma etiği ile ilgili sorunlar..... 61

5.5. Ebeveyn desteğinin eksikliği..... 62

5.6. İzleme ve değerlendirme ile ilgili sorunlar 66

5.7. Kalite ile ilgili olarak politika geliştirilmesi beklenen hususlar 63

6. BÖLÜM.....65

SONUÇ ve ÖNERİLER 65

6.1. Sonuç..... 65

6.2. Öneriler 67

Kaynakça 72

Ek1 74

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İllere göre derinlemesine mülakat yapılan kişi sayısı ve odak görüşme sayısı	5
Tablo 2. Türkiye geneli okullaşan öğrenci sayısı ve öğrencilerin devam ettiği okul sayısı	12
Tablo 3. Suriyeli çocukların okullaşma oranı	12
Tablo 4. GEM ilkokul ve ortaokul haftalık ders çizelgesi	25
Tablo 5. GEM ortaöğretim haftalık ders çizelgesi	26
Tablo 6. Okulsuz Suriyeli çocukların, eğitimden uzak kalma nedenlerine göre sınıflandırılması ve onları okullaştırmak için stratejik öneriler	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yıllara göre Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli sayısı (2011-2017)	7
Şekil 2. Geçici barınma merkezleri ve bu merkezlerin dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı ve oranı	8
Şekil 3. Kayıtlı Suriyelilerin illere göre dağılımı (Suriyeli sayısının 10 binden fazla olduğu iller)	10
Şekil 4. Kayıtlı Suriyelilerin illere göre dağılımı (Suriyeli sayısının 10 binden az olduğu iller)	11
Şekil 5. Türkiye'deki Suriyelilere ait yaş piramidi	12
Şekil 6. Suriyeli çağ nüfusu yükü (%) bakımından iller arasında sıralama	13
Şekil 7. Suriyelilerin il bazında okullaşma oranları (%) bakımından iller arasında sıralama	14
Şekil 8. Devlet okullarındaki toplam Suriyeli öğrenci sayısının illere yüzdelik dağılımı	14
Şekil 9. Tüm GEM'lerdeki toplam Suriyeli öğrenci sayısının illere yüzdelik dağılımı	15
Şekil 10. Bir GEM'de okul duvarına idarece asılmış olan tabela	54
Şekil 11. Bir GEM'de okul duvarına idarece asılmış olan tabela	55
Şekil 12. Rehberlik Servisi Tabela	60

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. Türkiye'deki Suriyelilerin illere göre dağılımı	9
Harita 2. Ankara Altındağ'da bir GEM' de öğrencinin okul ve ev arasında yürüdüğü mesafe	41

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ECHO	Avrupa Birliği İnsani Yardım ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü
Eğitim-Bir-Sen	Eğitimciler Birliği Sendikası
FRIT	Türkiye'deki Sığınmacılar İçin Mali İmkan
GADEDB	Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı
GBM	Geçici Barınma Merkezi
GEM	Geçici Eğitim Merkezi
GEMLYDS	Geçici Eğitim Merkezleri Lise Yeterlilik ve Denklik Sınavı
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
İHH	İnsani Yardım Vakfı
KPSS	Kamu Personeli Seçme Sınavı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEM	Milli Eğitim Müdürlüğü
PICTES	Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyon Projesi
RPP	Suriye Bölgesel Müdahale Planı
SETA	Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SGDD	Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞEYP	Şartlı Eğitim Programı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TEOG	Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş Sistemi
TÖMER	Türkçe Öğretim Merkezi
TTKB	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YÖBİS	Yabancı Öğrenciler Bilgi Sistemi
YÖLYDS	Yabancı Öğrenciler İçin Lise Yeterlik ve Denklik Sınavı
YUKK	Uluslararası Koruma Kanunu

YÖNETİCİ ÖZETİ

YÖNETİCİ ÖZETİ

Suriye’de 6 yıldır devam eden savaş nedeniyle milyonlarca insan evlerini terk etmiş ve 3 milyonu aşkın kişi ise Türkiye’ye sığınmıştır. Türkiye’de bulunan Suriyelilerin yarısı 18 yaş altındaki okul çağı çocuklarıdır. Dahası, 6 yıllık süreçte yüzbinlerce kişi çocukluktan yetişkinliğe geçmiş ve önümüzdeki yıllarda da geçmeye devam edecektir. Bu çocukların eğitimden mahrum olması ve yeterince nitelikli bir eğitim almaması hem bireysel kaderleri ve Türkiye’deki Suriye toplumunun geleceği için hem de Türkiye toplumu için hayli önemlidir. Eğitimden mahrum olanların gelecek umudu yok olmakta, yeterince vasıf ve beceri elde edemediğinden düşük gelirli işlerde güvencesiz bir şekilde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu ise Suriyeli toplumun marjinalleşmesi, gettolaşması ve radikalleşmesi riskini doğuracaktır. Kaliteli eğitime erişmek ise, Suriyelilerin savaş, şiddet, yaşadıkları yeri terk gibi durumların neden olduğu psiko-sosyal sorunları aşmasına ve normalleşmesine, yeni bir umuda sahip olmasına, Türkiye toplumu ile bütünleşmelerine ve ekonomik ve sosyal imkânlardan daha fazla faydalanmasına neden olacaktır.

Bu rapor Türkiye’deki Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki engelleri ortaya koymayı, okullaşmış çocukların mevcut durumunun ve karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğunu tespit etmeyi ve tüm Suriyeli çocukların kaliteli eğitime erişmesi için öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda okul öncesinden liseye kadar olan eğitim çağı çocuklarının okullaşma sorunları araştırılmıştır. Mesleki ve yaygın eğitim ile yükseköğretim boyutu araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırma iki aşamalı gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada Suriyeli çocukların eğitimi ile doğrudan ilgilenen Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) gibi kilit aktörler ile görüşülmüştür. Bu kilit aktörler ile yapılan görüşmeler sonrasında araştırmanın çerçevesi, araştırma soruları ve örnekleme belirlenmiştir. İkinci aşamada ise 9 ilde 60 mülakat ve 15 odak görüşme yapılarak veriler toplanmıştır. Araştırmada oldukça geniş katılımlı bir örneklem oluşturulmuştur: Okullaşmamış çocuklar ve ebeveynleri, okullaşmış çocuklar ve ebeveynleri, Geçici Eğitim Merkezleri’nde (GEM) çalışan Türk koordinatörler, Suriyeli öğretmenler ve öğrenciler, devlet okullarındaki Türk ve Suriyeli öğrenciler, okul yöneticileri ve öğretmenler ile Suriyelilerin eğitiminden sorumlu il/ilçe yöneticileri ve Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgilenen ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri örnekleme dâhil edilmiş ve tüm bu farklı kesimlerle odak grup görüşmeleri ve derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Araştırma, okullaşmadaki engeller ve bu konudaki çalışmalar kadar, Suriyelilere verilen eğitimin kalitesini de değerlendirmektedir. Çünkü okullaşma konusunda çalışmalar yoğun bir şekilde sürmektedir. Artık, her Suriyeli çocuğa kaliteli eğitim sunmak için çalışmalara yoğunlaşmak gerekmektedir. Araştırma bahsedilen hususlar çerçevesinde, *yönetim, erişim ve kalite* başlıkları altında analiz edilerek raporlanmıştır.

Suriyeli Çocukların Eğitim Sürecinin Yönetilmesi

Türkiye 2014 yılından itibaren Suriyeli çocukları okullaştırmak için yoğun bir şekilde çalışmaya başlamış ve Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili kurumsal yapılanmayı tamamlamıştır. Yabancı Öğrenciler Bilgi Sistemi’nin (YÖBİS) kurulması ile birlikte Suriyeli öğrencilerin kayıt, başarı, devam-devamsızlık takibi kolaylıkla yapılmaktadır. Suriyeli çocuklar devlet okulu ve GEM’lerde öğrenim görebilmektedir. MEB’in 18 Eylül 2017 tarihli verisine göre Türkiye genelinde 370 GEM’de 280.602 Suriyeli öğrenim görmektedir. GEM’lerin 201’i devlet okulu binalarında faaliyet gösterirken, diğerleri farklı kamu kurumları tarafından

sağlanan binalardan oluşmaktadır. Suriyelilere sağlanan eğitim hizmetleri için yapılan harcamalar çok büyük oranda Türkiye tarafından sağlanmaktadır. Bununla birlikte UNICEF’in de GEM’lerin donanım ve altyapı giderleri ve Suriyeli öğretmenlere verilen ücretler konusunda desteği vardır. Ayrıca Kore, Tayvan gibi ülkelerin okul ve derslik yapımı ile ilgili destekleri söz konusudur. Ancak Avrupa Birliği’nin (AB) vadettiği 3 milyar Avro’nun sadece 300 milyonu şu an kullanılmaktadır. AB’nin özellikle bina ve derslik yapımı konusundaki fonlarının hızlı bir şekilde kullanıma başlaması gerekmektedir.

Türkiye Suriyeli çocukları Türk eğitim sistemine tam anlamıyla dâhil etmeyi hedeflediğinden, 2016-2017 öğretim yılından itibaren 1. 5. ve 9. sınıf çağındaki çocukların kaydı GEM’ler yerine devlet okullarına aktarılmaktadır. GEM’lerde ilköğretim düzeyindeki haftalık 30 saatlik dersin 15 saati; liselerde ise 35 saatin 15 saati Türkçe öğretimine ayrılmıştır. Bu uygulama Suriyeli çocukların Türk okullarında yaşlıları ile eğitim alma sürecini hızlandırması açısından olumlu bir karar iken, alan derslerine oldukça az bir süre ayrılmasına neden olması bakımından da bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Örneğin matematik dersi için GEM’lerde 2 saat zaman ayrılmışken devlet liselerinde bu ders için 6 saat zaman ayrılmıştır. Suriyeli çocuklar bir devlet okulunda öğrenim görmek istediğinde kayıt için sadece tanıtım belgesinin ibrazı yeterli olmakta ve eğer belgesiz gelmiş ise yapılan bir denklik sınavı sonrasında sınıf düzeyi belirlenmekte, belgeli ise belgesine göre işlem yapılmaktadır. Mezuniyet sürecinde GEM’lerdeki öğrenimi başarı ile tamamlayanlar bir yeterlilik ve denklik sınavına girmektedir. Bu sınavda başarılı olanlar ise mezuniyet ve denkliklerini alabilmektedir. Yeni uygulamada ise yapılan yeterlilik sınavında başarılı olamayan ve GEM’lerden mezun olma hakkına sahip olanlar açıköğretim lisesine başvurup iki dersten başarılı olduğu takdirde mezun olabilmektedir.

Türk eğitim sistemi aşırı merkezîyetçi bir yapıya sahip olduğundan, yerelde yürütülecek bazı iş ve işlemler konusunda Bakanlığın onayının beklenmesi bürokratik süreçlerin uzamasına neden olmaktadır. Süreçlerin uzaması nedeniyle yerelde uygulanacak çeşitli projelerde aksaklıklar yaşanmaktadır. Yönetim ile ilgili bir diğer sorun ise Suriyeli öğrencilerin okula erişimi ve aldıkları eğitimin kalitesi ile ilgili izleme ve değerlendirme yapmaya yarayabilecek verilerin özellikle yerel düzeydeki idareciler tarafından önemsenmiyor olmasıdır. Araştırma sürecinde görüşülen bazı il/ilçe MEM yetkililerinden il/ilçedeki Suriyeli çocukların çağ nüfusu ve okullaşma oranı ile ilgili net bir bilgi alınamamış; tahmini bir şekilde “%50-%60 arası” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Suriyeli çocukları okullandırmak için kamu ve sivil toplum çalışanlarının önemli çabalarından bahsedilebilir. Ziyaret edilen okullarda özellikle Suriyeli öğretmenlerin zaman zaman tarama çalışması yaptığı ve çocukları okullandırmaya çalıştığı görülmüştür. Buna ilaveten araştırmanın yapıldığı her şehirde en az bir sivil toplum kuruluşunun Suriyeli çocukları okullandırmak için yoğun bir çaba içinde olduğu görülmüştür. Ayrıca, MEB, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türk Kızılayı ve UNICEF arasında imzalanan bir protokolle Mülteci Çocuklar İçin Şartlı Eğitim Yardımı Programı (ŞEYP) başlatılmıştır.

Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi

15 Eylül 2017’de MEB’den alınan verilere göre 976 bin okul çağı çocuğun %54,5’i okullaşmış iken bu çocukların %45,5’i ise okullaşmamış durumdadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de okullaşmayan yaklaşık 450 bin Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Suriyeli çocukların okula erişiminin önündeki engeller, zorluk derecesine göre bu raporda üç gruba ayrılmıştır. Birinci tür engeller, kısa vadede ve planlı çalışmalarla

göreceli olarak daha kolay biçimde ortadan kaldırılabilecek engellerdir. Oryantasyon kaybı ve motivasyon eksikliği gibi psikolojik engeller, bu tür engellerin başında gelmektedir. Bazı çocukların okula gitmeye hazır olduğu ancak süreçler hakkında bilgisi olmadığından okula gidemediği gözlenmiştir. Bazı illerde MEM'ler ve STK'lar tarafından gerçekleştirilen aktif aile ziyaretleriyle bu çocuklar okullaşmaktadır. Bu kategoride olanlar bu raporda *Tip-1 okulsuz* olarak tanımlanmıştır. Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki ikinci tür engeller, planlı çalışmalarla ve sistematik yaklaşımlarla ortadan kaldırılabilecek engellerdir. Örneğin, okula birkaç yıl ara vermek zorunda kalan ve en son bıraktığı sınıf düzeyindeki çocuklardan yaşça büyük olan çocukların önündeki engeller bu gruba girer. Aile gelirine katkı için düşük ücretle çalışan çocuklar ve karma eğitim nedeniyle okuldan uzak bırakılan çocuklar, bu tür engellere maruz kalmaktadır. Bazı planlamalar ve düzenlemeler ile bu çocukları okullaştırmak mümkündür. Bu kategorideki çocuklar ise bu raporda *Tip-2 okulsuz* olarak tanımlanmıştır. Okullaşmanın önündeki üçüncü tür engeller, ortadan kaldırılması en zor olan engellerdir. Bu tür engeller ekonomik, kültürel veya sosyo-psikolojik temelli olabilmektedir. Ortadan kaldırılması en zor olan ekonomik engellerin başında, hanede başka gelir kaynağının olmaması ve yalnızca okul çağındaki çocuğun kazancına bağımlı olunması gelmektedir. Evde bakıma muhtaç birinin olması nedeniyle okula gitmeyenler de bu kategoridedir. Bu kategorideki çocuklar ise *Tip-3 okulsuz* olarak tanımlanmıştır.

Araştırmada okullaşmanın önündeki en büyük engelin ekonomik sorunlar olduğu görülmüştür. Özellikle okullaşmamış çocuklarla yapılan görüşmelerde çocuklar okula gitmek istediğini ancak çalışmak zorunda olduklarını, ailesine maddi olarak destek vermeleri gerektiğini bu yüzden okula gidemediklerini ifade etmişlerdir. Bu çocuklar, aileye yapılacak belirli bir yardım ile okula döneceğini ifade etmişlerdir. Okullaşmanın önündeki diğer engel ise yeterli Türkçe bilmemeden kaynaklanan dil sorunudur. Özellikle 5. ve 9. sınıf çocukları yeterli Türkçesi olmadan okula gittiklerinde, bu çocukların bir müddet sonra dersleri anlamama, okul ortamına yabancılaşma gibi gerekçelerle okulu terk ettiği görülmüştür. Dil ile ilgili diğer bir husus da Suriyelilerin Arapçayı unutma kaygısıdır. Bu kaygı nedeniyle, bazı aileler ve çocukların okullara mesafe koyduğu görülmüştür. Bir diğer engel ise kültürel engeller olarak sayabileceğimiz, erken evlilik, Suriyelilerin karma eğitim veren kurumlara çocuklarını göndermek istememesi, gibi nedenlerdir.

Ulaşım sorununun okullaşma konusundaki en önemli engellerden biri olduğu görülmüştür. Özellikle GEM'lerin her yerde açık olmaması, okulların uzakta olduğu durumda toplu taşıma ve okul servisi için gerekli olan mali güce sahip olmama çocukların okula devamını etkilemektedir. Buna ilaveten, bazı illerde GEM'lerin geç saatte başlaması ve hava karardıktan sonra çocukların yolda olması, kimi ailelerin özellikle kız çocuklarını okula göndermek istememesine neden olmaktadır.

Okula kayıt, belge temin etme gibi bürokratik işlemleri gerçekleştirme bilgi ve becerisinden yoksun olma gibi nedenlerle de bazı çocuklar okuldan uzak kalmaktadır. Bir diğer husus, Suriyelilerin sosyal ve mekânsal olarak hissettikleri belirsizliktir. Okullaşmanın önündeki bir diğer engel de bazı kesimlerin Suriyeli çocuklara yönelik olumsuz tutumlarıdır. Son olarak liselere yerleştirme TEOG ile yapıldığından en başarılı öğrencilerin gittiği fen ve Anadolu liselerine Suriyeli çocuklar gidememektedir. Suriyeli çocuklar genelde puanı düşük öğrencilerin gittiği okullara yönlendirilmektedir. Tüm bunlara ek olarak da okul ve derslik yetersizliği nedeniyle okula devam edemeyen çocuklardan bahsedilebilir.

Suriyeli Çocuklara Verilen Eğitimin Kalitesi

Suriyeli çocukların aldıkları eğitimin kalitesini belirleyen birçok unsur vardır. Suriyeli çocukların eğitim hizmetlerini planlama, en temel unsurlardan biridir. Türkiye’deki Suriyeli nüfusun artışının devam etmesi, iller arasında hala yüksek bir nüfus hareketliliğinin olması, 2,8 milyondan fazla Suriyelinin 13 ilde yoğunlaşmış olması ve bu illerin çoğunun zaten altyapı ve okul konusunda zorluklar yaşayan iller olması kaliteli bir eğitim planını hazırlama konusunda güçlükler neden olmaktadır. Diğer önemli husus ise GEM’lerin derslik ve bina eksikliği nedeniyle ikili öğretimden daha geç saatte (14.30 gibi) başlamasıdır. Okulların geç saatte başlaması ve bazı çocukların okul saatine kadar çalışması ya da başka işlerle uğraşması nedeniyle okul performansları düşmektedir. Buna ilaveten, okullarda kullanılan bazı öğretim materyalleri konusunda önemli eksiklikler vardır. GEM’lerde okul yönetimi ile öğrenci ve ailesi ile iletişim konusunda bir sorun olmazken devlet okullarında çocukların Türkçeyi yeni öğrenmesi ve ailelerin bilmemesi nedeniyle iletişim konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Buna ilaveten, GEM’lerin farklı bir mekânı yönetim için kullanması ve bu odalarda derme çatma ve özensiz kâğıtlarla asılmış ilanlar ve tanıtımlar, öğrencilerin okula aidiyet duygularını olumsuz etkilemekte, tüm bunlar ise eğitimin kalitesine olumsuz bir şekilde yansımaktadır.

GEM’lere öğretmen seçiminde artık birden çok aşama takip edilmektedir. Öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmesi, mülakatlar vb. ölçümlerin sonucuna bakılarak alımların yapılması, öğretmen kalitesi üzerinde olumlu etkilere yol açacaktır. Suriyeli çocukların kullandıkları müfredat ve ders kitaplarında yapılan çalışmalar sonrasında Esad rejimini öven ve Türkiye’ye karşı olumsuz ifadelerin yer aldığı kısımlar çıkarılmış, Türkiye’yi ve kültürünü tanıtan kimi ifadeler eklenmiştir. GEM’lerde alan derslerine ayrılan sürenin az olması nedeniyle çocuklar bazı derslerde konuları öğrenememektedir.

Suriyeli çocukların başarısını etkileyen önemli unsurlar devamsızlık, motivasyon eksikliği ve hedefsizliktir. Suriyeliler arasında hareketliliğin fazla olması nedeniyle devamsızlığın yüksek olduğu görülmüştür. Buna ilaveten, devlet okullarında öğrenim gören çocukların Türkçe seviyesinin yetersiz olması çocukların başarılarını etkilemektedir. Savaşın etkisi, ailesinde yaşanan kayıplar, geleceğin belirsizliği gibi hususlar bazı Suriyeli çocuklarda ciddi bir motivasyon kaybına ve hedefsizliğe neden olmaktadır. Diğer yandan, araştırma kapsamında yapılan bazı görüşmelerde ise kimi Suriyeli çocukların oldukça yüksek bir motivasyona sahip olduğu hatta devlet okulunda dahi en başarılı öğrenciler arasında yer aldıkları da ifade edilmiştir. Bu tür çocukların sayısı oldukça azdır.

Savaş, şiddet, ülkesini terk etmek zorunda kalma gibi nedenlerle Suriyeli çocuklarda psiko-sosyal sorunlar görülmektedir. Bu çocuklar için rehberlik hizmetlerinin verilmesi bir zorunluluktur. Ancak yakın zamana kadar GEM’lerde bir rehber öğretmen bulunmaması ve devlet okullarındaki rehber öğretmenlerin sayılarının yetersizliği Suriyeli çocuklar ile yeterli düzeyde ilgilenmelerinde engel teşkil etmiştir. Suriyeli çocukların rehabilitasyonu daha çok Suriyeli öğretmenlerin kendi gayretleri ile gerçekleşmiştir. Son olarak, sınıf içi ortamlara bakıldığında devlet okullarında Türk ve Suriyeli öğrenciler arasında yeterince bir kaynaşmanın olmadığı görülmüştür.

Öneriler

- Özellikle öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin Suriyeli çocukların eğitimi konusunda farkındalığının artırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Suriyeli çocukların okullaşması konusunda kamu çalışanlarının özveri ile işlerini yapması önemlidir.

- Suriyeli çocuklar devlet okullarında öğrenim görmeye yeterli düzeyde Türkçe öğreninceye kadar GEM'ler devam etmelidir. GEM'lerin kapatılması sonrasında da çocukların Türkçe desteğine ihtiyaç duyacağı dikkate alınarak planlamalar yapılmalıdır. Ayrıca, Suriye toplumunun GEM'lerin kapatılması sonrasında Arapçayı ve kendi kültürünü unutma kaygıları dikkate alınmalı ve bu hususlarda politikalar geliştirilmelidir.
- Türkiye Suriyeli çocukları okullaştırmak için oldukça büyük kaynaklar ayırmasına rağmen bu kaynaklar yeterli olmamaktadır. Bundan dolayı uluslararası toplumun Suriyeli çocukların eğitimi konusunda daha fazla sorumluluk alması ve daha fazla kaynağı Türkiye'ye aktarması gerekmektedir. Özellikle AB fonlarından aktarılan bütçenin bir an önce bina ve derslik yapımı için kullanıma açılması gerekmektedir. Derslik ve okul yapımı, taşıma, öğretim materyali ve personel için yapılacak mali destekler Suriyeli çocukların okullaşmasını artıracak ve daha kaliteli eğitim almasını sağlayacaktır.
- Araştırmada okullaşamayan çocuklar üç farklı tipoloji altında ele alınmıştır. Okula erişimin önündeki engellerden hangisinden etkilendiğine bağlı olarak farklı tipolojideki çocuklara farklı yöntem ve araçlarla yaklaşılmalıdır. Oryantasyon kaybı yaşayan *Tip-1 okulsuzlar* için çocukları ve aileleri bilgilendirici çalışmalar ve saha ziyaretleri yapılmalıdır. Orta düzeyde okullaşma güçlüğü yaşayan *Tip-2 okulsuzlar* için, maddi destek, ulaşım desteği vb. sağlanmalıdır. Okullaşması güç görünen, uzun yıllar okuldan uzak kalmış ve ailenin tek ya da vazgeçilmez geçim kaynağı olan *Tip-3 okulsuz çocuklar* için akşam okulları gibi farklı türden okulların açılması ve maddi desteğin sağlanması bu çocukların okullaşmasını sağlayacaktır.
- Okula gitmeyen çocukları tespit için Türk ve Suriyeli öğretmenler, okul yöneticileri, ulusal ve uluslararası STK'lar, Suriye toplumunun kanaat önderleri gibi tüm kesimler birlikte çalışmalı ve tarama çalışmalarıyla okullaşmamış çocuklar tespit edilerek okullaşmaları sağlanmalıdır.
- Suriyeli kız çocukların okullaşmasını artırmak için kız okullarının açılması desteklenmelidir.
- Okullarda yer olmadığı gerekçesiyle bazı çocukların okullaşmasının gerçekleşemediği dikkate alındığında, ivedi olarak bina ve derslik sayısının artırılması gerekmektedir.
- Yüksek başarılı Suriyeli çocuklar bilim ve matematik eğitiminin ağırlıkta olduğu fen ve Anadolu liseleri ile sosyal bilimler liselerine de yönlendirilmelidir.
- Suriyeli çocukların kaliteli eğitim alabilmesi için ilk olarak tam zamanlı eğitim imkânına sahip olması önem arz etmektedir. Bu açıdan GEM'lerin daha erken saatlerde eğitime başlaması için GEM'lerin fiziksel ve altyapı imkânlarının desteklenmesi, yeni derslik ve okulların açılması yönünde ihtiyaçlar söz konusudur.
- Suriyeli öğretmenlerin seçiminde özen gösterilmeli ve bu öğretmenlerin mesleki yeterliliklerini geliştirmek için hizmetiçi faaliyetler düzenlenmelidir.
- Devlet okullarında Türk öğretmenler Suriyeli çocuklara olumsuz tutum sergilemeyip, onların derslere aktif katılımını sağlamalı, bu çocukları sınıf içinde Türk öğrencilerden yalıtılmaya özen göstermeli ve Türk öğrenciler ile kaynaştırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- GEM öğrencilerinin matematik, fizik, kimya, yabancı dil gibi derslerdeki eksikliklerini tamamlayıcı telafi eğitimleri düzenlenmelidir.
- Birçok Suriyeli çocuğun savaş ve göçün etkilerinden kaynaklanan psiko-sosyal sorunlar yaşadığı dikkate alındığında, bu çocuklara yönelik etkin bir rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır.

1. BÖLÜM

1. BÖLÜM

Giriş

Suriye’de 6 yıldır devam eden savaştan dolayı 13 milyondan fazla insan yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Yerlerinden olan kişilerden 5 milyondan fazlası Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi komşu ülkelere sığınmışlardır. Ağustos 2017 verilere göre, Türkiye’de 3,1 milyon, Lübnan’da 1 milyon, Ürdün’de 660 bin, Irak’ta 240 bin ve Mısır’da 120 bin Suriyeli yaşamaktadır. 5 ülkenin ev sahipliği yaptığı 5,2 milyon Suriyelinin 750 bini 0-4 yaş aralığında; 1,75 milyonu ise 5-17 yaş aralığındadır. Başka bir ifade ile farklı ülkelere sığınmış Suriyelilerin yaklaşık yarısı 17 yaş altında okul çağı çocuğudur (UNHCR, 2017). Türkiye özeline bakıldığında ise, 5-18 yaş arasında okul çağında 1 milyon ve 0-4 yaş aralığında 490 bin civarı Suriyeli çocuk olduğu görülmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017). Bu rakamlara ilaveten, 6 yıllık süreçte yüzbinlerce kişi çocukluktan yetişkinliğe geçiş yapmıştır.

Ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeli çocuk ve gençlerin formal bir eğitim sürecine dâhil olup olmadığı önemli bir husustur. Dahası, savaşın ne zaman biteceğinin ve Suriye’de istikrarın ne zaman gerçekleşeceğinin belirsiz olduğu bu süreçte, bebeklikten çocukluğa ve okul yaşına erişme, okul yaşı çağından yetişkinliğe geçecek olan yüzbinlerce Suriyelinin eğitim alıp almaması, aldığı eğitimin niteliği, bu kişilerin kendi gelecekleri ve refahı açısından oldukça kritiktir. Okullaşmama, çocuk işçiliğini ve erken evliliği artırmakta, radikalleşmeye ve radikal gruplara katılma riskini doğurmaktadır (Watkins ve Zyck, 2014). Yeterli eğitim alamayan kişiler, ucuz işgücü olarak çalışmak durumunda kalacaktır. Suriyeliler gittikleri ülkelerin eğitim sistemine dâhil olmadıklarında, ev sahibi ülkelerin toplumsal yapısına uyumda ve toplumla bütünleşmede sorunların ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Dahası, savaş sonrasında ve istikrar kazanıldığı zaman Suriyelilerin yeterli eğitime sahip olmadan ülkelerine geri dönmeleri durumunda Suriye’nin yeniden yapılanmasına ne kadar katkılarının olacağı önemli bir sorun haline gelecektir. Suriyelilerin alacağı eğitim ve bu eğitimin niteliği, ilk olarak onların bireysel geleceği ve refahını etkileyecek temel unsurdur. İkinci olarak Suriyeliler eğitim yoluyla, misafir oldukları toplum ile bütünleşme, bu toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamına daha fazla dâhil olma imkânına sahip olacaktır. Üçüncü olarak da savaşın bitmesi halinde ve istikrarın kazanıldığı bir durumda kaliteli bir eğitim ile Suriye’nin yeniden yapılanmasını sağlayacak nitelikli insan gücünün yetişmesi sağlanacaktır.

Suriyeli çocukların eğitimindeki bu krizin, Suriyelilerin hem şimdi hem de gelecek on yıllar için oldukça kritik sonuçları olacağı tahmin edilmektedir. Eğitim yolu ile çocuklar çeşitli destekler alır ve savaşın etkisinden kurtulur, gelecekte sahip olacağı meslek için gerekli beceri ve vasıfları elde etme şansına sahip olur. Eğitim imkânı çocukların elinden alındığında, çocukların geleceğe ilişkin umutları yok olur ve yoksulluğun nesiller arasında aktarımı ve yeniden üretilmesi gerçekleşir, sosyal istikrarsızlık kalıcı hale gelir ve yeniden yapılanma beklentisi yok olur. Okullaşmayan genç Suriyelilerin imkânları ellerinden alınmış olur ve bu çocuklar toplumun marjinlerine itilir. Gençler yeni fırsatlar elde etmek için zorlu/ölümcül yolculuklar yapma, radikal gruplara katılma gibi alternatif arayışlara girer (Watkins ve Zycks, 2014). Bu riskleri fark eden uluslararası toplum, Suriyelilerin eğitim meselesini insani yardımdan sonra ele almaya başlamıştır. Bu çerçevede UNICEF tarafından 2013 yılında “Kayıp Nesil Olmasın” girişimi başlatılmıştır. Tüm bunlara rağmen Suriyelilerin eğitim konusunun uluslararası toplum ve medyada yeterince ilgi ve destek gördüğünü söylemek güçtür. Suriyelilerin genel durumunu ele alan ulusal ve uluslararası birçok rapor, analiz ve çalışmalar yapılmışken, eğitim sorununa odaklanan çok daha sınırlı sayıda araştırma, analiz ve rapor yayınlanmıştır. UNICEF Nisan 2017’de yayınladığı raporda 5 ev sahibi

ülke ve Suriye’deki Suriyeli çocukların eğitim durumunu incelemiştir. Bu raporda, her ülkede zaman içinde Suriyeli çocukların eğitiminde önemli ilerlemeler gerçekleşse de yapılması gereken daha çok şeyin olduğu vurgulanmıştır (UNICEF, 2017). Amerika Birleşik Devletleri’nde en önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olan RAND Corporation Türkiye, Ürdün ve Lübnan’da Suriyeli çocuklara yönelik geliştirilen eğitim politika ve uygulamalarını incelemiştir. Bu rapor, 2014’de yapılan saha ziyaretleri sonrasında hazırlanmıştır. Raporda, okul/bina eksikliği, dil ve müfredat, ulaşım, belge, çocuk işçiliği ve erken evlilik, okul ücretleri ve güvenlik gibi konularda okula erişimi engelleyen hususlar ortaya konmuştur. Türkiye’de okul sayısının artırılması konusunda yürütülen çalışmalara rağmen yeterli okul/bina sağlanamamıştır. Suriyelilerin okullaşması konusunda okul dışı çocukları okullandırmak için koordine edilmiş bir stratejinin geliştirilmesi, uygun okulların yapılması, tam zamanlı, kaliteli, devlet okullarına alternatif eğitim imkânlarının geliştirilmesi, kamu okullarında ikili eğitimin sağlanması sürecinde kalitenin dikkate alınması önerilmiştir (Culbertson ve Constant, 2015). Assistance Coordination Unit 2016’da hazırladığı raporda Suriye’deki okulların eğitim durumlarını incelemiştir (ACU, 2016). Overseas Development Institute tarafından yapılan bir araştırma da Suriyeli çocuklara yönelik uluslararası toplumun yeterince yardımda bulunmadığını ve zaten yoksul olan bu ülkelere verdikleri sözleri tutmadığını vurgulamıştır (Watkins ve Zyck, 2014). Ulusal düzeyde Suriyeli çocukların eğitim meselesini ele alan kapsamlı bir araştırma SETA Vakfı ve TheirWorld kuruluşları tarafından Ağustos 2017’de yayınlanmıştır. Bu rapora temel olacak şekilde 5 ilde saha araştırması yapılarak okullaşamayan Suriyeli çocukların önündeki engeller ile okullaşmış çocukların durumu analiz edilmiştir (SETA Vakfı ve TheirWorld, 2017).

Suriyelilere ev sahipliği yapan ülkeler, Suriyeli çocuklara göçün başladığı ilk andan itibaren destek sağlamış ve eğitim imkânı sunmaya çalışmıştır. Ancak, bu ülkeler çocuklara eğitim imkânı sağlama konusunda finans, beşerî kaynak ve sistem eksikliği yaşamışlardır. Eğitimin Suriyeli çocuklar üzerindeki bu önemine rağmen, uluslararası donör kurum ve ülkeler, Suriyelilere ev sahipliği yapan ülkeleri desteklemek konusunda yavaş kalmıştır. Suriyeli çocuklara ev sahipliği yapan ülkelerin de herhangi bir finans ve beşerî destek olmadan Suriyeli çocuklara kaliteli eğitim sağlaması oldukça güç bir husustur (Watkins ve Zycks, 2014).

Suriyeli çocukların eğitimi konusunda Türkiye, ilk andan itibaren bazı çalışmalar yapmış olsa da, politika geliştirme bakımından geç kaldığı ve Suriyeli çocuklar için eğitimin önemini daha geç fark ettiği söylenebilir. Bu durumun temel nedeni, Suriye’deki savaşın ilk zamanlarında, çatışmaların kısa sürede son bulacağı ve Suriyelilerin geri döneceği konusundaki beklentiydi. Savaş uzadıkça ve Türkiye’ye yönelik kitlesel göç hareketi büyüdükçe ve Suriyeliler tüm Türkiye’ye yayılmaya başladıkça, Suriye’deki savaşın kısa sürede bitmeyeceği ve istikrarın sağlanmayacağı düşünülmüş ve Türkiye Suriyeli çocukların eğitimi konusunda aktif politikalar takip etmeye başlamıştır. Suriyeli çocukların eğitim meselesi gündeme alındığında Türkiye bazı güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. İlk olarak Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Şanlıurfa, Gaziantep, İstanbul gibi illerin Türkiye’nin eğitimin altyapısı konusunda en çok güçlük çektiği iller olmasıdır. Bu illerde öğretmen ve sınıf başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalamasından çok daha yüksektir (MEB, 2017). Buna ilaveten Türkiye’deki ilköğretim düzeyindeki okulların %19,3’ünde ikili eğitim yapılmakta ve öğrencilerin %45,9’u bu okullarda öğrenim görmektedir. Gaziantep, Adana ve Bursa’daki ilköğretim öğrencilerinin %65’i; İstanbul, Ankara, İzmir, Şanlıurfa, Mersin ve Osmaniye gibi illerdeki öğrencilerin %55-64’ü ikili eğitim yapan okullarda öğrenim görmektedirler (Eğitim-Bir-Sen, 2016). Suriyelilerin en yoğun yaşadığı iller Türkiye’de okul sıkıntısının en yoğun yaşandığı ve en çok ikili eğitim yapıldığı illerdir. İkinci güçlük ise, Suriyelilerin Türkiye’ye girdikten sonra ülke içerisinde

çok fazla yer değiştirmesidir. Ülkelerinden kaçan Suriyelilerin %60’tan fazlası Türkiye’dedir ve her geçen gün Türkiye’deki Suriyeli sayısı artmaktadır. Buna ilaveten, Türkiye’nin Suriyelilerin eğitimi konusundaki politika ve uygulamaları da hızlı bir değişim sergilemektedir. Daha somut ifade etmek gerekirse, 2015 yılında Suriyelilerin ancak %40’ı okulaşmış iken 2016 yılında Türkiye’deki Suriyeli sayısı artmasına rağmen okullaşma oranı %50’nin üzerine çıkmıştır.¹ Türkiye 2016’dan itibaren daha aktif bir şekilde Suriyelilere Türkçe öğretmeye ve Suriyelilerin Türk öğrenciler ile birlikte devlet okullarında eğitim almalarına yönelik bir politika benimsemeye başlamıştır. Gerek sayıların gerekse politikaların ve uygulamaların hızla değişmesi nedeniyle Türkiye’deki Suriyelilerin eğitimi ile ilgili olarak yapılan inceleme ve analizler, yayınlanan raporlar çok çabuk güncelliğini yitirmektedir. Elinizdeki bu rapor, Türkiye’deki Suriyelilerin eğitim durumunu güncel eğitim politikaları ile oldukça geniş ve kapsamlı bir saha araştırması çerçevesinde incelemektedir. Bu raporda, sadece Bakanlık çalışanları ya da devlet okullarında ve GEM’lerde çalışan öğretmenler değil, aynı zamanda, devlet okulu yöneticileri, öğretmenleri, Türk ve Suriyeli öğrenciler, GEM’lerdeki Suriyeli öğretmenler, öğrenciler, Türk koordinatörler, devlet ve Türk okulu öğrenci velileri, okullaşmamış çocuklar ve ebeveynleri ile ulusal ve uluslararası STK temsilcileri ile görüşülmüştür. Bu bakımdan bu rapor, çok katmanlı ve çok boyutlu bir şekilde hem okullaşmanın önündeki engellere hem de daha önemlisi Suriyeli çocukların kaliteli eğitim alması için gerekli olan koşullara odaklanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’deki okullaşmamış Suriyeli çocukların eğitime dâhil olmamalarının ardındaki nedenleri ortaya koymak ve okullaşmış Suriyeli çocukların okulda karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğunu tespit etmektir. Buna bağlı olarak Suriyeli çocukların okullaşmasının artırılması, okullaşmış Suriyeli çocukların okul ortamında karşılaştıkları güçlüklerin aşılması ve aldıkları eğitimin kalitesinin artırılması için öneriler geliştirmek de çalışmanın amaçları arasındadır. Bu çerçevede, okullaşmamış Suriyeli çocukların önündeki engeller ile okullaşmış çocukların idarecilerle, öğretmenlerle ve Türk öğrencilerle ilişkileri analiz edilmiş, okul süreçlerinde karşılaştıkları zorlukların ne olduğu tespit edilmiştir. Suriyeli öğrencilerin okul ve ders performansları ile ilgili tespitler yapılmış ve okula ve geleceğe ilişkin beklentileri ortaya konmuştur. Son olarak, Geçici Eğitim Merkezleri’nin (GEM) kapatılmasının muhtemel etkileri yönetici, öğretmen, öğrenci ve veli bakış açısıyla incelenmiştir.

Suriye’deki savaşın sona erdirilmesi konusunda çeşitli barış görüşmeleri yürütülmesine rağmen Suriye’de istikrarın sağlanmasının uzun zaman alacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda Türkiye’deki Suriyelilerin daha uzun yıllar Türkiye’de yaşayacağı öngörülebilir. Dahası, Suriyelilerin yakın zamanda ülkelerine dönemeyeceği ve Türkiye’de bir müddet daha yaşayacağı bir politika olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda çalışma izni, vatandaşlık tartışmaları da yürütülmektedir. Suriyelilerin Türkiye’de daha uzun bir süre yaşayacağı dikkate alındığında, Suriyelilerin Türkiye toplumuna uyum sağlaması kritik bir önem arz etmektedir. Özellikle Suriyeli çocukların ve gençlerin eğitime katılmaları toplumsal uyum sürecini hızlandıracak olan kritik bir husustur. Eğitim yolu ile gençlerin ve çocukların yetişkinlik döneminde, işgücü niteliklerinin yükselmesi, böylece hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yararlı insanlar olması beklenmektedir. Suriyeli çocukların okullaşmasının, uzun vadede hem Türkiye’de kalacak olanlara hem de Suriye’ye dönecek olanlara önemli katkıları olacaktır. Türkiye’de kalanlar Türkiye toplumuna, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda katkıda bulunacak iken, Suriye’ye dönecek olanlar, Türkiye’de elde ettikleri eğitim niteliği ile kendi ülkelerini, şehirlerini ve toplumlarını inşa etmeye çalışacaktır. Bu anlamda eğitim çok önemli bir ince güç stratejisidir. Bundan dolayı Suriyeli çocukların okullaşması ve

1) UNICEF 2016’ya ait okullaşma oranını %58 olarak gösterirken (UNICEF, 2017), MEB’in 15 Eylül 2017 tarihli verilerine göre Suriyelilerin okullaşma oranı %54’tür.

okulda da bu çocuklara herhangi bir ayrımcılık uygulanmadan, en nitelikli eğitimin sağlanması önemli bir strateji olacaktır. Diğer taraftan eğitimden yoksun kalan çocuk ve gençlerin, işgücü niteliği ve beşerî sermayesi yetersiz olacak, Türkiye’de daha nitelikli işlerde çalışamayacak ve daha önemlisi bu gençler Türkiye toplumu ile yeterince bağ kuramayacaktır. Bu ise eğitimsiz kalan kitlelerin marjinalleşmesine, gettolaşmasına ve radikalleşmesine neden olma riskini doğurmaktadır. Marjinalleşen ve gettolaşan alanların bir çok soruna neden olacağı öngörülmektedir. Eğitime katılımın faydaları ve eğitimden mahrum olmanın getireceği olumsuzluklar dikkate alındığında bu çalışmanın en temel hedefi, tüm Suriyeli çocukların kaliteli eğitime erişmesine katkıda bulunmaktır.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada temel hedef yeni bilgileri ortaya çıkarmak ve keşfetmek olduğundan nitel yöntem tercih edilmiştir. Araştırma iki aşamalı olarak planlanmıştır. İlk aşamada kilit aktörler ile görüşülüp araştırmanın genel çerçevesinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, Suriyeliler ile doğrudan ilgilenen resmî kurum ve kuruluşlar; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD); Suriyeliler ile ilgilenen geniş kapsamlı eğitim faaliyeti yürüten sivil toplum örgütü olan Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) ile Suriyelilerin eğitimi ile yakından ilgilenen Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)’in Türkiye ofisindeki üst düzey temsilcileri ile görüşülmüştür. Türkiye’deki en önemli aktörlerden biri olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden görüşme talep edilmiş ancak ilgili kurumdan geri dönüş yapılmadığı için görüşme gerçekleştirilememiştir. Araştırmanın bu ilk aşamasında, bu kurumların Suriyeli çocuklara yönelik yürüttükleri faaliyetler ile Suriyeli çocukların eğitime erişim ve eğitim sürecinde karşılaştıkları güçlükler dair tecrübelerinden faydalanılmıştır. İlk aşama görüşmelerden elde edilen bulgular ile ikinci aşamada saha araştırmasında kullanılacak yarı yapılandırılmış odak grup görüşmeleri ve derinlemesine mülâkat formları hazırlanmıştır. Araştırmanın ilk aşamasındaki görüşmeler Mart 2017’de gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, örneklem belirlenmiştir. Olabildiğince zengin veri toplayabilmek için örneklem azami ölçüde çeşitlendirilmiştir. Bunun için ilk olarak, kilit aktörlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, MEB’den tarafımıza sunulan Suriyeli eğitim çağındaki çocukların illere ve kademelere göre çağ nüfusu ve okullaşma oranları, daha önce Suriyeli çocukların eğitime yönelik yapılan araştırmalara dair literatür taramasından elde edilen bulgulardan yararlanılarak araştırma örneklemindeki iller ile görüşülmesi planlanan kesimler belirlenmiştir. Araştırmanın yapılacağı iller üç gruba ayrıştırılmıştır: a) Geçici Barınma Merkezi (GBM) yani kamp bulunan iller. Bu iller ise iki alt kategoriye ayrılmıştır: Suriye ile sınırı bulunan iller ve Suriye ile sınırı olmayan iller. b) GBM bulunmayan ama tüm illerdeki Suriyeli sayısının ortalamasının üzerinde Suriyelileri barındıran iller c) Geçiş illeri (Avrupa’ya kaçak yollarla gitmek için kullanılan iller). Bu çerçevede aşağıdaki 9 ilde saha araştırması yürütülmüştür.

a) GBM bulunan iller

Suriye ile sınırı olan kamp illeri: Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa

Suriye ile sınırı olmayan kamp illeri: Kahramanmaraş, Osmaniye

b) GBM bulunmayan iller: İstanbul, Ankara, Konya

c) Geçiş illeri: İzmir

Araştırmanın amacı, Suriyeli çocukların eğitime erişimde ve eğitim süreçlerinde karşılaştıkları sorunları anlamak ve kaliteli eğitim için öneriler sunmak olduğundan, bu husus ile ilgili en fazla bilgi sunabilecek olan tüm kesimler örnekleme dâhil edilmiştir. Amaçlı örneklem çeşitlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği ile örneklem çerçevesi oluşturulmuştur. Tüm illerde bu çeşitlilikteki tüm

kesimlerle görüşmenin tekrarı artırabileceği, maliyet ve zaman açısından yönetimi güçleştireceği düşünüldüğünden, derinlemesine mülakat ve odak grup türlerinin belirli illere dağıtılması uygun görülmüştür. MEB'in 30.03.2017 tarih ve 81576613/605.01/4329062 sayılı yazısı ile araştırma izni alınmış ve Nisan-Haziran 2017 tarihleri arasında araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında toplamda 60 derinlemesine mülakat ve 15 odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bu mülakatların ve odak grup görüşmelerinin dağılımları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. İllere göre derinlemesine mülakat yapılan kişi sayısı ve odak görüşme sayısı

MEM Yönetici	Okullaşmamış Çocuk		Okullaşmamış Çocuk velisi		Okullaşmış çocuk velisi		GEM Öğretmen Odak görüşme	GEM öğrenci odak görüşme	GEM koordinatör	Devlet okulu Suriyeli Öğrenci odak grup	Devlet okulu Türk öğrenci odak grup	Devlet okulu öğretmen odak grup	Devlet okulu yönetici	STK	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kadın	Erkek									
Gaziantep	1	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	2	
Hatay	-	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	2	
Şanlıurfa	-	3	-	3	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	
Kahramanmaraş	1	2	1	-	-	-	1	-	2	1	-	-	1	-	
Osmaniye	-	1	1	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	
İstanbul	2	1	3	1	2	-	-	1	1	-	-	1	-	1	
Ankara	1	-	2	1	1	-	-	1	2	-	1	1	1	2	
Konya	1	2	1	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	
İzmir	1	1	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	
Toplam	7	12	11	5	4	-	1	4	4	8	2	1	4	2	10

Saha sürecinde her görüşmenin, görüşülen kişilerin izni ile ses kaydının alınması ilkesi benimsenmiştir. Çoğu katılımcı ses kaydının alınmasına izin vermiştir. Ancak, bazı katılımcılar ses kaydının alınmasını istememiştir. Bunun üzerine bu kişiler ile yapılan görüşmelerde ayrıntılı bir şekilde not tutulmuştur. Ayrıca, her ilde yapılan görüşmeler sonrasında, görüşmeleri, görüşmecilerin tutum ve davranışlarını, ildeki uygulamaları değerlendiren kısa bir il raporu yazılmıştır. Bu il raporları ile iller arasındaki uygulama farklılıklarının tespiti ve raporun yazım sürecinin kolaylaşması hedeflenmiştir. Araştırma sürecinde Türk katılımcılar ile Türkçe, Suriyeli katılımcılarla Arapça, İngilizce ya da Türkçe, uluslararası STK temsilcileri ile İngilizce görüşülmüştür. Saha araştırmasının tamamlanmasının ardından, ses kayıtlarının dökümleri yapılmıştır. Görüşme notları, ses kaydı dökümleri ve il raporlarının derlenmesinin ardından verilerin analiz süreci başlamıştır.

Derinlemesine mülakat ve odak görüşme verileri içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde veriler, açıklayıcı kategoriler haline getirilerek sunulmaktadır. Oldukça büyük veri setini açıklanabilir ve anlaşılabilir kılmak için gerekli kavramların ve ilişkilerin inşa edilmesi gerekmektedir (Creswell, 2007; Marvasti, 2004). Bu çalışmada veriler içinde birbirine benzeyen hususlardan kodlar, kategoriler ve temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu şekilde raporda, *yönetim*, *erişim* ve *kalite* temaları altında eğitime erişim ve eğitim sürecinde karşılaşılan zorluklar ile erişimi ve eğitim kalitesini artırmak için yürütülen faaliyetler analiz edilmiştir.

Bu çalışmada, cevaplayıcıların kimliklerinin ortaya çıkmaması ve kimliğini ifade edecek herhangi bir ek bilginin olmaması için anonimlik ve gizlilik ilkesi benimsenmiştir. Yalnızca, STK'lar ile yapılan görüşmelerde, STK'lara atıfta bulunulmuştur. Bu çerçevede görüşmelere atıfta bulunulurken, anonimlik ilkesini zedelemeyen, sadece araştırmanın yapıldığı il ve görüşülen kişinin mesleği belirtilmiştir. örnekle ifade etmek gerekirse İstanbul'da okullaşmamış bir kız çocuğu ile yapılmış mülakata atıf *OkulsuzKızÇocuk5.İstanbul* olarak yapılmıştır. Odak görüşmelere atıf yapılırken tek tek katılımcılara değil, odak görüşmenin kendisine atıf yapılmıştır. Örneğin, *TürkÖğretmen.Odak1.Ankara* olarak Ankara'da Türk öğretmenler ile yapılmış odak görüşmeye atıfta bulunulmaktadır.

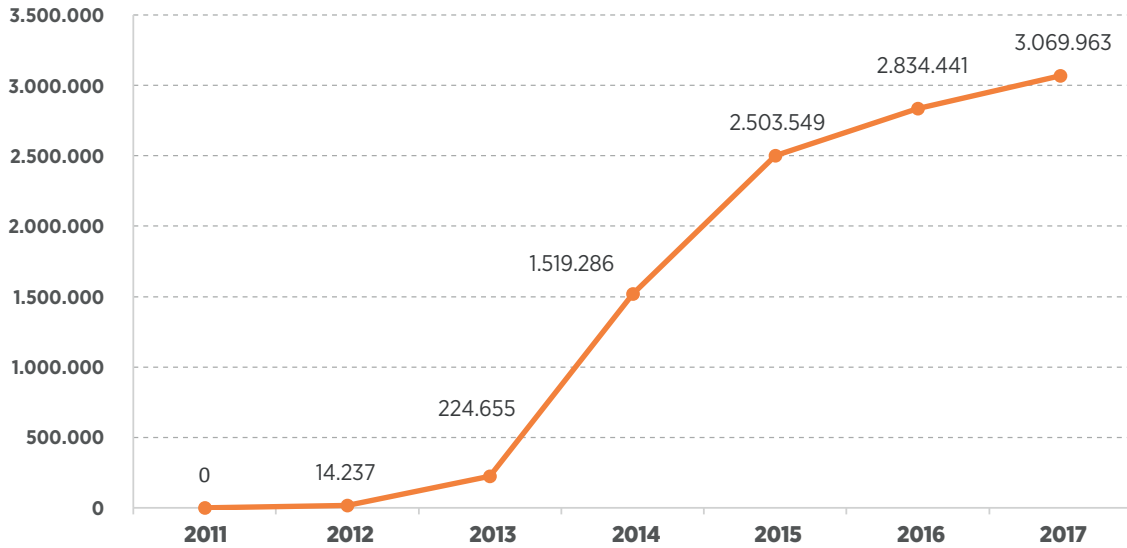
2. BÖLÜM

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELERE DAİR GENEL SAYISAL BİLGİLER

15 Mart 2011'de Suriye'deki iç savaşın başladığı tarihten günümüze kadar geçen altı yılda, Suriye nüfusunun yarısından fazlası (13,5 milyon insan) evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Evlerini terk etmek zorunda kalan 6,3 milyon Suriyeli ülke içinde farklı yerlere giderken yaklaşık 5 milyon kişi farklı ülkelere sığınmışlardır (UNHCR, 2017). Türkiye, iç savaşın başladığı ilk andan itibaren açık kapı politikasını benimsemiş ve sınırlarını Suriye'den gelen savaş mağdurlarına açmıştır. Savaşın başladığı 2011 yılında 252 kişilik bir grup 29 Nisan 2011 tarihinde Türkiye'ye sığınmıştır (Topçu, 2017). Bu tarihten itibaren Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı artmaya başlamıştır. 2012 yılından itibaren ülkedeki sivillere yönelik saldırıların artması ile birlikte Suriye'den kaçan ve Türkiye'ye sığınan kişi sayısı hızla yükselmiştir. Şekil 1'de görüldüğü üzere, 2012 yılında Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısı 14 bin iken bu sayı 2013 yılında 225 bine yükselmiştir. 2014 yılında 1,5 milyona, 2015 yılında 2,5 milyona, 2016 yılında 2,8 milyona ulaşmıştır. 2017 yılında artış hızı düşmeye başlamışsa da Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların sayısı 3 milyonu aşmıştır. Ülkelerini terk eden 5,2 milyon Suriyelinin 3 milyonu bugün Türkiye'dedir. Başka bir ifade ile ülkelerini terk eden Suriyelilerin %60'tan fazlası Türkiye'de bulunmaktadır (UNHCR, 2017).

Şekil 1. Yıllara göre Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli sayısı (2011-2017)

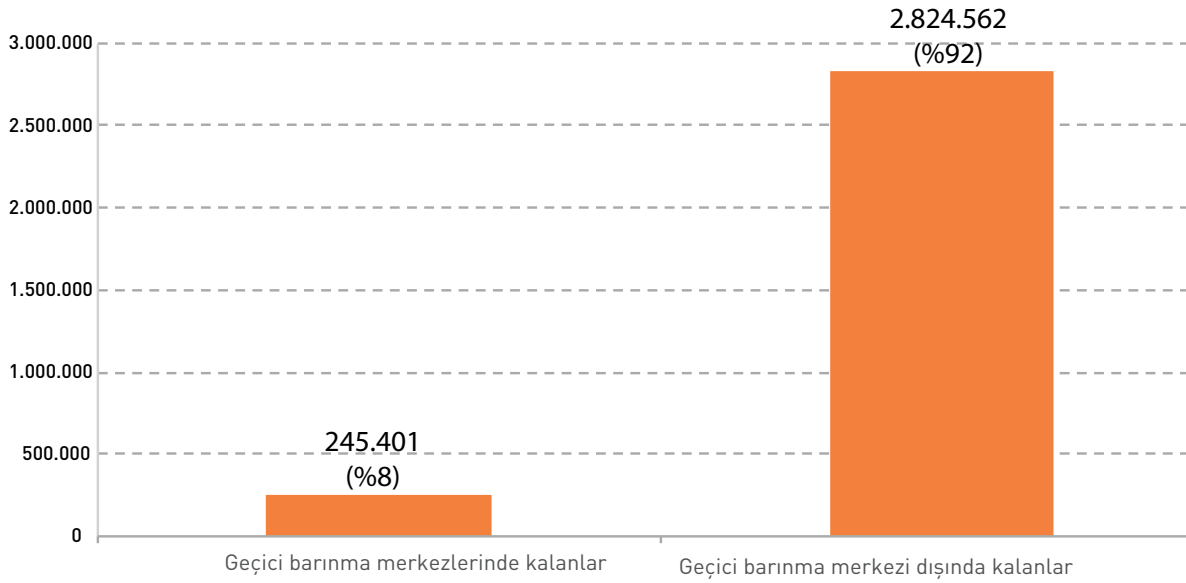

Kaynak. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017.

Not. Şekil, 29.06.2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından güncellenmiş olan verilerden hazırlanmıştır.

Suriyelilerin Türkiye’ye sığınması ile birlikte başlangıçta Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Mardin ve Kilis gibi Suriye’ye sınır illerde “çadırkent” olarak bilinen GBM’ler açılmıştır. Daha sonrasında, sınır illerine yakın Kahramanmaraş, Adana, Adıyaman, Osmaniye ve Malatya’da GBM’ler kurulmuştur. Şekil 2’de görüldüğü üzere, 10 ilde 23 GBM’de 245 bin Suriyeli yaşamaktadır. Geri kalan 2,8 milyon Suriyeli ise Türkiye’nin farklı illerinde yaşamaktadırlar. Başka bir ifade ile Suriyelilerin %8’i GBM’lerde ikamet ederken, %92’si Türkiye’nin farklı şehirlerinde yaşamaktadır.

Şekil 2. Geçici barınma merkezleri ve bu merkezlerin dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı ve oranı.

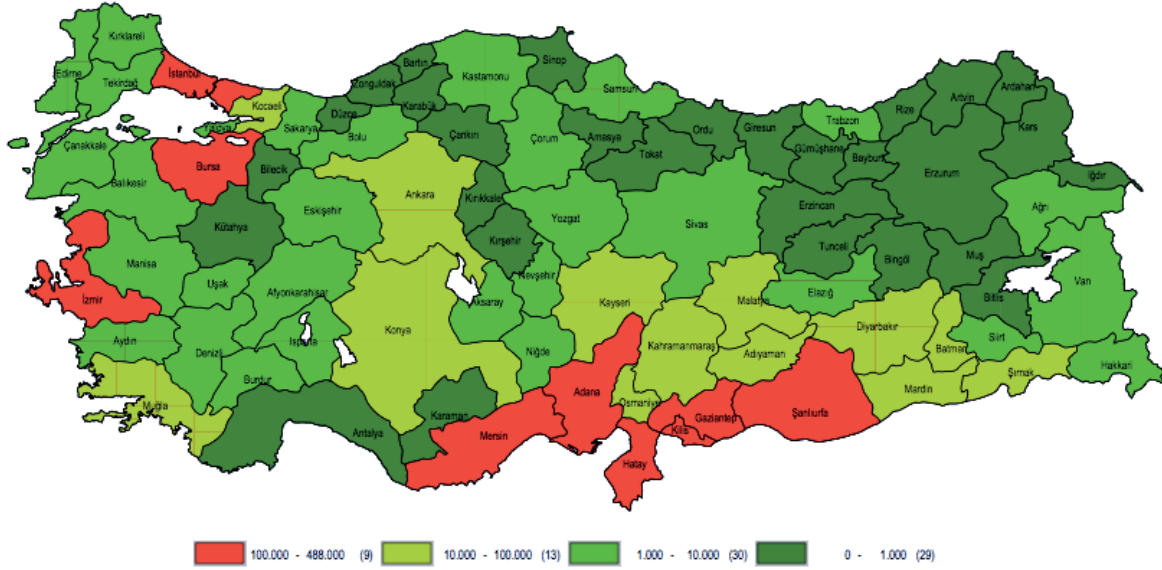
Kaynak. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017.

Not. Şekil, 29.06.2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından güncellenmiş olan verilerden hazırlanmıştır.

Türkiye’deki Suriyeli sayısındaki hızlı artış ile birlikte GBM’ler yetersiz kalmıştır. Suriyelilerin bir kısmı savaşın ilk zamanlarında Türkiye’deki akrabalarında kalmışlardır. Ancak, Suriye’deki savaşın uzaması ile birlikte, 2014 yılından itibaren, Türkiye’deki Suriyeliler için GBM’ler yetersiz kalmaya başlamıştır. Böylece, Suriyeliler başta sınır iller olmak üzere tüm Türkiye’ye yayılmıştır. Harita 1’de görüldüğü üzere, Suriyeliler, en yoğun bir şekilde sınırdaki iller ile Türkiye’nin ekonomik olarak en büyük şehirleri olan İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir gibi illerde yaşamaktadır. Daha açık ifadeyle, Şekil 3’de görüldüğü üzere, 1,3 milyon Suriyeli Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep ve Kilis gibi sınır illerinde yaşamaktadır. Bu dört ildeki Suriyeliler Türkiye’deki toplam Suriyeli nüfusun %42’sini oluşturmaktadır. Bu sınır illerine ilaveten Adana, Mersin, Mardin ve Kahramanmaraş gibi yakın iller dâhil edildiğinde bu 8 ilde yaklaşık 1,8 milyon Suriyeli yaşamaktadır. Bu sayı Türkiye’deki Suriyeli sayısının %58’ine denk gelmektedir. Suriyelilerin sayıca en fazla olduğu il Türkiye’nin nüfus bakımından ve ekonomik olarak en büyük ili

olan İstanbul’dur. Şekil 3’de görüldüğü üzere İstanbul’da 488 bin Suriyeli yaşamaktadır. Buna ilaveten, İzmir’de 113 bin, Bursa’da 112 bin Suriyeli yaşamaktadır. Ayrıca Ankara’da 79,5 bin, Konya’da 78,5 bin Suriyeli yaşamaktadır. Suriyelilerin %87’si yani 2,7 milyon Suriyeli burada bahsedilen 13 ilde yaşamaktadırlar. Şekil 4’de görüldüğü üzere Suriyelilerin en az yaşadığı iller nüfus olarak küçük, iş ve istihdam imkânlarının az olduğu, genelde Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgelerindeki illerdir. Bu iller ve barındırdıkları Suriyeli sayıları sırasıyla şu şekildedir: Bartın (41), Bayburt (42), Artvin (45), Sinop (84), Iğdır (85) Gümüşhane (87), Tunceli (107) ve Ardahan (123).

Harita 1. Türkiye’deki Suriyelilerin illere göre dağılımı.

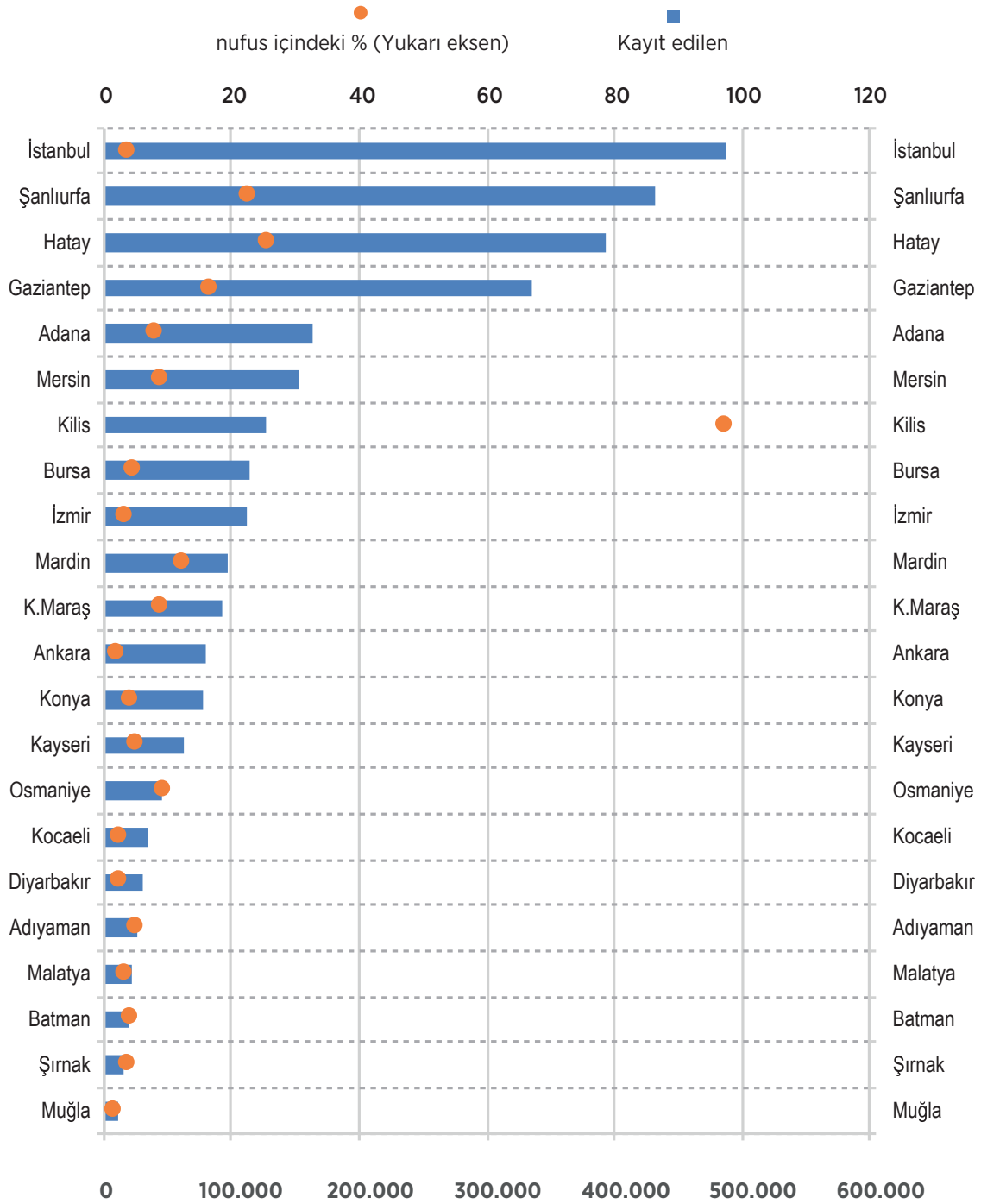

Kaynak. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017.

Not. Şekil, 29.06.2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından güncellenmiş olan verilerden hazırlanmıştır.

Suriyelilerin Türkiye’deki dağılımını gösteren önemli bir veri de Suriyeli nüfusun o ilin nüfusuna oranıdır. Bu anlamda Suriye’ye sınır il olan Kilis’te, yerli halkın nüfusuna yakın (%97) bir Suriyelinin yaşadığı görülmektedir. Suriyelilerin her bir ilin toplam nüfusu içerisindeki oranına bakıldığında Hatay’da %25, Şanlıurfa’da %22, Gaziantep’te %16, Mardin’de %12, Osmaniye ve Mersin’de %9 olduğu görülmektedir (Şekil 3). Bunlar toplam nüfuslarına oranları bakımından en fazla Suriyeli barındıran illerdir. Diğer taraftan Bartın, Antalya, Artvin, Giresun, Sinop, Iğdır, Bayburt, Gümüşhane, Kars, Zonguldak, Kütahya ve Erzincan’da Suriyelilerin il nüfusuna oranı %0,1’in altındadır (Şekil 4).

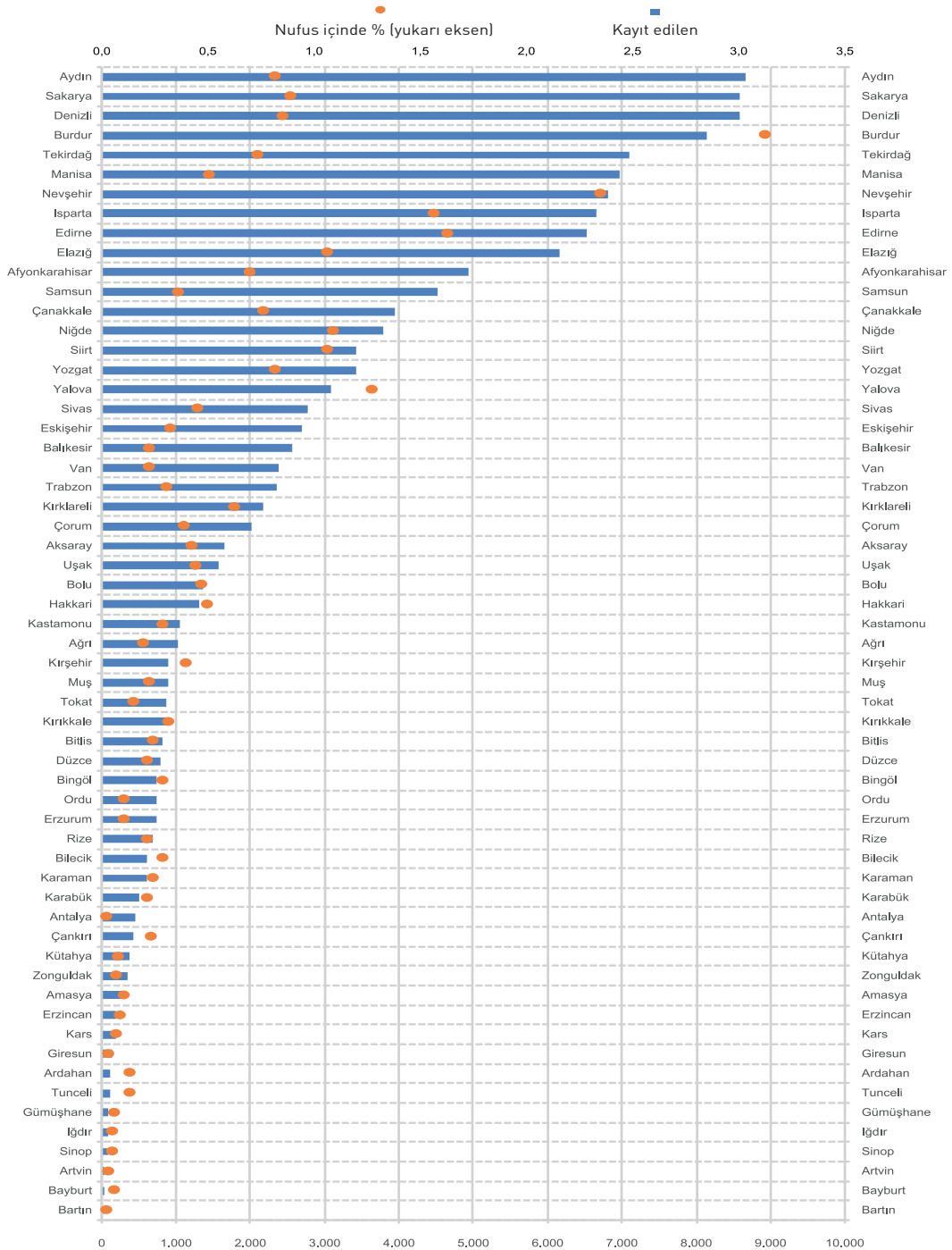
Şekil 3. Kayıtlı Suriyelilerin illere göre dağılımı (Suriyeli sayısının 10 binden fazla olduğu iller)

Kaynak. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017.

Not. Grafik, 29.06.2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından güncellenmiş olan verilerden hazırlanmıştır.

Şekil 4. Kayıtlı Suriyelilerin illere göre dağılımı (Suriyeli sayısının 10 binden az olduğu iller)

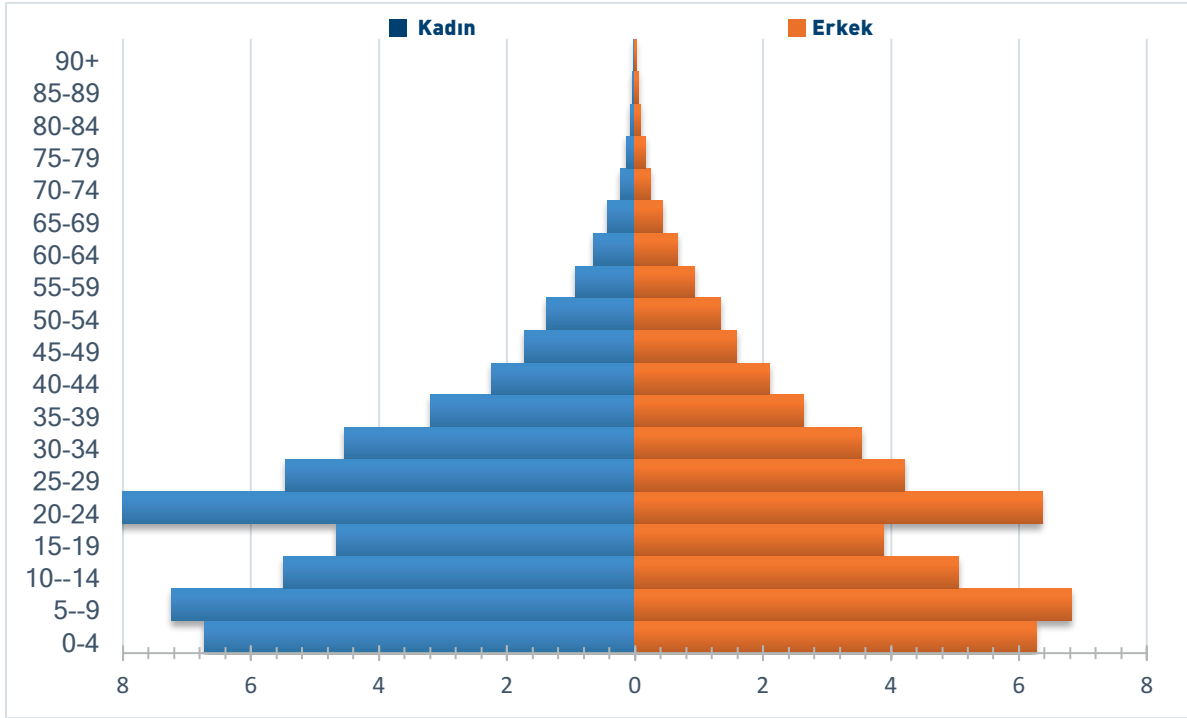
Kaynak. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017.

Not. Grafik, 29.06.2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından güncellenmiş olan verilerden hazırlanmıştır.

Türkiye’deki Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında tüm erkek nüfus içindeki 18 yaş altı erkek çocuk oranının %45; tüm kadın nüfusu içindeki 18 yaş altı kız çocukların %47 oranında olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile Türkiye’deki Suriyeli nüfusun yarıya yakını 18 yaş altındadır. Bu kadar büyük genç nüfusun varlığı Suriyeli çocuklara sunulacak kaliteli eğitimin önemini açık bir şekilde göstermektedir.

Şekil 5. Türkiye’deki Suriyelilere ait yaş piramidi

Kaynak. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017.

Not. Piramit, 29.06.2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından güncellenmiş olan verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Türkiye’deki Suriyeli çocukların okullaşma oranlarının illere göre nasıl farklılaştığını gösteren güncel bir veri MEB tarafından paylaşılmadığından, bu raporda gösterilmemiştir. MEB 15 Eylül 2017 tarihi itibarıyla ülke genelindeki okullaşmış toplam öğrenci sayısını bildirmiştir. Tablo 2 ve Tablo 3’de görüldüğü üzere 2017-2018 eğitim öğretim yılının başlangıcında 370 GEM’de 280.602; 14.742 devlet okulunda 243.396 Suriyeli öğrenci öğrenim görmektedir. Buna ilaveten 236 öğrenci çıraklık eğitimi almakta; açık okullarda ise 8.235 Suriyeli öğrenci eğitim almaya devam etmektedir. Güncel okul çağı Suriyeli çocukların çağ nüfusu 976.200 ve tüm okullara kayıtlı öğrenci sayısı 532.469’dur. Bu durumda Suriyeli çocukların okullaşma oranı %54,55’tir.

Tablo 2. Türkiye geneli okullaşan öğrenci sayısı ve öğrencilerin devam ettiği okul sayısı

Kayıt yeri	Kayıtlı olan öğrenci sayısı	Kayıtların bulunduğu okul sayısı
E-Okul	243.396	14.742
YÖBİS	280.602	370
Çıraklık eğitimi	236	
Açık okullar	8.235	
Toplam	532.469	

Kaynak: Mili Eğitim Bakanlığı

Not: MEB'in 18 Eylül 2017 tarihli verilerinden derlenmiştir.

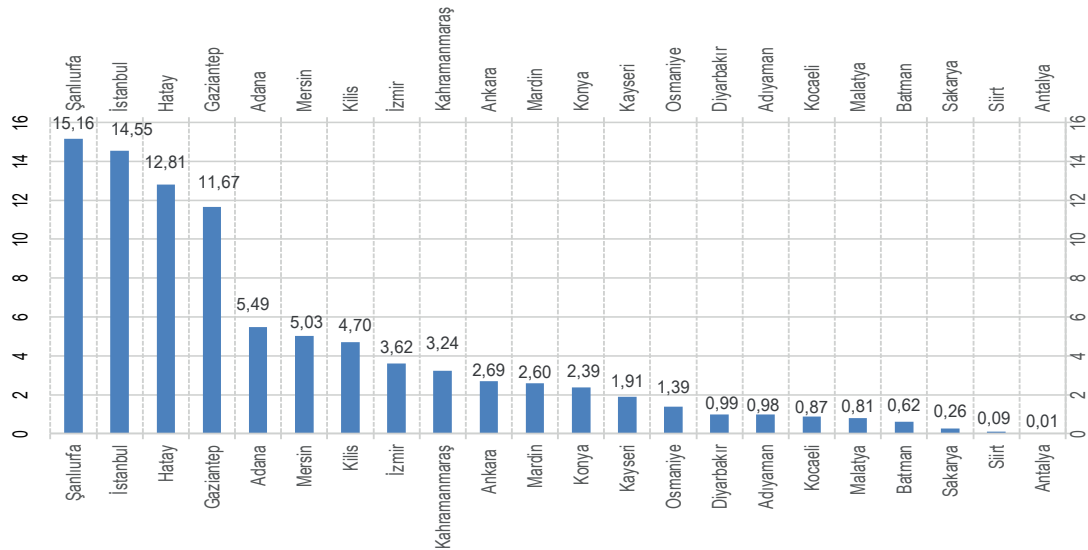
Tablo 3. Suriyeli çocukların okullaşma oranı

Toplam çağ nüfusu	Toplam öğrenci sayısı	Toplam okullaşma oranı
976.200	532.469	%54,55

Kaynak: Mili Eğitim Bakanlığı

Not: MEB'in 18 Eylül 2017 tarihli verilerinden derlenmiştir.

Türkiye genelindeki toplam Suriyeli çağ nüfusunun illere dağılımına bakıldığında, en fazla çağ nüfusu yükünün Şanlıurfa (%15,16), İstanbul (%14,55), Hatay (%12,81), Gaziantep (%11,67) gibi Suriyelilerin en yoğun olduğu illerde olduğu görülmektedir (Şekil 6). Daha önce ifade edildiği gibi bu iller aynı zamanda ikili öğretimin en yoğun olduğu illerdir (Eğitim-Bir-Sen, 2016).

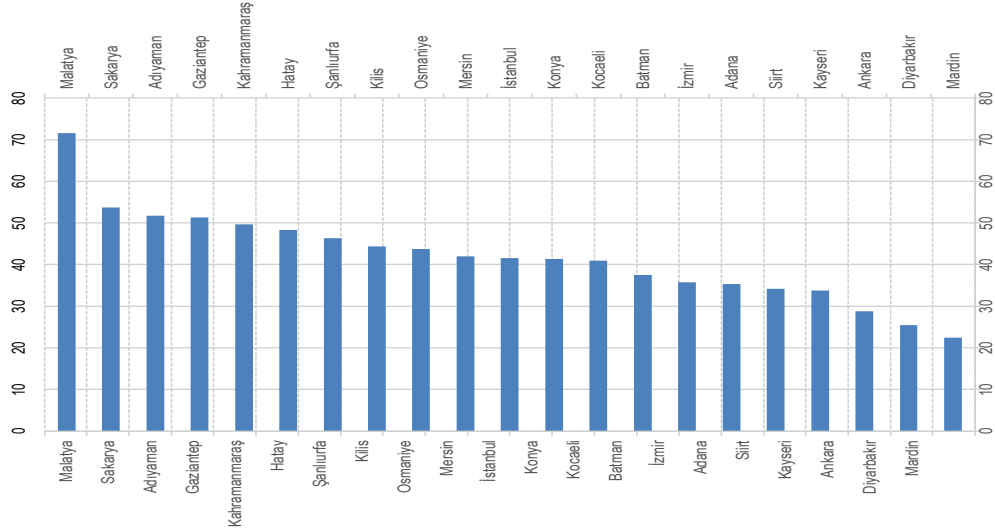
Şekil 6. Suriyeli çağ nüfusu yükü (%) bakımından iller arasında sıralama

Kaynak: Mili Eğitim Bakanlığı

Not: MEB'in 16 Mart 2017 tarihli verilerinden derlenmiştir.

Şekil 7’de Suriyelilerin il bazında okullaşma oranları bakımından bir sıralama yapılmıştır. Buna göre, Malatya’da okullaşma oranı %72 ile en yüksektir. Sakarya, Adıyaman, Gaziantep ve Kahramanmaraş’ta ise %50 ve üzerindedir. Hatay, Şanlıurfa, Kilis, Osmaniye, İstanbul ve Ankara gibi illerde ise Suriyeli çocukların okullaşma oranı %50’den daha azdır. Okullaşma oranının bazı illerde düşük olduğu dikkate alındığında, özellikle bu illerde okullaşmayı artırmaya yönelik daha yoğun çalışmalar yürütülmelidir.

Şekil 7. Suriyelilerin il bazında okullaşma oranları (%) bakımından iller arasında sıralama.

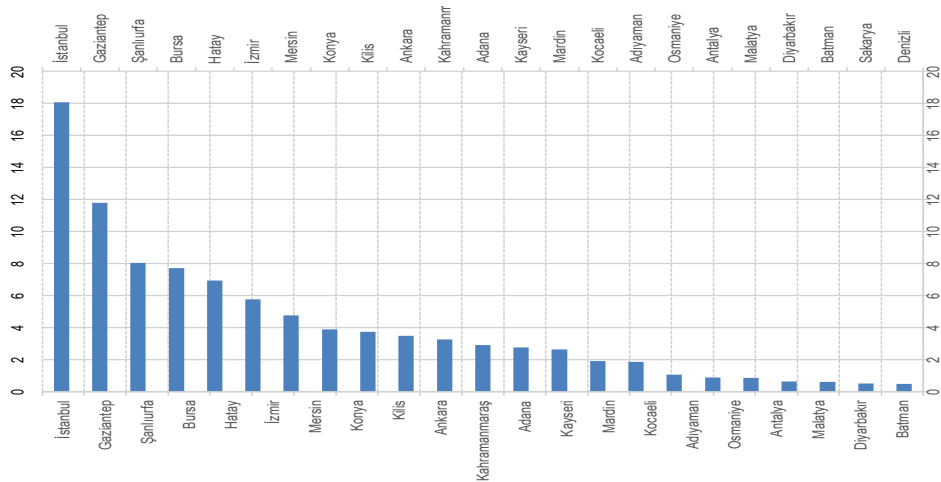

Kaynak: Mili Eğitim Bakanlığı

Not: MEB’in 16 Mart 2017 tarihli verilerinden derlenmiştir.

Şekil 8’de devlet okullarındaki Suriyeli öğrencilerin illere göre yüzdeler dağılımı gösterilmiştir. Buna göre, ülke genelinde okula kazandırılmış olan tüm Suriyeli öğrencilerin %18’i İstanbul’da, %12’si Gaziantep’te, %8’i Şanlıurfa ve Bursa’da ve %7’si Hatay’da öğrenim görmektedir.

Şekil 8. Devlet okullarındaki toplam Suriyeli öğrenci sayısının illere yüzdeler dağılımı

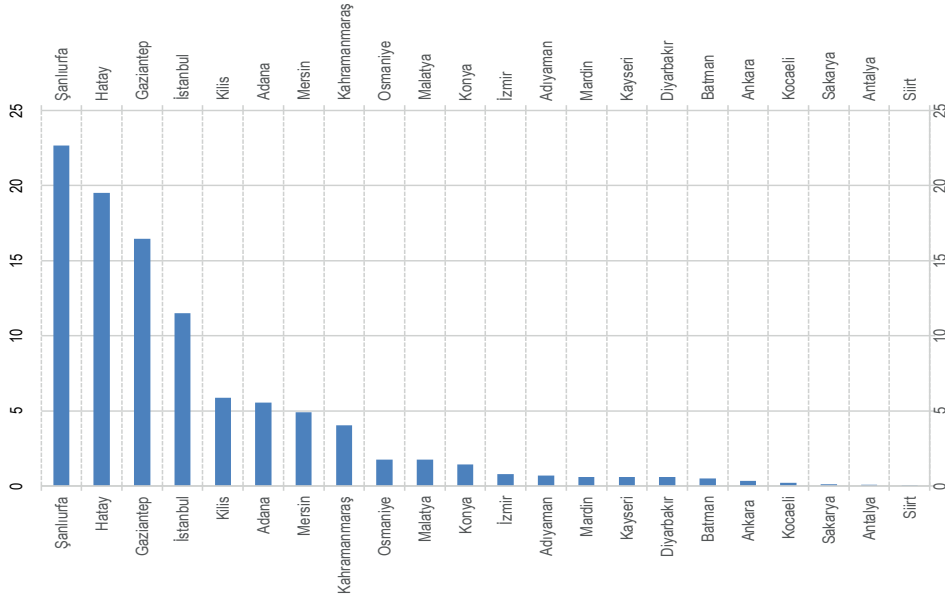

Kaynak: Mili Eğitim Bakanlığı

Not: MEB’in 16 Mart 2017 tarihli verilerinden derlenmiştir.

Şekil 9'da GEM'lerdeki toplam Suriyeli öğrenci sayısının illere göre yüzdelik dağılımı bakımından en fazla yüke sahip iller gösterilmiştir. Buna göre, ülke genelindeki toplam GEM öğrencilerinin en büyük kısmı (%23) Şanlıurfa'dadır. GEM öğrenci yükü bakımından ilk sıralarda olan diğer iller ise Hatay (%20), Gaziantep (%17) ve İstanbul'dur (%12).

Şekil 9. Tüm GEM'lerdeki toplam Suriyeli öğrenci sayısının illere yüzdelik dağılımı

Kaynak: Mili Eğitim Bakanlığı

Not: MEB'in 16 Mart 2017 tarihli verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki grafiklere bakıldığında Suriyeli öğrencilerin Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay ve İstanbul gibi illerdeki okullar üzerinde bir baskı oluşturduğu ve bu illerde yeni okul binalarının ve dersliklerinin yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Buna ilaveten, GEM'lerden devlet okullarına geçiş arttıkça devlet okulları üzerindeki yükün daha da artacağı görülmektedir.

3. BÖLÜM

3. BÖLÜM

SURİYELİLERİN EĞİTİM SÜRECİNİN YÖNETİLMESİ

Bu bölümde Suriyeli çocukların eğitimi için yürütülen faaliyetlerin neler olduğu, bu faaliyetlerin hangi aktörler tarafından yürütüldüğü, nasıl bir örgütsel yapının olduğu konuları ele alınacaktır. Ardından, yönetim düzeyinde tespit edilen sorunlar ve sunulan imkanlar bağlamında karşılaşılan güçlükler ortaya konacaktır. Son olarak, Suriyelilerin eğitimi ile ilgili yönetim süreçlerine dair politika geliştirilmesi beklenen konular ifade edilecektir.

3.1. İmkânlar, başlıca aktörler ve uygulamalar

Suriyeliler Türkiye’ye ilk geldiği andan itibaren çocuklarının eğitimlerini aksatmamak için sürekli bir çaba içinde olmuşlardır. Kamplarda temel insani ihtiyaçlar karşılandıktan sonra hızlı bir şekilde çadır okullar kurulmuş ve çocukların eğitimleri aksatılmamaya çalışılmıştır. Çadırlardaki eğitim hizmetleri Türkiye’nin altyapı desteği ile Suriye Geçici Hükümetinin önderliğinde Suriyeli gönüllü öğretmenler ile yürütülmüştür. Kamplarda çeşitli fiziki eksikliklere rağmen eğitim sürdürülmüştür. Kamplardaki okullara çocuklar daha rahat erişim sağladığından kamplarda okullaşma oranları başlardan itibaren daha yüksektir².

Kamp dışında eğitim faaliyetleri ilk olarak Nizip’e gelen Suriyeli bir öğretmenin dönemin Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’e çocukların eğitim ihtiyacını belirtmesi ile başlamıştır. Görmez, Nizip Müftülüğünden Suriyeli çocukların eğitimi için bir yer ayırmasını istemiştir. Kısa süre sonra TDV, Suriyeli çocukların eğitim sorununun önemini fark etmiş ve “Farkındayım, Yanıbaşındayım” projesi ile Suriyeli çocukların eğitimini desteklemeye başlamıştır. Nizip’te kısa süre sonra iki Kuran kursunda başlayan eğitim çalışmaları, TDV’nin girişimleri ile Gaziantep, Şanlıurfa, Nizip ve Kilis’te MEB’e bağlı okul binalarında Suriyeli çocuklar için örgün eğitim süreci başlamasıyla devam etmiştir. TDV, her ildeki bir müftü yardımcısını Suriyeli çocukların eğitiminden sorumlu tutmuş ve Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde kendi bünyelerindeki Kuran kurslarının yetersiz kalması üzerine il milli eğitim müdürlüklerinden devlet okullarının Suriyeli çocukların eğitimi için tahsis edilmesini istemiştir. Tekli eğitim yapan bazı okullar Suriyeli çocukların eğitimi için kullanılmaya başlamıştır (Topçu, 2017). Bu okullar daha sonra açılacak olan GEM’lerin temelini oluşturmuştur.

Suriyelilerin Türkiye’ye geldiği ilk yıllarda Suriyeli çocukların eğitimi konusunda asıl aktör olarak Suriyelilerin kendisi kabul edilmekte ve MEB de bazı destekler sunmaktaydı. Savaşın uzaması, Türkiye’deki Suriyelilerin sayısının artması ve sınırdaki illerden tüm Türkiye sathına yayılmaları ile birlikte Suriyeli çocukların eğitimi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler üzerine MEB, Suriyeli çocukların eğitimi konusunda daha fazla sorumluluk almaya başlamıştır. MEB, ilk olarak 2013 yılında GBM’lerin dışında yaşayan Suriyelilerin eğitim sorununu gündeme almış ve 26 Nisan 2013 tarihinde tüm illere Suriyeli çocukların eğitimine ilişkin bir yazı göndermiştir. Bu yazıda Bakanlık, illerde Suriyeli çocukların eğitime ve sosyal aktivite ihtiyaçlarına yönelik STK ve yerel yönetimler tarafından açılmış

2) Araştırmacılarından biri Kasım 2012’de Çadırkentlerdeki eğitim ortamlarını ve faaliyetlerini gözlemek amacıyla bir saha ziyaretinde bulunmuştur. Bahsedilen gözlem, Kasım 2012’deki saha ziyareti ve görüşmelerden elde edilen verilere dayanmaktadır.

olan yerlerin valilikçe incelenmesini, fiziki açıdan yeterli ve güvenli olup olmadığının belirlenmesini ve eksiklikleri olan yerlerin eksikliklerinin giderilmesini istemiştir (MEB, 2013a). Bu yazıdan 5 ay sonra 26 Eylül 2013 tarihli bir yazı ile Bakanlık Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine ilişkin uygulamaya dair açıklamada bulunmuştur. Bu yazıya göre, Suriyeli çocukların eğitimlerini sürdürmeleri, ara vermek zorunda kalanların eğitimlerinin telafi edilmesi, ülkelerine ya da üçüncü bir ülkeye gittiklerinde sene kaybı yaşamamaları gerektiği vurgulanmıştır. Suriyeli çocukların eğitim sürecinde norm fazlası öğretmenler ile ek ders karşılığı Arapça bilen öğretmenlerin görevlendirilmesi istenmiştir. Buna ilaveten, Suriyeliler arasında öğretmenlik yapabilecek ve öğretmen olanların gönüllülük esasına göre, ücret talep etmeden çalışmasının sağlanması istenmiştir (MEB, 2013b).

Söz konusu MEB yazısı GBM dışında farklı şehirlerde barınma merkezlerinde kalan Suriyelileri kapsamaktadır. 2013 yılında Türkiye’deki Suriyeli sayısı 200 bin civarındaydı. Suriyeliler, bu tarihlerde sınır illerindeki GBM’lerde kalmaktaydılar. Barınma merkezlerinde uygulanacak programların içeriğinin MEB’in kontrolünde Suriye Ulusal Koalisyonu Yüksek Eğitim Komisyonu tarafından hazırlanacağı, temel yaşam becerileri, moral eğitimi, genel kültür, sosyal beceriler gibi konularla zenginleştirilerek işlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Türk asıllı Suriye vatandaşlarının ise isterlerse Türkiye müfredatı ile eğitim alabileceği ve Türkçe öğrenmek isteyenler için Türkçe öğrenme imkânının sunulması gerektiği belirtilmiştir. Buna ilaveten, GBM’ler dışında şehirlerin farklı yerlerinde yaşayanların, 1. sınıf düzeyindeki çocukların buldukları bölgedeki ilkokula kayıtlarının yapılması, geçici oturma belgesi olmayanların ise ulusal ve uluslararası STK’lar tarafından desteklenen eğitim faaliyetlerinin denetlenmesi ama aynı zamanda yol gösterici faaliyetlerde bulunması gerektiği ifade edilmiştir (MEB, 2013b). Bakanlık yazısında Suriyelilerin açık bir şekilde geçici olarak Türkiye’de buldukları ve yakın zamanda geri dönecekleri yönünde bir beklenti olduğu görülmektedir. İlaveten, konaklama tesislerinde sunulan eğitim tam anlamıyla normal bir öğretim programı olarak tasarlanmamış, bu eğitim programlarında çocuklara psiko-sosyal destek sağlanmasına ve çocukların uyumuna odaklanılmıştır. Bir diğer husus ise, Bakanlık, eğitim faaliyetlerinde daha aktif bir rol almaya yerel yönetimler ile ulusal ve uluslararası kuruluşları sorumlu kılmıştır. Ayrıca bu yazı ile ilk kez kamp ya da konaklama tesisi dışındaki Suriyeli çocukların devlet okullarına kayıt yapmaları istenmiştir.

Suriye’deki savaşın kısa sürede biteceği ve Suriyelilerin geri döneceği hususunda Türkiye’de bir beklenti vardı. Bundan dolayı, Suriyelilerin Türkiye’de bulunması daha geçici bir durum olarak algılanmaktaydı ve Suriyeliler tam bir hukuki statüye sahip değillerdi. Resmi olarak “misafir” statüsünden söz edilmekte ve bu statü ile işlemler yapılmaktaydı. Nisan 2013’de Suriyelilerin Türkiye’deki hukuki statüsünü belirleyen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Suriyeliler Geçici Koruma Statüsüne sahip olmuştur. Bu kanun ile birlikte Suriyelilerin sağlık, eğitim ve sosyal yardım konusunda hakları yasal bir statüye kavuşturulmuştur. MEB de 23 Eylül 2014 tarihinde hazırladığı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı genelge ile kamp içindeki ve kamp dışındaki Suriyeli çocukların eğitime erişiminin sağlanması ve eğitim imkânlarının sunulmasını güvence altına almıştır. Bu genelge ile Bakanlık eğitim hizmetleri konusunda yol gösterici ve açıklayıcı olmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Genelge ile bir müsteşar yardımcısı başkanlığında Bakanlık Komisyonu kurulması, ardından her ilde bir il milli eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürü başkanlığında il komisyonu kurulması gerektiği belirtilmiştir. İl komisyonları, öğrencilerin denklik, nakil ve yerleştirme işlemlerinden sorumlu

tutulmuştur. Suriyeli öğrencilerin yerleştirilmesi, nakil ve denklik işlemleri için yabancı tanıtma belgesinin olması yeterli olarak tanımlanmıştır. Öğrenim belgesi bulunmayanların, beyanlarına dayalı olarak mülakat yapılması, gerektiğinde yazılı veya sözlü sınav yoluyla sınıf seviyesinin belirlenip uygun okula yerleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (MEB, 2014).

Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili olarak bu genelgedeki en önemli konulardan biri de il/ilçe milli eğitim müdürlüklerine bağlı olarak valilik oluru ile GEM'lerin açılmasına imkân verilmesidir. Türkçe öğretiminin de esas olarak tanımlandığı GEM'lerin amacı:

kitlesel olarak ülkemize akın etmiş yabancı öğrencilerin, ülkelerinde yarım bırakmak zorunda kaldıkları eğitimlerine devam edebilmelerini, ülkelerine döndüklerinde veya Bakanlığımıza bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumuna geçmek ve eğitimlerine ülkemizde devam etmek istemeleri hâlinde, sene kaybını önleyecek nitelikte olacaktır. Söz konusu faaliyetler, uygulamada birlik sağlanabilmesi amacıyla Bakanlık tarafından özel olarak belirlenecek haftalık ders çizelgeleri ve öğretim programları üzerinden yürütülecektir (MEB, 2014).

GEM'lerde Türkçe dersleri için Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri; sınıf öğretmenleri ve yabancı dil dersi öğretmenleri arasından görevlendirme yapılması öngörülmüştür.

Bu genelgede GEM'lerde gönüllülük esasına göre öğretmen olarak çalışacak Suriyeli öğretmenlerle Etik Sözleşme imzalanması ve bu sözleşmeye uygun davranmalarının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Gönüllülük esasına göre çalışan öğretmenlere maddi, manevi ve mesleki desteğin sağlanması ve bunun için paydaşlarla işbirliğinin yapılması, maddi ve manevi güçlük çeken öğrencilere destek olunması gibi hususlar genelgede yer almıştır. Genelgede açık bir şekilde öğrencilere ilişkin işlemlerin sistematik bir şekilde e-okul ve daha sonra YÖBİS üzerinde yapılması gerektiği vurgulanmıştır (MEB, 2014). Bu genelge ile sadece yabancı tanıtma belgesi ile Suriyeli çocuklar devlet okulu ya da GEM'lere kayıt hakkına sahip olmuştur (Emin, 2015).

Bu genelgeden öncede Suriyeliler özellikle öğretmenlerin önderliğinde sivil toplum ve gönüllülerin yardımı ile çadırkentlerde çadırlarda, evlerini okula dönüştürerek, dükkân ve depo gibi yerleri kullanarak eğitim faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Çocuklarının eğitimden geri kalmaması, savaş sonrasında herhangi bir olumsuzluk yaşamamak ve Türkiye'deki hayatlarını güvenli ve anlamlı yaşamak için derme çatma yerlerde eğitim faaliyetlerini devam ettirmişlerdi (Topçu, 2017).

2016-2017 öğretim yılı itibarıyla anaokulu 1, 5 ve 9. sınıf öğrencilerinin GEM'lere kaydedilmemesi ve devlet okullarına kayıtlarının yapılması kararı alınmıştır. MEB ile yapılan görüşmede GEM'lerin kapatılacağı dile getirilmiştir. Ancak, 19 Temmuz 2017 tarihli Bakanlık yazısında 2017-2018 öğretim yılında da önceki yıl olduğu gibi anaokulu, 1. ve 5. sınıflarda GEM'lere kayıt alınmaması, 8. sınıfı bitirip 9. sınıfa geçen öğrencilerin kayıtlarının devlet okullarına yapılması ve ilk kez 9. sınıfa başlayacak olanların ise dil seviyesine bağlı olarak devlet okulu ya da GEM'lere kaydının yapılması istenmiştir (MEB, 2017). Bu durumda GEM'ler anaokulu, 1. ve 5. sınıf eğitimi vermeden faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Suriyeli çocuklar devlet okullarına gitme imkanına da sahiptir.

3.1.1. Suriyeli çocuklara sunulan eğitim hizmetine ilişkin MEB’in kurumsal yapılanması

Suriyelilerin Türkiye’ye göçünün başladığı ilk andan itibaren MEB’te bir müsteşar yardımcısı, Suriyeli çocukların eğitimini koordine etmek üzere görevlendirilmiştir. Ancak, çocukların eğitimi ile ilgili olarak MEB merkez teşkilatı ve taşra teşkilatında kurumsal bir yapılanma oluşturulmamıştır. 23 Eylül 2014 tarihinde yayınlanan Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı genelge ile kurumsal yapılanma gerçekleştirilmiştir. Genelgeye göre, bir müsteşar yardımcısı başkanlığında Bakanlık Komisyonu kurulması ve müsteşar yardımcısının Suriyeli çocukların eğitimini koordine etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Genelge sonrasında doğrudan sorumlu bir birim tanımlanmamıştır. 16 Mayıs 2016 tarihinde Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı’nın kurulması ile birlikte Suriyeli çocukların eğitimini yürüten bir birim kurulmuştur. Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı, göç de dahil olmak üzere her türlü acil durumda eğitimi planlamak, koordine etmek, uygulamak ve izlemek gibi önemli görevleri yerine getirmekle sorumludur. Bu görev tanımı içerisinde, kuruluş motiflerinden biri olan Suriyelilerin eğitimi de önemli bir yer tutmaktadır. Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili iş ve işlemler Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve ilgili daire başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Örneğin Avrupa Birliği destekli Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi (PICTES) Göç ve Acil Durumlar Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

Bakanlık merkez teşkilatına ilaveten taşra teşkilatında da Suriyelilerin eğitimi ile ilgili kurumsal yapılanma gerçekleştirilmiştir. 23 Eylül 2014 tarihinde yayınlanan Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri genelgesinde her ilde bir il milli eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürü başkanlığında il komisyonu kurulması gerektiği belirtilmiştir. Her ilde Suriyelilerin eğitimini koordine eden bir il milli eğitim müdür yardımcısı ya da şube müdürü bulunmaktadır. Ayrıca ilçelerde de bir şube müdürü sorumlu kılınmıştır. İl ve ilçe milli eğitim müdürlükleri bünyesinde kurulu olan Hayat Boyu Öğrenme Şube Müdürlükleri ve bu şube müdürlüklerine bağlı olarak kurulmuş olan Göç ve Acil Durum Eğitim Birimleri, Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili yerel düzeydeki en önemli aktörlerdir. Ayrıca il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri bünyesinde kurulan (nakil komisyonları) gibi komisyonlar da öğrencilerin okullara yerleştirilmesi ve denklik gibi konularda kararlar almakta, uygulamaları yönetmektedir.

MEB Suriyeli çocukların eğitim faaliyetlerini daha yakından izlemek için “koordinatör” pozisyonunda bazı öğretmenleri görevlendirmiştir. Koordinatörler, GEM’lerin eğitim faaliyetlerinin MEB kriterlerine göre uygulanmasını sağlamak ve GEM’lerle MEB arasında iletişimi sağlamak ve faaliyetlerin koordinasyonunu düzenlemek için görevlidir. Her GEM’de en az bir koordinatör çalışmaktadır. Bazı GEM’lerde her kademe için farklı bir koordinatör görevli iken bazı GEM’lerde ise yalnızca bir koordinatör görevlidir. İl ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinde Göç ve Acil Durum Eğitim birimleri ile iletişim halinde çalışan eğitim koordinatörleri, Suriyeli çocukların eğitimini koordine etmek, izlemek ve yerinde yönetilmesine katkıda bulunmak gibi önemli görevleri yerine getirmektedir.

3.1.2. YÖBİS

MEB, Türkiye’de bulunan (Suriyeli çocukları da içeren) yabancı öğrencilerin kayıt, başarı, devam-devamsızlık takibi gibi işlemleri için 2014 yılında Yabancı Öğrenciler Bilgi Sistemi (YÖBİS) adlı sistemi kurmuştur. Türk öğrenciler için kurulmuş olan ve yıllardan beri kullanılmakta olan e-okul adlı sisteme

benzer bir şekilde çalışan ve yalnızca GEM'lerde kullanılan YÖBİS, Suriyeli öğrencilerin eğitimi ile ilgili yönetim, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin bilgisayar ortamında gerçekleştirilmesinin sağlandığı elektronik ortamdır. Bu sistem ile birlikte Suriyeli bir çocuğun eğitimine ilişkin bir bilgi kolaylıkla elde edilebilmektedir. GEM'lerdeki öğrencilerin devlet okulu ya da başka bir okula nakli ve GEM'leri bitirme sonrasındaki işlemler YÖBİS üzerinden yapılmaktadır.

3.1.3. İyi uygulama örneği: PICTES

Suriyelilerin eğitiminin geçici politikalarla idare edilmesinin mahsurları ortaya çıkmaya başladığında kalıcı politikalarla okullaşma oranlarını artırmak, okullaşan çocukların ise entegrasyonunu kolaylaştırmak için önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlardan biri, kısa adı PICTES olan Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi'dir. 2 yıllık uygulama süresine sahip olan proje, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu ile MEB arasında imzalanmış olan Türkiye'deki Sığınmacılar için Mali İmkân (FRIT: Facility for Refugees in Turkey) anlaşması çerçevesinde, 3 Ekim 2016 tarihinde hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında AB, Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu için 300 milyon Avro harcayacağını taahhüt etmiştir. Suriyelilerin sayıca fazla olduğu 23 ili kapsayan proje kapsamında dil öğretimi, öğretmen ve yardımcı hizmetler personeli sağlanması, rehberlik ve izleme-değerlendirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017a). Proje kapsamında geçici süreli eğitim personeli olarak Türkçe Öğreticileri ve Rehberlik Danışmanı istihdamı yapılmıştır. Bir yıllık sözleşme yapılarak sözleşmeli statüde istihdam edilen Geçici Süreli Türkçe Öğreticileri ve Geçici Süreli Rehberlik Danışmanları, proje kapsamındaki 23 ilde MEB'e bağlı resmî okullarda, GEM'lerde ve Halk Eğitim Merkezleri'nde görev yapmaktadırlar. Bu personelin maaşları, PICTES tarafından karşılanmaktadır.

PICTES kapsamındaki faaliyetler yalnızca personel istihdamına katkıda bulunmakla sınırlı değildir. Proje kapsamında, ders materyalleri inceleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar ders materyalleri ve müfredat ile ilgili sorunların varlığı devam ediyor olsa da bu tür inceleme ve tarama çalışmalarının ders materyallerindeki sorunları TTKB kriterlerine göre tespit ederek çözümün önünü açtığı söylenebilir. Yine PICTES kapsamında Türkçe Öğreticiler ve Rehberlik Danışmanları için oryantasyon eğitimleri düzenlenmiştir. Bu eğitimler kapsamında dil öğretim yöntemleri, psiko-sosyal destek ve göç sosyolojisi gibi konularda eğitim verilmiştir. Yine PICTES kapsamında, özellikle Türkçe öğretimi ile ilgili olarak yaz aylarında Suriyeli çocuklara telafi eğitimi verilmesinin sağlanması için çalıştay düzenlenmiş, yaz aylarında Türkçe öğretim faaliyetleri desteklenmiştir. Suriyeli çocuklara yönelik kırtasiye yardımı ve 30,5 bin Suriyeli çocuğun okullara taşınması için ihaleye çıkmıştır.

3.1.4. Bina ve öğretim materyali

Suriyelilerin eğitime erişiminin sağlanması amacıyla çeşitli bina ve fiziksel imkânlar kullanılmaktadır. Suriyelilerin eğitimi için kullanılan derslik ve bina imkânları bakımından MEB'e bağlı resmî okullar ilk sırada gelmektedir. Devlet okullarının binaları, Suriyelilerin eğitiminde iki türlü kullanılmaktadır. Birincisi, bu binaların Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) olarak hizmet verdiği durumlardır. Suriyelilerin yoğun olarak yerleştiği mahallelerde ikili öğretimin uygulandığı pek çok okul binası, sabah Türk öğrencilerin ve öğleden sonra Suriyeli öğrencilerin eğitimi için kullanılmaktadır. Bu binalarda yerleşik

olan okulların her biri iki isimle resmî kayıtlara geçmektedir. Örneğin Kahramanmaraş’ta Vali Hilmi Tolun Ortaokulu adlı bir okul bulunmaktadır. Bu okulda sabah Türk öğrencilere, Türk öğretmenler tarafından Türkiye müfredatı çerçevesinde eğitim verilmektedir. Öğleden sonra ise bu okulda Suriyeli çocuklara, MEB tarafından belirlenmiş müfredat çerçevesinde, 15 saat Türkçe öğretimi dersine ilaveten Suriyeli öğretmenler tarafından Arapça olarak eğitim verilmektedir. Dolayısıyla bu okul öğleden sonraki faaliyetleri göz önüne alınarak Vali Hilmi Tolun Ortaokulu Geçici Eğitim Merkezi adıyla da kayıtlara geçmektedir. GEM faaliyetleri ile ilgili resmi işlemlerde ikinci isim, Türk öğrencilerin eğitimi ile ilgili resmi işlemlerde ise birinci isim kullanılmaktadır. Türkiye genelinde bu şekilde kullanılan 201 devlet okulu vardır. Buna ilaveten, 46’sı AFAD tarafından, 11’i belediyeler tarafından, 20’si diğer kamu kurumları tarafından, 25’i STK’lar tarafından sağlanan; 84’ü ise özel mülkiyet olmakla birlikte Suriyelilerin eğitimi için kiralanmış binalarda GEM’ler faaliyetlerini sürdürmektedirler (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b).³

Türkiye’de derslik ihtiyacı tam anlamıyla çözülebilmemiş değilken Suriyeli öğrencilerin de tabloya dâhil olmasıyla birlikte bu sorun biraz daha derinleşmiştir. Dahası, Giriş bölümünde de ifade edildiği üzere Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler aynı zamanda ikili öğretimin en çok yapıldığı illerdir. Türkiye kendi kaynakları ile yeni derslikler üretmeye devam etmektedir. Buna ilaveten, UNICEF, Kuveyt, Yeni Zelanda, Tayvan gibi aktörler ve ülkelerde sınırlı sayıda okul ve derslik üretimi için kaynak ayırmıştır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b).

3.1.5. Bütçe ve finansman

Suriyeli öğrencilerin eğitimi için kullanılan fonun en önemli kısmı Türkiye tarafından sağlanmaktadır. Bu öğrencilerin okul, öğretmen vb. maliyetlerinin tümüne yakını MEB tarafından karşılanmaktadır. Devlet okullarına devam eden Suriyeli öğrenciler, Türk öğrenciler ile aynı haklara sahiptir. Devlet okullarında her öğrenciye ders kitapları ücretsiz olarak verilmektedir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanan ve Suriyeliler için harcanması öngörülen 3 milyar Avro büyüklüğündeki mali yardımın aktarılması için, “Türkiye’deki Sığınmacılar için Mali Yardım İmkânı” (FRIT: Facility for Refugees in Turkey) adlı bir yapı kurulmuştur. Fakat bu kaynakların aktarılması konusunda güçlüklerin yaşandığı bilinmektedir. FRIT vasıtasıyla ilk etapta ancak 300 milyon Avro’luk bir kaynak aktarılabilmiştir.

GEM’lerde sürdürülen eğitimin maliyetlerinin bir kısmı Türkiye tarafından bir kısmı, UNICEF ve AB gibi kuruluşlar tarafından ve ulusal ve uluslararası STK’lar tarafından karşılanmaktadır. Türkiye GEM’lerin fiziki ve teknik altyapısını sağlamaktadır. GEM’lerde çalışan gönüllü Suriyeli öğretmenlere verilen mali yardımlar UNICEF tarafından sağlanmaktadır. Suriyeli gönüllü öğretmenlere aylık 1300 TL yardım yapılmaktadır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b). Bu ücret Türkiye’deki asgari ücrete göre ayarlanmış olsa da gerek asgari ücretin artması gerekse özellikle büyükşehirlerde bu ücretin yeterli gelmemesi nedeniyle bazı GEM’lerde STK’ların Suriyeli öğretmenlere bir miktar ek ücret ödedikleri görülmektedir. Örneğin Tzu Chi Vakfı’nın İstanbul Sultangazi ilçesindeki 6 GEM’de çalışan öğretmenlere

3) MEB’den temin edilen 15 Eylül 2017 tarihli bilgi notunda ülke genelindeki toplam GEM sayısının 370 olduğu, 20 ilde yerleşik olan bu GEM’lerin 228’inin binasının MEB’a ait olduğu ve 142’sinin ise başka kamu kurumlarına ait olduğu belirtilmiştir. GEM sayısındaki azalma, MEB’in bu merkezleri kapatarak tüm Suriyeli öğrencileri devlet okullarına yönlendirme politikası ile uyumludur.

ek 800 TL yardım yapmaktadır. Buna ilaveten, GEM'lerde yeni görevlendirilen Türkçe öğreticisi ve Rehber Öğretmenlerin maaşları ise PICTES kapsamında karşılanmaktadır. Ayrıca GEM'lerde görev yapan devlet öğretmenleri, koordinatör, okul yöneticileri gibi kişiler zaten Bakanlık çalışanları olduğundan maaşları Türkiye tarafından karşılanmaktadır.

GEM'lerdeki en önemli gider kalemlerinden biri de yardımcı/destek personelin istihdamı ile ilgili maliyetlerdir. Özellikle okulların ikili kullanıldığı GEM'lerde temizlik meselesi daha kritik bir öneme sahip olmaktadır. Çünkü okulların temizliği ile ilgili sorunlardan Suriyeli çocukların sorumlu tutulduğu, gözlenmiştir. Bu konuda sorumluluk üstlenen TDV, birçok GEM'deki yardımcı personelin ücretini ödediklerini belirtmiştir. Buna ilaveten, PICTES kapsamında 1200 temizlik ve güvenlik personelinin istihdam edilmesi öngörülmüştür (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b).

Diğer bir husus da özellikle GEM'lerdeki öğrencilere yönelik kırtasiye yardımı ve GEM'lere yönelik donanım malzemesi desteğidir. Bu anlamda özellikle GEM'lerin teknolojik ve fiziki altyapısına yönelik UNICEF tarafından verilen destekler söz konusudur. Yapılan saha görüşmelerinde de GEM'lerde öğretmenler tarafından kullanılan öğretmen odalarının malzemelerinin ve GEM'lerde kullanılan öğretim materyallerinin UNICEF tarafından sağlandığı ifade edilmiştir. Buna ilaveten, öğrencilere UNICEF tarafından kırtasiye malzemeleri dağıtılmıştır. Özellikle, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin öğrencilere kırtasiye ve giyim konusunda yardımcı oldukları görülmüştür. Ayrıca Kore Hükümeti tarafından, Suriyeli öğrencilerin en çok olduğu devlet okullarından 120 tanesine bilgisayar, fotokopi makinesi, projeksiyon cihazı ve yazıcı dağıtılmıştır. Buna ilaveten PICTES'in %16'sı yani 48 milyon Avro tutarındaki kısmı donanım, materyal ve kaynak giderlerine ayrılmıştır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b).

Suriyeli çocuklar için ayrılan bir diğer fon ise Mülteci Çocuklar için Şartlı Eğitim Yardımı kapsamındaki kaynaklardır. Bu proje ile okul dışında kalan çocukların okullaşması için çocuklara yapılacak cüzi bir ödeme ile çocukların okullaşması hedeflenmektedir. Avrupa Birliği İnsani Yardım ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü'nün (ECHO) 34 milyon Avro tutarındaki finansal katkısı ile uygulanan bu program çerçevesinde 2017 yılı sonuna kadar 230 bin çocuğa ulaşılması hedeflenmektedir. Haziran 2017 tarihine kadar 56 bin çocuğa şartlı nakit desteği verilmiştir. Bu program devlet okullarında öğrenim gören Suriyeliler kadar, GEM'lerde öğrenim gören çocukları da kapsamaktadır. Okulların açık olduğu dönem boyunca anaokulu dahil 1.-8. sınıf arası kız öğrencilere aylık 40 TL, erkek öğrencilere 35 TL, liseye devam eden kız öğrencilere 60 TL, erkeklere 50 TL ve ayrıca Eylül ve Ocak aylarında her çocuğa ekstra 100'er TL ödeme yapılması planlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017; UNICEF, 2017). Araştırma sürecinde Tzu Chi Vakfı tarafından 14 yaşından küçük olup çalışan çocukları okullaştırmak için bir program başlatıldığı görülmüştür. Bu program kapsamında Tzu Chi Vakfı 256 çocuğu işten alıp bu çocukların okula dönmesini sağlamış ve bu çocuklara çalışırken aldıkları ücret kadar (400-800 TL) maddi destek sağlamıştır. Tzu Chi Vakfı bu öğrencilere yardımı halen sürdürmektedir.

Suriyeli çocukların eğitime erişimindeki en önemli engellerden biri de özellikle GEM'lerin çocukların yaşadıkları evlere uzak olması ve ulaşımın hem zaman hem de kaynak bakımından maliyetli olmasıdır. Bu noktada çocuklara ulaşım desteğinin verilmesi önem arz etmektedir. Şanlıurfa ve Konya'da

Uluslararası Göç Örgütü’nün Suriyeli çocuklara ulaşım desteği sağlama konusunda katkılarının olduğu görülmüştür. Buna ilaveten, Tzu Chi Vakfı İstanbul Sultangazi’de çocuklara okula ulaşım için destek vermektedir. Ayrıca PICTES projesinin %10’u yani 30 milyon Avro taşıma için ayrılmıştır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b).

Kısacası Türkiye Hükümetine ilaveten, farklı ülkeler, uluslararası kuruluşlar ile ulusal ve uluslararası STK’lardan çeşitli destekler sağlandığı görülmektedir. Ancak bu desteklerin yeterli olduğunu söylemek güçtür. Aslında, Suriye Bölgesel Müdahale Planı (Syria Regional Response Plan [RPP]) kapsamında Birleşmiş Milletlere (ülke ve kuruluş düzeyinde) bazı donörler vaatlerde bulunmuştur. Ancak verilen vaatlerin tutulması konusunda sorunlar olduğu görülmektedir. Ağustos 2014 ortasında UNICEF’in eğitim programlarının sadece %43’ü ancak fonlanmıştır (Watkins ve Zycks, 2014). Buna ilaveten, FRIT kapsamında AB’den Türkiye’ye şimdiye kadar sadece 300 milyon Avro gelmiş, okul yapımı için 200 milyon Avro’nun kullanıma açılması beklenmektedir. Dolayısıyla uluslararası toplumun Suriyeli çocukların eğitimine destek olma konusunda daha aktif olması gerekmektedir. Türkiye önemli yatırımlar yapmaktadır, ancak Suriyeli çocukların eğitimi konusundaki sorunları Türkiye’nin tek başına aşması güçtür. Daha önce ifade edildiği üzere, Suriyelilerin en yoğun yaşadığı iller aynı zamanda Türkiye’nin eğitim altyapısı konusunda en çok güçlük çektiği yerlerdir.

3.1.6. Müfredat

Suriyelilerin ilk geldiği zaman çadırkentlerde yürütülen eğitim faaliyetlerinde kullanılan müfredat ve ders kitaplarında Esad ailesini destekleyen ve Türkiye’yi kötüleyen ifadeler çıkarılmaktaydı. 2013 yılında TDV ve Suriye Eğitim Derneği sistematik bir şekilde ilkokul 1’den lise sona kadar 203 kitabı incelemiş ve kitapları revize etmiştir. Kitaplardan Esad ailesinin resimleri çıkarılmış, yerine metinlere uygun başka resimler konulmuştur (Topçu, 2017). 2015 yılında Bülbülzade Vakfı öncülüğünde 10 Türk ve 10 Suriyeli akademisyen ve öğretmenden oluşan bir ekip ile müfredat ve ders kitaplarını inceleme çalışması yapılmış ve bu çalışmada ders kitaplarında ve müfredatlarda mevcut Suriye yönetiminin meşruiyetini pekiştiren ifadelerin olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu müfredat ve ders kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine ilişkin yanlış ve olumsuz ifadelerin yer aldığı görülmüştür. Suriye tarihi içinde Osmanlı ve Selçuklu’ya yer verilmemiş, ortak tarih ve kültür anlatıları dışlanmış, Suriyelilerin özgürlük savaşını önce Fransızlara ardından “zulüm”, “gasp”, “işgal” ve “istibdâd” kavramlarıyla tanımlanan Osmanlı devletine karşı gerçekleştirdiği anlatılmıştır. İskenderun Sancağı yani Hatay’ın Türkler tarafından işgal edildiği ve “Suriye Nehirler Haritası”nda Hatay, Suriye’ye dâhil olarak gösterilmiştir. Yapılan düzenlemelerle, Esad yönetimini meşrulaştıran ifadeler ders kitaplarından çıkarılmıştır. İlaveten, Osmanlı ve Türk tarihi ile ilgili olumsuz ifadeler düzeltilmiş ve Çanakkale Savaşı ve Mavi Marmara Gemisi gibi İslam dünyasını daha yakından ilgilendiren ifadeler eklenmiştir. Ayrıca ders kitaplarında Türkiye’deki sanayi, teknoloji ve kalkınma alanındaki gelişmeler de yer almaktadır (BEKAM, 2015).

Devlet okullarında öğrenim gören Suriyeli çocuklar, uygulanan müfredat ve haftalık ders çizelgesine tabidirler. GEM’lerde ise Tablo 4 ve Tablo 5’te sunulan haftalık ders çizelgesine uyulmaktadır. GEM’lerde öğretim dili Arapça’dır. Ancak, 2016-2017 yılından itibaren GEM’lerde ilköğretim düzeyinde haftada 30

saat ders tanımlanmış ve bu 30 saatin 15 saati Türkçe öğretimine; ortaöğretimde ise haftalık 35 saat ders tanımlanmış ve bu sürenin 15 saati Türkçe öğretimine ayrılmıştır. Yeni dönemdeki temel hedef Suriyeli çocukların bir an önce Türk eğitim sistemine entegrasyonunu sağlamak olduğundan Türkçe öğretimine öncelik verilmiştir. Bu durumun sonucu olarak ilkokulda matematik, fen bilimleri, yabancı dil gibi derslere çok az süre ayrılmıştır. Örneğin ortaokul düzeyinde matematik dersine haftada 15 saat, fen bilimleri dersine haftada 2 saat ayrılmış ve yabancı dil dersi seçmeli hale getirilmiştir. Tablo 5'te görüldüğü üzere ortaöğretim düzeyinde matematik dersine haftada 2 saat ayrılmış, yabancı dil dersi ise seçmeli hale getirilmiştir (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b). GEM'lerde Türkçe öğretim dersleri haricindeki diğer dersler Suriyeli öğretmenler tarafından verilmekte ve Suriye müfredatı takip edilmektedir.

Tablo 4. GEM ilkokul ve ortaokul haftalık ders çizelgesi

	Dersler	Sınıflar							
		İlkokul			Ortaokul				
		2	3	4	5	6	7	8	
Zorunlu Dersler	Türkçe	15	15	15	15	15	15	15	15
	Arapça	3	3	2	2	2	2	2	2
	Matematik	3	3	3	2	2	2	2	2
	Hayat Bilgisi	3	3						
	Fen Bilimleri			3	2	2	2	2	2
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi			2	2	2	2	2	2
	Görsel Sanatlar	1	1	1	1	1	1	1	1
	Müzik	1	1	1	1	1	1	1	1
	Oyun ve Fiziki Etkinlikler	2	2	2					
	Beden Eğitimi Ve Spor				2	2	2	2	2
	Trafik Güvenliği			1					
	Serbest Etkinlikler	2	2						
	Rehberlik ve Kariyer Planlama								1
	ZORUNLU DERS TOPLAMI		30	30	30	27	27	27	28
Seçmeli Dersler	Kur'an-ı Kerim (4)				1/2	1/2	1/2	1/2	
	Hz. Muhammedi'in Hayatı (1)				1/2	1/2	1/2	1/2	
	Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı İle Kabul Edilen Diller (4)				1/2	1/2	1/2	1/2	
	Zekâ Oyunları (1)				1/2	1/2	1/2	1/2	
	Drama (1)				1/2	1/2	1/2	1/2	
	Okuma Becerileri (1)				1/2	1/2	1/2	1/2	
	Matematik Uygulamaları (1)				1/2	1/2	1/2	1/2	
					1/2	1/2	1/2	1/2	
	Seçilebilecek Ders Saati Sayısı				3	3	3	3	
	TOPLAM DERS SAATİ SAYISI		30	30	30	30	30	30	30

Kaynak. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b.

Tablo 5. GEM ortaöğretim haftalık ders çizelgesi

Dersler		Sınıflar			
		Lise			
		9	10	11	12
Zorunlu Dersler	Türkçe	15	15	15	15
	Arapça	2	2	2	2
	Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi	2	2	2	2
	Matematik	2	2	2	2
	Fizik	2	2	2	2
	Kimya	1	1	1	1
	Biyoloji	1	1	1	1
	Beden Eğitimi	2	2	2	2
	Görsel Sanatlar/Müzik	1	1	1	1
	Trafik Ve İlk Yardım	1	1	1	1
	Sağlık Bilgisi	1	1	1	1
	Zorunlu Ders Toplamı	30	30	30	30
Seçmeli Dersler	Türk Dili Ve Edebiyatı (4)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	Kur’an-I Kerim (4)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	H.z.muhammedi’in Hayatı (1)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı İle Kabul Edilen Diller (4)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	Diksiyon Ve Hitabet (1)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	Seçilebilecek Ders Saati Sayısı	5	5	5	5
Toplam Ders Saati Sayısı	35	35	35	35	

Kaynak. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b.

Haftalık 15 saat Türkçe öğretim dersi, Suriyeli çocukların Türkiye toplumuna ve eğitim sistemine uyum sağlaması için önemli bir araç olacaktır. Ancak Türkçe öğretiminden dolayı alan derslerine az süre ayrılması, Suriyeli çocukların normal müfredattan geride kalmasına neden olacaktır. Daha açık ifade ile bir devlet lisesinde haftalık 6 saat matematik dersi verilirken GEM’lerde haftada 2 saat matematik dersi, devlet liselerinde birinci yabancı dil dersi haftada 4 saat ikinci yabancı dil dersi haftada 2 saat iken GEM’lerde yabancı dil dersi seçmeli olarak 1 veya 2 saat olarak verilmektedir. Bundan dolayı, GEM’lerde alan derslerine yönelik telafi çalışmaları mutlaka yapılmalıdır.

3.1.7. Mezuniyet ve denklik

Türkiye eğitim sistemi savaş ve benzeri nedenlerle belgesi olmadan Türkiye’ye sığınan çocukların eğitimlerini devam ettirmesini sağlamaya uygun bir mevzuata sahiptir. Millî Eğitim Bakanlığı Denklik Yönetmeliğine göre, savaş ve benzeri nedenlerle belgelerini sunamayan kişilerin okullara kayıtlarını yapabilmesi için eğitim düzeylerini belirlemek üzere bir seviye tespit sınavı yapılabilmektedir. Yönetmelikte,

ilköğretimdekilerin Türkçe, matematik, fen ve teknoloji derslerinden; genel ortaöğretimdekilerin ise dil ve anlatım, matematik ve fen bilimleri (fizik, kimya, biyoloji), mesleki ve teknik ortaöğretimdekilerin ise dil ve anlatım ile ilgili alan ya da daldan illerde oluşturulan komisyonca yazılı, sözlü ve uygulamalı olarak seviye tespit sınavı yapılabileceği ve çocuğun düzeyine göre denklik belgesinin hazırlanacağı ifade edilmektedir. Bu belgeye sahip olan öğrenci de kendisine uygun bir okulda öğrenim görebilir (Millî Eğitim Bakanlığı Denklik Yönetmeliği, 2004). Yönetmelikteki bu düzenlemeye göre Türkiye’ye gelen ve belgesi olmayan savaş mağduru herhangi bir çocuk yapılacak seviye belirleme sınavının ardından denklik işlemleri yapıp sınıf düzeyine uygun bir okula devam etme hakkına sahiptir.

Denklik yönetmeliğinde, denklik ilke ve esaslarının Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nca (TTKB) belirlenmesi ve denklik iş ve işlemlerinin ise il milli eğitim müdürlüğünce gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Denklik yönetmeliğinde savaş mağdurlarının denklik süreçlerinin nasıl yapılacağı ve devlet okullarına yerleştirilmesinin nasıl gerçekleştirildiği belirtilmiş olmasına rağmen 2014 yılından itibaren il milli eğitim müdürlüklerinden Suriyeli çocukların denklik işlemlerinin nasıl yapılacağına ilişkin TTKB’ye çokça soru sorulmaya başlanmıştır. Suriyeli çocukların denklik işlemlerinin nasıl yapılacağı konusuna açıklık getirmek üzere Temmuz 2015’ten sonra çeşitli yazılar göndermiştir. Bu yazılar en temelde 12. sınıfı bitirme ve mezuniyet aşamasındaki öğrencilerin durumları ile ilgilidir.

9 Temmuz 2015 tarihinde TTKB tarafından denklik işlemleri ile ilgili olarak gönderilen ilk yazıda, GEM’lerde ya da diğer eğitim kurumlarında eğitimini tamamlamış ve tamamlayacak olan Suriyeli ve Iraklı öğrencilere 27 Haziran 2015 tarihinde ilk defa 12. sınıf veya mezun olmuş öğrencilere merkezi bir sınav yapıldığı ve bu sınav ile birlikte geçmişte Suriye Geçici Hükümeti tarafından yapılan belgelendirme sınavlarına son verildiği belirtilmiştir. Bakanlık denklik işlemlerinin bu sınav sonucuna göre yapılması gerektiğini vurgulamıştır (TTKB, 2015a). 18 Ağustos 2015 tarihli yazıda, üniversite başvuru aşamasında olan ve ikamet belgesi ile ilgili sıkıntı yaşayan kişilerin ikamet belgesi olmadan geçici denkliklerinin yapılması istenmiştir. Bu yazıda ikinci olarak, Suriye Ulusal Koalisyonu Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı ve Libya Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı tarafından açılan ve kendi müfredatlarını uygulayan okulların mevzuata uygun olarak açılıp açılmadığına bakılması ve bu okullardan karne veya belge vb. alan öğrencilerin denklik işlemlerinin yapılarak devlet okullarına geçişlerinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır (TTKB, 2015b).

Suriyelilerin ilk geldikleri dönemde denklikleri hızlı bir şekilde verilmiştir. Ancak sayı arttıkça bu çocukların diploma sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine ilk olarak TDV, Türkiye’de eğitim alan Suriyeli çocukların diploma sorununu çözmek için Libya okulu ile anlaşmış ve Libya okulu Suriye müfredatına göre eğitim alan çocuklara bir sınav yapıp diploma vermeyi kabul etmiştir. Suriye Eğitim Derneği de Libya Büyükelçiliği ile görüşerek Libya müfredatını uygulamayı ve Libya’da Türkiye’deki öğrencilere yaptığı sınav sonucu diploma vermeyi; Türkiye ise bu diplomalara denklik vermeyi kabul etmiştir. Evrakta sahtecilik gibi sorunlar yaşanmasının ardından sonra MEB sınavı ve denklik işlemlerini doğrudan kendisi yapmaya karar vermiştir (Topçu, 2017).

MEB 2015 yılından itibaren Yabancı Öğrenciler İçin Lise Yeterlilik ve Denklik Sınavı (YÖLYDS) ve Geçici Eğitim Merkezleri Lise Yeterlilik ve Denklik Sınavı (GEMLYDS) sınavlarını ve bu sınavlarda başarılı olanların denklik işlemlerini yapmıştır. GEMLYDS 2016’da matematikten 40, fizik, kimya ve biyolojiden toplam 40, Arapçadan 30, İngilizce/Fransızcadan 10, coğrafyadan 10, tarih 10 felsefeden, 10 dini bilimlerden 10 soru olmak üzere 160 soru sorulmuş, öğrencilerin bu soruları 180 dakikada cevaplaması

istenmiştir. Soruların katsayıları sayısal, sözel ve eşit ağırlığa göre farklılaşmakta ve 100 üzerinden 50 alan kişiler sınavdan başarılı sayılmaktadır (MEB, 2016).

Başarılı olamayan veya sınava giremeyen Suriyeli öğrenciler için 11 Kasım 2016 tarihinde yeni bir karar daha alınmıştır. Buna göre, GEM’lerde 12. sınıfı bitirip denklik sınavlarında başarılı olamayanlara “liselerimizin 12. sınıfını bitiren öğrenciler seviyesinde verilecek denklik belgesi ile Açık Öğretim Lisesine kayıtlarının yapılarak en az 2 dersten başarılı oldukları takdire mezun olmalarının (diplomalarının verilmesinin) sağlanması” gerektiği belirtirmiştir. Bu yazıda, GEM’lerin 12. sınıfında halen öğrenim gören öğrencilere verilecek bir denklik belgesi ile Açık Öğretim lisesine kayıtlarının yapılması ve bu öğrencilerin en az 1 dönem sınava girme şartı ile mezun oldukları takdirde diplomalarının verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, GEM’lerde öğrenim gören 9-10-11. sınıf öğrencilerinin istemeleri halinde Açık Öğretim liselerine kayıt yapabileceği ifade edilmiştir. Suriye Ulusal Koalisyonu Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı, Libya Geçici Hükümeti Eğitim Bakanlığı ve Irak Eğitim Bakanlığı tarafından açılan ve kendi müfredatlarını uygulayan okullardaki ara sınıflarda olan öğrencilerin denkliklerinin yapılması ve devlet okullarına aktarılması gerektiği ifade edilmiştir. Yazıda ayrıca kamplardan ayrılan çocukların belgeleri ekseninde denkliklerinin yapılması gerektiği vurgulanmıştır (TTKB, 2016). Bakanlık ile yapılan görüşmelerde açık liseye geçiş imkânlarının sağlanması dolayısıyla artık GEMLYDS ve YÖLYDS sınavlarının yapılmayacağı belirtilmiştir.

Mevzuat bakımından biraz karmaşık olan denklik ve mezuniyet konusunu şu şekilde sadeleştirebiliriz: Mevcut durumda bir GEM’in 12. sınıfını başarıyla bitiren bir Suriyeli öğrenci, (GEMLYDS’ye girmemiş olması veya girip de başarısız olması halinde) Açık Öğretim Lisesine kayıt yaptırmaktadır. Ardından, seçeceği herhangi iki dersten birer sınava girmesi beklenmektedir. Eğer bu derslerin sınavlarında başarılı olursa, kendisine lise diploması verilmektedir. Bu sürecin uygulamadaki ayrıntıları şöyledir: Öğrenci bir GEM’de 12. sınıfı bitirdiğinde okul idaresinden “Eğitim Durum Belgesi” adlı bir belge alır. Bu belgede okulun adı, bulunduğu şehir ve ilçe adı yazılıdır. Ayrıca öğrencinin ayrıntılı kimlik bilgilerine de bu belgede yer verilir. Belgede “İlgili Makama” hitabıyla şu cümleye yer verilir:

.....Yabancı kimlik numarasına sahip ..... adlı öğrenci, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında ..... Geçici Eğitim Merkezinin 12. Sınıfından ..... sayı (yazı) mezuniyet notuyla mezun olmuştur.

Yazının altında GEM koordinatörünün ve İl Eğitim Koordinatörü’nün imzaları bulunur. Bu belgeye ek olarak ilgili İl Millî Eğitim Şube Müdürü’nün imzasıyla, üzerinde şu ifadelerin yer aldığı “Denklik Belgesi” başlıklı belge de öğrenciye verilir:

Yukarıda açık kimliği yazılı ....., 2016-2017 Eğitim Öğretim yılında ilimiz .....Geçici Eğitim Merkezinde 12. (on ikinci) sınıfı bitirmiş olup ilgi yazı doğrultusunda Açık Öğretim Lisesine kayıt yaptırarak 2 (iki) dersten başarılı olması halinde liselerimizden mezun olarak diploma almaya hak kazanacaktır.

Bu belge, İl MEM Denklik Komisyonu tarafından öğrenciye verilir. Öğrenci, “Denklik Belgesi” adlı bu belge ile birlikte İl Halk Eğitim Merkezi’ne gider. Orada açık liseye kaydolur. Kayıt sonrasında sistem, öğrencinin iki ders borçlu olduğunu gösterir. Öğrenci iki dersin sınavına girer ve başarılı olması durumunda açık lise diploması almaya hak kazanır.

3.1.8. Suriyeli öğretmenler

Türkiye’deki Suriyeli öğrencilerin önemli bir kısmı (%60’ı) GEM’lerde, Arapça müfredatla eğitim almaktadırlar. Bu nedenle GEM’lerde Arapça bilen öğretmenlerin istihdamı önemlidir. Bu ihtiyacı gidermek için MEB, Türkiye genelinde toplam 13.080 Suriyeli öğretmeni (gönüllü eğitimcileri) görevlendirmiştir. Bu eğitimciler UNICEF tarafından aylık 1300 TL teşvik ödemesi yapılmaktadır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b). MEB, ülkelerinde yükseköğretim kurumlarından mezun olan ve Türkiye’ye sığınan Suriyeliler arasından belirli kriterlerle seçimler yaparak bu kişilerin gönüllü eğitimci olarak çalışmalarının önünü açmıştır. Bu şekilde seçilen Suriyeli gönüllü eğitimciler hizmet içi eğitimler vererek müfredat doğrultusunda Suriyeli öğrencilerin eğitimi sürecine katkıda bulunmaları sağlanmaktadır.

GEM’lerde çalışacak Suriyeli öğretmen seçiminde 2016-2017 yılında şu süreçler takip edilmiştir: MEB ve UNICEF iş birliğinde hazırlanan programda 489 kişi “eğiticilerin eğitimi” kapsamında hizmet içi eğitim programına alınmıştır. Hizmet içi eğitimler 8-19 Ağustos 2017 ve 22 Ağustos-2 Eylül 2016 Eylül tarihleri arasında Konya’da gerçekleştirilmiştir. Bu programa katılan kişiler 29 Ağustos-18 Eylül 2016 tarihleri arasında 19.700 kişiye kendi illerinde eğitim vermişlerdir. Daha sonra eğitime katılan adaylar sınava tabi tutulmuş ve mülakat sonrasında başarılı olanlar, sertifika alarak okullarda görev yapma hakkı kazanmışlardır. GEM’lerde çalışan Suriyeli öğretmenler bu sınavlarda başarılı olan kişiler arasından belirlenmiştir (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b).

Suriyeli öğretmenler haricinde, PICTES kapsamında GEM’lerdeki Suriyeli öğrencilere Türkçe öğretmeleri için 5.700 Türkçe öğretici ve Suriyeli çocukların uyumunu kolaylaştırmak için 500 Rehberlik Danışmanı istihdam edilmesi planlanmıştır. Bu öğretmenlerin seçiminde merkezi sınavlar (KPSS puanı) ve sözlü sınavlar esas alınmaktadır. Bu öğretmenler proje kapsamında geçici olarak istihdam edilmektedir. Öğretmenler ile bir yıllık sözleşme yapılmaktadır. Proje sonrasında bu öğretmenlerin görevleri de son bulacaktır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b). MEB’den temin edilen 15 Eylül 2017 tarihli verilere göre bu planlamanın gereği olarak 2017-2018 eğitim öğretim yılı başında 491’i rehberlik ve psikolojik danışman, 5.468’i Türkçe eğitim personeli olmak üzere toplam 5.959 Türk eğitim personeli görevlendirilmiştir.

3.2. Yönetim ile ilgili sorunlar

3.2.1. Yerelde bazı devlet yetkililerinin ve idarecilerin isteksizliği

Birçok kamu çalışanı ve sivil toplum aktörünün Suriyelilerin eğitim sorunları ile çok yoğun bir şekilde ilgilendiği ve çaba sarf ettiği gözlenmiştir. Buna ilaveten Bakanlık da açık bir politika olarak Suriyelilerin okullaşmasını destekleyen bir yaklaşım ve çaba içindedir. Ancak özellikle bazı illerde daha yoğun olmak üzere, Suriyelilere yapılan yardımların ve onların eğitime kazandırılması için gösterilen çabaların bazı kurum yetkilileri ve devlet personeli tarafından engellenmeye, yavaşlatılmaya veya zorlaştırılmaya çalışıldığı farklı aktörler tarafından dile getirilmiştir. “Bu şekilde davranırsanız her zaman daha fazlasını isteyecekler ve hiçbir zaman Türkiye’den gitmeyecekler” şeklindeki cümlelerle bu olumsuz tavırları sergileyen devlet personellerinin artık neredeyse kalıplaşmış olan bir *zenofobik* tutum ve yaklaşım içerisine girdikleri ifade edilmiştir. Örneğin bir ilde öğretmen olarak çalışan bir şahıs, Arapça biliyor olması ve savaş öncesi dönemde Suriye’de uzun yıllar kalmış olması nedeniyle İl Göç İdaresi’nde geçici görevlendirmeye Suriyelilerle ilgili konularda çalışmak üzere görevlendirilmiştir. Aynı zamanda Suriyelilere yardım için kurulan bir dernekte de gönüllü olarak çalışan bu personel, yaklaşık 4 yıl

boyunca yoğun bir şekilde saha taramaları, ev ziyaretleri ve yardım dağıtımları gibi faaliyetlerde görev almıştır. Kimsesiz Suriyeli bir genci de kendi evine alarak ailesinin bir üyesi gibi bu gencin eğitim ve yaşam giderlerini üstlenen bu şahıs bir süre sonra İl Göç İdaresi tarafından görevden alınmıştır. Bunun nedenini sorduğunda İl Göç İdaresi’ndeki yetkili kişinin kendisine “Suriyelileri fazla şımartıyorsun, sen böyle yaparsan onlar Türkiye’den ebediyen gitmezler. Bu nedenle eski görevine, öğretmenliğe dönmen daha uygun olur” şeklinde bir açıklama ile karşılaştığını ifade etmiştir (STK1.Konya). Bu sertlikle bir olumsuz yaklaşımın, farklı illerde ve farklı idareciler tarafından sergilendiğine dair güçlü iddialar, farklı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. En fazla ilginin öğretmenler ve okul yönetiminden beklendiği ifade edilmiştir. (GEM.Koordinatör1.Gaziantep; GEM.Koordinatör1.Şanlıurfa). Bazı illerde okul müdürlerinin okullarının öğleden sonra GEM olarak Suriyeliler tarafından kullanılması konusunda kolaylıklar sağlanmasının beklendiği görülmüştür. Dahası, GEM haline dönüşen okullarda okul yöneticilerinin GEM koordinatörünün ve Suriyeli öğretmenlerin işlerini kolaylaştırması, binanın kullanımında kolaylıklar sağlanması yönünde beklentiler söz konusudur. Suriyelilerin Türkiye’de bulunmasının büyük bir siyasi hata olduğunu düşünenlerin, onların eğitimi ile ilgili olarak yeterince çaba sarf etmediği, bunun ise eğitimin kalitesini ve Suriyeli öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz yönde etkilediği ifade edilse de, bu olumsuz tutumun okul idarecileri ve öğretmenler tarafından değiştirilebileceği ifade edilmektedir.

3.2.2. Okul imkânlarının kullanımı

Suriyeli öğretmenler tarafından dile getirilen önemli sorunlardan biri, okul imkânlarının kullanımı ile ilgilidir. Bazı illerde Suriyeli öğretmenler, öğretmen odası dâhil olmak üzere okulun fiziksel ve teknik imkânlarına erişimde kısıtlamalarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Araştırma kapsamında ziyaret edilen bir GEM’deki Suriyeli öğretmenler, odak grup toplantısı vesilesiyle ilk kez öğretmenler odasını kullandıklarını belirtmişlerdir. Bazı öğretmenler okuldaki tebeşir, fotokopi makinası gibi malzemelerin kullanılmasında kolaylıklar beklemektedir. Anasınıfları küçük çocukların okula giriş çıkışları kolay olsun diye binaların giriş katına yapılıırken, Suriyeli çocukların kullandığı anasınıfları için de aynı uygulamanın yapılması beklenmektedir (GEM.Odak1.Gaziantep). Bazı okullarda, kimya öğretmenleri deney yapabilecekleri malzemelere erişimde kolaylıklar beklemektedir (GEM.Öğretmen.Odak1.Kahramanmaraş). Birçok olumlu örnekle birlikte, farklı illerde ve farklı GEM’lerde dile getirilen bazı farklı uygulamalarda, uygulama birliği sağlanmasında fayda vardır.

Okuldaki herhangi bir malzeme ya da öğretim materyalinin GEM’lerin kullanımına izin verilmediği durumda bu tür malzemelerin UNICEF tarafından karşılandığı görülmüştür. Ziyaret edilen bazı okullarda, GEM koordinatörleri kullandıkları masa ve sandalyenin ya UNICEF tarafından sağlandığını ya da bunları kendi imkânları ile elde ettiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla GEM’lerin eğitim kalitesinin artırılabilmesi için okullara sağlanan kırtasiye ve donanım malzemelerinin içine bazı öğretim materyallerinin, fizik ve kimya gibi derslerde kullanılacak deney malzemelerinin de dâhil edilmesi gerektiği bazı Suriyeli öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Türk okul yöneticileri ve öğretmenlerin Suriyeli çocuklara karşı geliştirecekleri olumlu tavırlarla birlikte, altyapı ve öğretim materyalleri eksikliğinden kaynaklanan sorunların önüne hızlıca geçilmesi sağlayacaktır.

3.2.3. Bürokratik süreçler

Araştırma kapsamında GEM koordinatörleri tarafından dile getirilen sorunlardan biri, bürokratik işlemlerin hızı ve işleyişi ile ilgilidir. Suriyelilerin eğitimi konusunda (doğal olarak) köklü ve yerleşik bir bürokratik ve idari birikim olmadığından, yerel düzeyde idari esnekliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Oysa eğitimle ilgili kararlar merkezi otoriteler tarafından alınarak taşra teşkilatlarına iletilmekte ve nihayetinde yerel idareciler tarafından uygulamaya geçirilmektedir. Bu ise kimi durumlarda aksaklıklara neden olmakta, yerel idareciler tarafından yapılan planlamaların bozulmasına sebebiyet vermektedir. Örneğin bir GEM'de yaz kursları ile ilgili planlamalar yapılmışken ve tam bu planlamalar uygulanmaya başlanacakken, Suriyeli öğretmenlerin izinli sayılacaklarına dair bir resmî yazı okul idaresine ulaşmıştır. GEM koordinatörü, yaptığı planlamaların boşa çıktığından, zaman ve enerji kaybedildiğinden yakınmıştır. Aynı şekilde yerel idareciler, merkezi kararların kendilerine resmî yazılarla tebliğ edilmesinde gecikmeler yaşanmasından dolayı idari sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Bürokratik süreçler nedeniyle yerel düzeyde projelerin zamanında başlatılmasında ve etkin bir şekilde uygulanmasında gecikmeler yaşandığı görülmektedir. Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) yetkilisi bunu şu sözlerle dile getirmiştir: "Suriyeli çocukların eğitime kazandırılması ve uyumları ile ilgili faaliyetlerimizde ilden ve ilçeden izin alma gerekçesiyle çok ret alıyoruz. Bürokratik süreçler uzun olduğu için uyum etkinlikleri yapamıyoruz. Derneğin kendi içerisinde de bürokratik süreçler var. MEB'in ve diğer devlet kurumlarının yavaş işleyen bürokrasisiyle bu birleştiğinde, projelerimizi başlatmada sorun yaşıyoruz. Bürokrasi için çok vaktimiz yok" (STK1.Ankara).

3.2.4. İzleme-değerlendirme ile ilgili sorunlar

Araştırma kapsamında ortaya çıkan önemli bulgulardan biri, Suriyeli öğrencilerin okula erişimi ve aldıkları eğitimin kalitesi ile ilgili izleme ve değerlendirme yapmaya yarayabilecek verilerin özellikle yerel düzeydeki idareciler tarafından yeterince önemsenmiyor olmasıdır. Görüşme yapılan hemen hemen hiçbir il veya ilçe milli eğitim müdürlüğünün kayıtlarında ne sorumluluk alanlarındaki Suriyeli çağ nüfusu ve okullaşma oranları ile ilgili verilerin olduğu ne de bu konunun yeterince önemsendiği gözlenmiştir. Suriyelilerin il veya ilçe düzeyinde okullaşma oranları sorulduğunda kabaca tahminler yapılarak "% 50-60 civarında olduğunu düşünüyorum" gibi cevaplar verilmiştir. Oysa okullaşma oranları ile ilgili veriler, uygulamaların başarısı hakkında yol gösterici rol oynayacağından bu verilerin titizlikle kayıt altına alınması gerekir. Aynı şekilde, bir ildeki, hatta ilçedeki çağ nüfusu ile ilgili veriler, ayrıntılı analizler sonucunda uygulamalara yol haritası belirlemek açısından büyük öneme sahiptir.

3.3. Yönetim ile ilgili olarak politika geliştirilmesi beklenen hususlar

- GEM'lerin kapatılması durumunda Suriyeli öğretmenlerin istihdamının devam edip etmeyeceğine dair bir siyasal karar gereklidir. Sayıları 13.000 civarında olan Suriyeli öğretmenlerin GEM'lerin kapanması ile birlikte işsiz kalması hem genel anlamda entegrasyonu zedeleyecek hem de okullaşmayı olumsuz etkileyecektir.
- GEM binalarına bakım, onarım ve yenileme için kaynak ayrılması konusunda karar alıcıların dikkatine ve yeni finansal kaynaklara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu konuda uluslararası toplumdaki gelecek olan daha fazla desteğe ihtiyaç vardır.
- MEB ile uzun zamandan beri koordineli biçimde çalışan belli başlı STK'ların Suriyelilerin eğitimi hakkındaki faaliyetlerle ilgili olarak akredite edilmesi ve bu STK'ların bürokratik işlemlerinde kolaylıklar sağlanması için kararların alınması beklenmektedir.

4. BÖLÜM

4. BÖLÜM

SURİYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİME ERİŞİMİ

Bu bölümde ilk olarak Suriyeli çocukların okula erişimi konusunda yürütülen kamu ile ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının neler olduğu ele alınmıştır. Daha sonra, Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki engellerin ne olduğu incelenmiştir.

4.1. Erişimin artırılmasına yönelik uygulamalar

Suriyeli çocukları okullaştırmak için son yıllarda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Suriyeli çocuklar GEM’lere ya da devlet okullarına gidebilmektedir. Buna ilaveten, Suriyeli çocukların okullara erişimlerini artırmak için kamu çalışanları ve sivil toplum çalışanları da çeşitli faaliyetler yürütmektedirler. Bu kısımda Suriyeli çocukları okullaştırma konusunda imkân ve uygulamalar incelenecektir.

4.1.1. Geçici Eğitim Merkezleri (GEM’ler)

GEM’lerin ortaya çıkmasında TDV’nin önemli katkısı olmuştur. İlk kez 2013 yılında TDV’nin desteği ile, Nizip’teki Kur’an kurslarının fiziksel imkânlarından da yararlanılarak Suriyelilere eğitim vermeye başlanmıştır. TDV tarafından ilk kez aylık ücretleri ödenerek istihdam edilen ve ilk etapta 100 kadar Suriyeli öğretmenin çalıştığı bu eğitim uygulamaları, GEM’lerin temelini oluşturmuştur (Topçu, 2017).

Millî Eğitim Bakanlığı’nın 2017 yılının Mart ayına ait verilerine göre ülke genelinde sayıları 432 olan GEM’lerin 31’i 22 ildeki kamplarda, geri kalan 401’i ise farklı illerdeki kamp-dışı alanlarda kurulu idi. Mart 2017 verilerine göre bu GEM’lerde toplam 287.019 Suriyeli öğrenci eğitim görmekteydi. Daha yakın tarihli MEB verilerine bakıldığında ülke genelindeki GEM sayısında azalma meydana geldiği görülmektedir. 18 Eylül 2017 tarihli verilere göre 20 ilde toplam 370 GEM faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu azalma, MEB’in GEM’leri kapatma politikası ile uyumludur. 15 Eylül 2017 tarihli MEB verilerine göre Türkiye genelinde toplam 13.080 Suriyeli öğretmen çalışmaktadır.

GEM’ler, göç literatüründe örneği bulunmayan bir eğitim uygulamasıdır. Başka ülkelerde benzeri olmayan GEM’lerin ortaya çıkmasında iki temel faktör rol oynamıştır: Birincisi, büyük sayıda kitlesel nüfus hareketlerinin kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmesi. İkincisi, Suriye’deki iç savaşın seyri ve mevcut rejimin geleceği ile ilgili belirsizlikler. İlk Suriyeli nüfus akınlarının gerçekleştiği ve Esad rejiminin geleceğine ilişkin belirsizliklerin söz konusu olduğu zamanlarda GEM’ler, çocukların eğitimi açısından büyük roller ifa etmiştir. Bugün, Suriye’deki iç savaşın uzaması ve Türkiye’deki Suriyelilerin ülkelerine yakın vadede geri dönme olasılıklarının azalması gibi nedenlerle, Suriyeli çocukların eğitimine geçici çözümlerle devam etmenin gerçekçi olmayacağı MEB tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu nedenle MEB, GEM’lerin aşamalı bir biçimde kapatılması yönünde bir karar almıştır. Bu karar doğrultusunda 1., 5. ve 9. sınıflara yeni kayıtların alınmasını yasaklamış ve bu öğrenciler devlet okullarına yönlendirmiştir. Önümüzdeki birkaç yıl içinde GEM’lerin tamamen kapatılması ve Suriyeli öğrencilerin Türk öğrenciler ile birlikte Türk eğitim sistemi içinde öğrenim görmesi hedeflenmektedir.

4.1.2. Devlet okulları

Suriyeli çocukların yarıya yakını devlet okullarında öğrenim görmektedir. MEB’in 18 Eylül 2017 tarihli verilerine göre ülke genelinde 14.000’den fazla devlet okulunda 238.175 Suriyeli çocuk, Türk öğrencilerle aynı sınıf ortamında, aynı ders kitaplarıyla eğitim görmektedir.

GEM’lerin aşamalı olarak kapatılması ile birlikte, devlet okullarında okuyan Suriyeli çocuk sayısında da artış olması beklenmektedir. Ayrıca Suriyeli çocuklar arasında okullaşma oranlarının artması ve çağ nüfusundaki doğal artışın da devlet okullarındaki Suriyeli öğrencilerin sayısını artırması söz konusu olacaktır. Devlet okullarının Suriyeli çocuklar için önemli imkânlar sunmasının yanı sıra, özellikle Suriyelilerin nüfus bakımından yoğun olduğu mahallelerde devlet okullarındaki oranlarının artmasına bağlı olarak bazı sorunlar yaşanabileceğine dair görüşler dile getirilmiştir. Bu sorunlara ve çözüm önerilerine bu raporun ilgili kısımlarında yer verilmiştir.

4.1.3. Devlet eliyle yürütülen çalışmalar

Suriyeli çocukların okula erişiminin sağlanması için farklı aktörler çok çeşitli kanallardan çalışmalar yürütmektedir. Okullaşma oranlarının artırılması ile ilgili en geniş çaplı sistematik uygulama, şartlı nakit transferidir. Çocukların okula erişiminin önündeki en önemli engellerden biri ekonomik sıkıntılar olduğu için, şartlı nakit transferinin okullaşma oranını önemli düzeyde artırması beklenmektedir. Bu kapsamda önemli bir proje hayata geçmiş bulunmaktadır: Mülteci Çocuklar İçin Şartlı Eğitim Yardımı Programı (ŞEYP). Bu program Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Genel Müdürlüğü tarafından finanse edilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, MEB, Türk Kızılayı ve UNICEF arasındaki protokolle uygulanmaktadır. Programın amacı, 2003 yılından beri Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları için uygulanan Şartlı Eğitim Yardımı Programı’nı Suriyelilere ve tüm mülteci çocuklara uygulayarak, mülteciler arasında okullaşma oranını artırmak ve eğitim giderlerinin karşılanmasına yardım etmektir. Bu kapsamda 31 Mayıs 2017 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde 33 bin kart aracılığıyla 56 bin çocuğa 3 milyon 800 bin Türk Lirası nakit transferi yapılmıştır (UNICEF, 2017). Bu program hem devlet okullarında hem de GEM’lerde öğrenim gören çocuklara yöneliktir. Okulların açık olduğu dönem boyunca anaokulu dâhil 1-8. sınıf arası kız öğrencilere 40 TL, erkek öğrencilere 35 TL, liseye devam eden kız öğrencilere 60 TL erkeklere 50 TL ve ayrıca Eylül ve Ocak aylarında her çocuğa ekstra 100’er TL ödeme yapılması planlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017; UNICEF, 2017).

Suriyeli çocukların okullaşması için devlet kurumları tarafından gösterilen bir başka önemli çaba, il milli eğitim müdürlükleri ile bazı okul idarecileri ve öğretmenler tarafından yapılan aile ziyaretleridir. Özellikle GEM’lerde okullaşmayı artırmak için Suriyeli öğretmenlerden ekiplerin oluşturulduğu ve bu ekiplerin yaptıkları aile ziyaretlerinin çocukların okullaşmasını sağladığı görülmüştür. Araştırma kapsamında Konya’da ve İstanbul’da yapılan görüşmeler, aile ziyaretlerinin okullaşma oranları üzerindeki etkisinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Etkili bir aile ziyaretinin, şu konularda önemli sonuçlar doğurduğu dile getirilmiştir: Ailede okula gitmeyen çocuğun belirlenmesi; okula gitmeme nedeninin bireysel bazda, vakıya odaklı olarak ve yerinde tespit edilmesi ve çocuğun (ve hatta ailenin) geleceği açısından eğitimin öneminin anlatılması. Bazı illerde bu konularda yerinde tespitler yapıldıktan sonra vakıya özel ikna ve bilgilendirme ziyaretleriyle çocukların eğitime kazandırıldığı bildirilmiştir.

4.1.4. STK'lar eliyle yürütülen çalışmalar

Suriyeli çocukların okullaştırılmasında devlet kurumları kadar sivil toplum örgütlerinin de aktif olarak çalıştığı gözlenmiştir. Bazı sivil toplum örgütleri, ihtiyaç sahibi Suriyeli ailelerle hanede temas kurarak ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçlara cevap verebilmek için saha taraması yapmaktadır. Bu taramalar sırasında okula gitmeyen çocuk tespit edildiğinde bu çocukların okula gitmesi için gerekli adımları atmaktadırlar. Örneğin Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), bu tür taramaları yapan bir sivil toplum kuruluşudur. SGDD'nin Ege Bölgesi'nde uyguladığı bir proje, bu konuda örnek teşkil etmektedir. Proje kapsamında bir Mobil Danışmanlık Ekibi kurulmuştur. Ekip, takım lideri, sosyal çalışmacılar ve destek personelinden oluşmaktadır. Arazi aracıyla sürekli ve düzenli taramalar yapan ekip, okula gitmeyen bir Suriyeli çocuk tespit ettiğinde öncelikle okula gitmeme nedenini yerinde belirlemektedir. Ardından, eğer çocuk okula kayıtlı değilse (varsa) velileriyle ve İl Göç İdaresi ve il MEM ile koordinasyon halinde çocuğun okula kaydının yapılmasını sağlamaktadır. Buna benzer bir uygulama, SGDD'nin Ankara'daki "Alfarah" adlı merkezi tarafından da hayata geçirilmektedir.

Araştırma, STK'ların yalnızca eğitim konularına odaklanmalarının oldukça güç olduğunu ortaya koymaktadır. Kuruluş aşamasında yalnızca Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili konularda çalışmalar yapmayı hedefleyen STK'lar bile zamanla sahada acil ihtiyaçların ağır basmasına bağlı olarak barınma, sağlık, beslenme gibi konularla ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Konya'da kurulmuş olan Elbir Derneği bunun tipik örneklerinden biridir. Elbir Derneği SGDD gibi düzenli biçimde taramalar yapmasa da aynı yardımların sahada dağıtılması esnasında, okula gitmeyen çocuklar tespit edildiğinde bu çocukların okula kazandırılması için harekete geçmektedir. Esasen Suriyeli çocukların eğitimi için kurulmuş olan dernek, zamanla acil ihtiyaçların ağır basması nedeniyle gıda, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında rol almaya başlamıştır. Dernek yetkilileri eğitimle ilgili çalışmaların ne denli önemli olduğunu farkında ancak Suriyelilerden gelen yardım taleplerine kayıtsız kalamadıkları için eğitim yegâne uğraşları olmaktan uzaklaşmıştır. Yine de kuruluş amaçları canlı kalmış ve her fırsatta Suriyeli çocukların eğitim sistemine erişimini artırmak için çaba sarf etmektedirler.

SGDD ve Elbir Derneği'nin yöntemlerinden farklı olarak, okula gitmeyen çocukların tespit edilerek okula erişimlerinin sağlanması konusunda daha aktif çalışan, yani bu konuya ayrıca ve özel kaynaklar ayıran STK'lar da mevcuttur. Bu kapsamda İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve Bülbülzade Vakfı gibi STK'ların çabaları örnek gösterilebilir. İHH, hem Türkiye tarafında hem Suriye tarafında, her kademe eğitimle ilgili destek olmaktadır. İHH, Suriyeli sığınmacılarla ilgili diğer faaliyetlerinin yanı sıra sokaktaki Suriyeli çocukların okula kazandırılması için özel projeler uygulamakta ve bu konuda münhasıran çabalar sarf etmektedir. Örneğin Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde İHH tarafından uygulanan proje ile birlikte, sokakta mendil satan veya dilenen 50'den fazla çocuk okula kazandırılmıştır. Bülbülzade Vakfı, Gaziantep'te 94 mahalleyi kapsayan bir alanda, okullaşmaya katkıda bulunmak için yerel faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu tür projeler küçük çaplı ya da bölgesel bazlı olmalarına rağmen toplamda okullaşmanın artmasına katkıda bulunmaktadır.

Sığınmacı çocukların eğitimi ile ilgili olarak yalnızca ev sahibi toplum ve uluslararası kuruluşlar değil, Suriyeli sığınmacılar tarafından kurulan STK'lar da önemli çabalar sarf etmektedirler. Bu çabaların niteliği ile ilgili bilgi vermesi bakımından bazı STK'ların uygulamalarından burada söz etmek yararlı olacaktır. SAED Yardım Derneği (SAED Charity Association) bu STK'lardan biridir. 2014 yılında Dr. Asaad Asaad tarafından Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde kurulan SAED, anaokulundan yükseköğretime kadar her

kademede Suriyelilerin eğitimine destek vermektedir. Bu faaliyetlerini, başlıca 4 farklı okul bünyesinde gerçekleştirmektedir. Bunlardan ilki, Reyhanlı’da kurulmuş olan bir anaokuludur. Bu anaokulunda yaklaşık 150 öğrenci öğrenim görmektedir. SAED Derneği bu binanın kirasını ve öğretmenlerin ücretlerini ödemektedir. SAED tarafından öncülük edilen bir diğer okul, yine Reyhanlı’da faaliyet gösteren Temkin adlı okuldur. Bu okul, Abdülkadir İşcan Ortaokulu bünyesinde faaliyet gösteren bir GEM’dir. Okulda Türkler ve Suriyeliler aynı zaman dilimi içerisinde, farklı dersliklerde ve farklı müfredat ve öğretmenlerle eğitim görmektedir. Okulun 8 dersliğinde Türk öğrenciler, diğer dersliklerinde ise Suriyeli öğrenciler eğitim görmektedirler. Öğretmen maaşları UNICEF tarafından ödenmektedir. SAED ise öğrencilerin kırtasiye giderlerine ve ulaşım giderlerine destek olmaktadır. SAED’in öncülük ederek açtığı bir diğer okul ise Urfa’da yerleşik olan ve Derneğin adını taşıyan “SAED” adlı okuldur. Dernek, okul binasının kirasını ödemekte, öğretmenlerin aylıkları ise UNICEF tarafından ödenmektedir. Bir diğer eğitim kurumu, SAED Yardım Derneği’nin kurucusu olan Dr. Asaad Asaad tarafından bizzat projelendirilerek hayata geçirilen “El-Emel” adlı okuldur. Araştırma kapsamında kendisiyle yapılan mülâkatta okulun kurucusu Dr. Asaad, SAED Derneği ile doğrudan ilişkisi olmayan bu okulun, bir tür dini yüksek eğitim vermek üzere kurulduğunu söylemiştir (STK4.Hatay). Bu yönüyle okul, Türkiye’deki ilahiyat meslek yüksekokullarını çağrıştırmaktadır. Dr. Asaad, 15-30 kredilik 2 yıllık programlarla dini eğitimler vermekte olan El-Emel’in denklığı için arayışların sürdüğünü belirtmiştir.

İstanbul’un Sultangazi ilçesinde çalışmalarını yürüten Tayvan orjinli Tzu Chi Vakfının çocukların okullaşmasında özel çaba ve faaliyetlerinin olduğu görülmüştür. Zaten Sultangazi ilçesindeki GEM’lerin açılmasında ilçe milli eğitim müdürlüğü ile birlikte Tzu Chi Vakfı aktif bir rol oynamış, yakın zamana kadar GEM’lerin tüm ihtiyaçları ile ilgilenmiştir. Buna ilaveten Tzu Chi Vakfı, geliştirdiği özel bir program ile 14 yaşın altında olup çalışan 256 çocuğu okula kazandırmıştır. Bu program kapsamında 14 yaş altında olup çalışan çocuklara işlerinden kazandıkları kadar bir maddi destek sağlanmıştır. Bu vesile ile çocuklar, işten ayrılıp okula başlamıştır. Ayrıca, Tzu Chi Vakfı’nın Sultangazi’deki Suriyeli çocuklara ulaşım konusunda maddi destek ve servis imkânı sağladığı görülmüştür. Tzu Chi Vakfı Suriyelilerin genel tüm sorunları ile ilgilendiği gibi yoğun bir şekilde çocukların okullaşması konusunda faaliyetleri desteklemektedir.

4.2. Erişimin önündeki engeller

4.2.1. Ekonomik sorunlar

Suriyeli çocukların okullaşmasının önündeki en önemli engel ailelerinin gelirleri düşük olduğundan dolayı çocukların çalışmak zorunda olmalarıdır. Özellikle erkek çocuklar, babalarını savaşta kaybettiğinde ya da babaları çalışamayacak durumda olduğunda, çok küçük yaşta dahi çalışmak zorunda kalmaktadırlar (OkulsuzErkekÇocuk2.İstanbul). Erkek çocuklar kendilerinden büyük ablaları olsa dahi öncelikli olarak bir işte çalışmak durumunda kalmaktadır (OkulsuzErkekÇocuk3.İstanbul). Anne ve baba dışarıda bir işte çalıştığı ve evde bakıma muhtaç bebek ya da yaşlı birileri olduğu durumda, kız çocuklar bu bakım işleri ile ilgilenmek için evde kalmakta ve okula gidememektedir (OkulsuzKızÇocuk4.İstanbul). İstanbul’da yapılan görüşmelerde, bazı iş yeri sahiplerinin anne-babalar yerine küçük çocukları istihdam ettikleri ifade edilmiştir. Çocukların ucuz bir işgücü olarak görülmesi bu durumun en temel nedenidir. Bundan dolayı, bazı durumlarda ebeveynler iş bulamadığından çocuklar çalışmak zorunda kalmaktadır. Genellikle Suriyeliler talep ettiğinde ev kiraları normal değerinin bir hayli üzerine çıkmaktadır. Bu durumda, yüksek kira giderleri ve ebeveynlerin düşük gelirleri nedeniyle aile bütçesine katkıda bulunmak üzere yaşı küçük çocuklar da çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Ebeveynlerin gelirin olmaması ya da düşük olması gibi durumlarda çocuklar okuldan ve eğitimden uzak kalmaktadır. Araştırma, çocukların okullaşmasının önündeki en büyük engelin geçim sıkıntısı ve ekonomik nedenler olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmak zorunda olduğu için okula gidemeyen çocukların önemli bir kısmı mülakatlarda, çalıştıkları işten elde ettikleri kazancın tamamının (hatta bazı çocuklar yarısının veya bir kısmının) ikame bir kaynaktan kendilerine verilmesi durumunda işi bırakarak hemen okula döneceklerini belirtmişlerdir. Yukarıda ifade edildiği üzere, İstanbul'da Tzu Chi Vakfı, çalışan Suriyeli çocuklara, aylık 400-800 TL kadar (okula devam etmek şartıyla) maddi yardımda bulunarak 256 "işçi-çocuğun" okula dönmesini sağlamıştır.

Çocuğun gelir getirici bir işte çalışması nedeniyle okulu bıraktığı pek çok durumda öğrencinin velisini ikna etmenin, öğrencinin kendisini ikna etmekten daha zor olduğu gözlenmiştir. Üstelik bu durum, velinin eğitim ve kültür düzeyinden bağımsız bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir GEM'de İngilizce öğretmenliği yapan Suriyeli bir veliye 17 yaşındaki oğlunun neden okula gitmediği sorulduğunda "çok pişmanım, okula gitmediği için üzülüyorum ama yapacak bir şey yok. Evin kirasını, masraflarımızı ödemek için bana yardım ediyor" diye cevap vermiştir. Bir un fabrikasında işçi olarak çalışan oğlunun okula geri dönmesi için neler yapılabileceği konuşulduğunda ise açıkça bu veli çocuğunun okula geri dönmesini istemediğini, gelir getirici bir işte çalışmasını tercih ettiğini belirtmiştir (OkulsuzVeli1.Ankara). Aynı şekilde, 59 yaşında bir Suriyeli veli, 14 yaşındaki oğlunun okula geri dönmesi için fırsat verilmesi halinde onun eğitimine devam etmesini isteyip istemediği sorulduğunda "hayır, istemem. Evimizin geçim kaynağıdır" şeklinde cevap vermiştir. Bu Suriyeli veli, Türkiye'ye geldikleri günden itibaren hiç okula gitmeyen ve bir marangozda çırak olarak çalışan oğlu için "okula geri dönmesi için neler gereklidir?" diye sorulduğunda "şu an hiçbir şey onu okula geri döndüremez" şeklinde cevap verirken, eliyle para işareti yaparak az Türkçesiyle "ceyran [sic.], elektrik, su" diyerek faturaları hatırlatıp oğlunu okula göndermeme konusundaki kastını ve kararlığını da teyit etmiştir (OkulsuzVeli2.Ankara).

Ekonomik nedenler söz konusu olduğunda genellikle çocuklar okula dönmeye istekli olmakla birlikte bazı çocuklar, okula gitmenin zaman kaybından başka bir şey olmadığını, bir an önce gelir getirici işlerde çalışmanın veya meslek edinmek için çaba sarf etmenin daha önemli olduğunu düşünmektedirler. Ekonomik nedenlerle okuldan uzaklaşan ama okulu bırakmış olmanın bir kayıp olmadığını düşünen bir Suriyeli çocuğun durumuna yakından bakmak, okullaşması çok zor olan Suriyeli çocukların durumu ile ilgili bir fikir verecektir. Örneğin, 15 yaşındaki Ahmet adlı Suriyeli çocuk Türkiye'ye 2013 yılında gelmiştir. Evde anne-baba ve 6 çocuk olmak üzere 8 kişi yaşamaktadırlar. Ahmet'in ailesinin aylık geliri 1200 TL'dir. Ahmet, Suriyeli bir berberin yanında çırak olarak çalışmaktadır. Geldiği günden itibaren 2 yıl boyunca Türkiye'de okula hiç gitmemiştir. Okula gitmekle ilgili düşünmeye başladığında ise kendi ifadesiyle "yaşlılarının çok gerisinde kaldığını" fark etmiştir. Ahmet, bir süre okula gitmiş ama sınıftaki herkesin kendisinden küçük olmasını kabullenememiştir. "Okula gitmediğim için pişman değilim. Şu anda bir meslek öğreniyorum ve ileride bir gün (3-4 ay sonra) bu meslekle para kazanacağım" demektedir (OkulsuzErkekÇocuk1.Ankara). Bu durumda olan bazı çocukların açık lise imkânlarının farkında olmadıkları tespit edilmiştir (OkulsuzKızÇocuk5.İstanbul).

Türkiye'deki Suriyeli çocukların okullaşmamasını analiz eden çalışmalarda da, bu araştırma ile uyumlu bir şekilde ekonomik sorunların ve çocukların çalışmak zorunda olmasının okullaşmanın önündeki en önemli engel olduğu görüldüğü görülmüştür (Culbertson ve Constant, 2015; SETA, 2017)

4.2.2. Dil

Suriyeli çocukların eğitim sistemine katılmasının önündeki en büyük engellerden biri dil konusudur. Anadilleri farklı olsa bile Türkiye’ye gelen Suriyelilerin tamamı Arapça konuşmaktadırlar. Bu ise Suriyeli çocukların devlet okullarında öğrenim görmesinin önündeki temel engeldir. Suriyelilerin Türkiye’ye ilaveten, sığındığı Lübnan, Irak, Ürdün ve Mısır, Arap ve Arapça konuşan ülkelerdir. Bu ülkelere gidenleri eğitim ortamına kolayca adapte olabilirken, Türkiye’de Türkçe’nin resmi dil olması Suriyeli çocukların okullaşması konusundaki önemli bir engeli ortaya çıkarmaktadır. Dahası, Türkiye diğer ülkelerden farklı olarak Suriyeli çocukları okullaştırma konusundaki daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmaktadır (Culbertson ve Constant, 2015). Türkiye, Suriyeli çocukları Türk eğitim sistemine entegre etmek ve dilden kaynaklı sorunları ortadan kaldırmak için PICTES kapsamında Türkçe öğreticileri görevlendirmiştir. Bu çerçevede geçici eğitim merkezlerinde Türkçe derslerinin sayısı artırılarak haftada 15 saate çıkarılmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen dil sorunu, okullaşmanın önünde ciddi bir engel olarak durmaya devam etmektedir.

2016-2017 yılından itibaren 1., 5. ve 9. sınıf düzeyinde olup MEB’in kararı gereği zorunlu olarak devlet okullarına kayıt yaptıran Suriyeli öğrenciler için Türkçe, daha önemli bir sorun haline gelmektedir. Zira örneğin 6-8. sınıfları Türkiye’de geçici eğitim merkezlerinde Arapça eğitim alarak bitiren ancak yeterli düzeyde Türkçe öğrenmeyen bir çocuk, 9. sınıfta devlet okuluna kayıt yaptırarak Türk öğrencilerle aynı sınıfta ve Türkçe eğitim almak durumunda kaldığında, Türkçesi yeterli gelmediği için okul ile ilişkileri zayıflamakta ve okulu terk etmektedir. Araştırma kapsamında okullaşmamış çocuk velisi, okullaşmamış çocuk, eğitim koordinatörü ve Suriyeli öğretmenlerle yapılan görüşmelerde 5. ve 9. sınıflardaki birçok çocuğun okula kayıtlı olmasına rağmen devam etmediği ifade edilmiştir. Çocuklar Türkçeyi iyi öğrenemediğinden dersleri takip edememekte ve sınıftaki arkadaşları ile yeterince bağ kuramamaktadır. Bunun sonucu olarak da bir müddet sonra çocuk okula devam etmemektedir.

MEB, Türkçe öğretimi ile ilgili olarak çalışmalar yürütmektedir ancak uygulamada birtakım sorunlar görülmektedir. Örneğin 1, 5 ve 9. sınıfların zorunlu eğitim kapsamında devlet okullarına kayıt yaptırmak zorunda olmaları, Türkçe öğretimi ile ilgili sorunları gündeme getirmiştir. Zayıf Türkçeyle veya hiç Türkçe bilmeden karma sınıflara konulan Suriyeli öğrenciler iki farklı öğrenme kulvarında eş zamanlı olarak ilerlemek zorunda kalmaktadır: Bir yandan Türkçe öğrenirken diğer yandan Türkçe müfredatla hazırlanmış olan hayat bilgisi, matematik, fizik, tarih gibi ders içeriklerini öğrenmek zorunda kalmaktadır. “Suriyeli öğrenci Türk çocuklarla aynı sınıf atmosferinde kaldığında Türkçeyi zaten öğrenir” varsayımının 5. ve 9. sınıflar için sahada büyük oranda işlemediği gözlenmiştir. Suriyeli öğrenci Türkçe’yi öğrenmeye çabalarken bir yandan diğer ders içeriklerini kaçırmaktadır. Bunun sonucunda kimi durumlarda izolasyon süreci başlamakta, ama her halükârda öğrencinin akademik başarısı sınıf ortalamasının altında seyretmektedir. Türk öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde, 2 yıl boyunca Türk öğrencilerle aynı ortamda bulunduğu halde hemen hemen hiç Türkçe öğrenmeyen Suriyeli öğrencilerin olduğu dile getirilmiştir (TürkÖğretmen.Odak1.Ankara). Yine Türk öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde, akademik başarısı dil yetersizliği nedeniyle düşük olan Suriyeli öğrencilerin sınavlarda dezavantajlı duruma düştükleri ifade edilmiştir (TürkÖğretmen.Odak1.Konya., TürkÖğretmen.Odak.Grup1.Kahramanmaraş). Diğer yandan, Türkiye’ye ilk geldiklerinde çeşitli nedenlerle okula kaydolmayan, 2-3 yıl gelir getirici faaliyetlerde bulunduktan sonra bu süre zarfında Türkçe öğrenerek okula başlayan çocukların kendilerine güvenlerinin, okul idaresiyle iletişimlerinin ve okula uyumlarının göreceli olarak daha iyi olduğu gözlenmiştir (GEM.Öğrenci.Odak.Grup1.İstanbul).

Dil engeli nedeniyle çocukların okulu terk etmemesi için sahada farklı stratejilerin takip edildiği görülmüştür. İlk olarak, 5. ve 9. sınıf çağındaki bazı çocukların devlet okullarına gitmemek için 4. sınıfı ya da 8. sınıfı GEM’lerde tekrar ettiği ifade edilmiştir. İkinci bir strateji olarak da (devlet okullarında) Türkçesi zayıf olan Suriyeli çocuklara Türkçeleri gelişinceye kadar bir arada yoğunlaştırılmış Türkçe eğitimi verildiği görülmüştür. Örneğin bir okulda, farklı 9. sınıf şubelerine kayıt yaptıran Suriyeli öğrenciler birleştirilerek gayri resmi olarak “9-F” adlı bir sınıf oluşturulmuştur. Bu sınıftaki Suriyeli öğrencilere yoğun bir şekilde Türkçe dil dersleri verilmekte, bunun yanı sıra (öngörülenden daha az sürede de olsa) müfredattaki diğer dersler de işlenmektedir. Bu sınıf, bir nevi dil hazırlık sınıfı gibi Suriyeli öğrencilere yoğun Türkçe dersi sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. “Peki bu öğrenciler ne zaman Türk öğrencilerle aynı sınıflara geri dönecekler?” diye sorulduğunda okul müdürü “önümüzdeki yıl, bu sınıftaki her bir öğrenci Türkçesi daha gelişmiş olarak, esasen kayıtlı oldukları 10. sınıflara dağıtılacaklar” diye yanıtlamıştır (GEM.Öğrenci.Odak1.İzmir). Bu uygulamaya farklı illerde, farklı okullarda ve farklı biçimlerde rastlanmıştır.

Suriyeli öğretmenler, öğrenciler ve veliler arasında, Türkçe eğitimle birlikte çocukların Arapçadan uzaklaşacaklarına dair endişenin yaygın olduğu gözlenmiştir. Haklı sebeplere mi yoksa gerçekçi olmayan algılara mı dayandığı tartışması bir yana, bu endişenin Suriyeli öğrencilerin eğitim sistemine girmelerinin önünde psikolojik bir engel olarak durduğu muhakkaktır. Arapçayı kaybetme endişesi, Türkçeye ve Türkçe müfredata olan psikolojik mesafenin artmasına neden olmaktadır. Suriyeli bir öğretmenin şu sözleri, bu endişe dile getirilirken sıklıkla başvurulan bir argümanın tipik örneği mahiyetindedir: “Arapça Kur’an dilidir. Arapça İslamiyet’in dilidir. Türkçe eğitim verilirken çocukların Arapça’yı unutmaması için tedbirler alınmalıdır” (GEM.Öğrenci.Odak1.Ankara). Arapçayı unutma kaygısı, özellikle GEM’lerin kapatılması ile ilgili görüşleri sorulduğunda hem öğrenciler hem de öğretmenler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

4.2.3. Kültürel nedenler

Suriye’de lise eğitimi zorunlu değildir. Anaokulu, ilkokul ve ortaokul kademelerindeki eğitim ise uygulamalardaki bölgesel farklılıklar bir kenara bırakılırsa zorunludur. Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine mülâkatlarda ve odak grup görüşmelerinde ön plana çıkan hususlardan biri, Suriye’de genel olarak eğitime önem verilmiyor olması ve bu tutumun Türkiye’de de sürdürülmesi nedeniyle eğitimin genelde geri planda kaldığı ve bunun sonucunda da özellikle lise düzeyindeki okullaşma oranlarının düşük düzeyde seyrettiği yönündeki tespitlerdir.

Özellikle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, onların okul hayatlarına önemli bir sekte vurmaktadır. Erken evliliğin okullaşmayı olumsuz etkileyen bir unsur olduğu başka araştırmalarda da görülmüştür (SETA, 2017). Bu araştırma kapsamında İstanbul’da Suriyeli öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmesinde erken evlilik Suriye genelinde yaygın olmamasına rağmen, 14-15 yaşlarından itibaren kızların evlendirildiği durumların da olduğu ifade edilmiştir. Benzer bir durumun Türkiye’de de devam ettiği ve erken evlilik nedeniyle (odak grup görüşmesinin yapıldığı) bu okulda beş kız öğrencinin okulu bıraktığı dile getirilmiştir (GEM.ÖğretmenOdak4.İstanbul). Erken evlilik olgularında, kimi zaman kız çocuklarının 10-15 bin TL gibi paralar karşılığında (bir tür başlık parası karşılığında) evlendirildiği ifade edilmiştir (STK1.Gaziantep).

Suriye’de genel olarak kız-erkek karma eğitimi uygulaması yoktur. Başka bir deyişle, kızlar ve erkekler ayrı sınıflarda ve okullarda eğitim almaktadırlar. Türkiye’de karma sınıfların olması, Suriyeliler tarafından genellikle olumsuz karşılanmaktadır. Örneğin Gaziantep’te görüşme yapılan 14 yaşındaki bir kız, “okula neden gitmiyorsun?” sorusuna cevaben “ben aslında okulu severim ama kız ve erkekler aynı okulda olunca gitmek istemiyorum” diye cevap vermiştir (OkulsuzKızÇocuk1.Gaziantep). Bu durumun okullaşma oranlarına belirli bir ölçüde olumsuz etkilerinin olduğu, farklı illerde ve farklı okullarda dile getirilmiştir. Bir GEM koordinatörü bu durumu şu cümlelerle ifade etmiştir: “Karma eğitimden vazgeçilmelidir. Suriyeliler karma eğitime bir türlü alışamıyor, bu uygulamayı tuhaf karşılıyor. Suriye’de öğretmenler bile sınıfla hemcins oluyorken [kızların sınıfında kadın öğretmen, erkeklerin sınıfında erkek öğretmen derse giriyorken] burada tam karma olmasına alışamıyorlar” (GEM.Koordinatör2.Kahramanmaraş).

Suriye toplumu ile Türk toplumu arasında inanç, örf ve âdet, yaşam tarzı, hatta mutfak kültüründe bile büyük benzerlikler vardır. Ancak bu benzerlikler belirli alanlarda ve ayrıntılarda yerini farklılıklara bırakmaktadır. Normal koşullarda herhangi bir soruna yol açması beklenmeyen farklılıklar, olağanüstü şartlar altında ve entegrasyon ile ilgili konular söz konusu olduğunda probleme dönüşebilmektedir.

Ev ile okul arasındaki mesafenin fazla olduğu bazı örneklerde ailelerin çeşitli kaygılar nedeniyle kız çocuklarının okula gitmesini istemediği görülmüştür. Güvenlik kadar kız çocuklarına yönelik kültürel baskıların da okullaşmada bir dezavantaj olduğu ortaya çıkmıştır.

Bazı örneklerde okula ve eğitime önem verilmediğinden dolayı çocukların okula gitmek istemediği görülmüştür. Bazıları iş hayatına erken atılmak, bir an önce para kazanmak istemekte ve okulu anlamsız bulmaktadırlar. Bu tip örneklerde çocukların Suriye’de iken de okulu bıraktığı görülmüştür. Buna ilaveten, bazı örneklerde çocuklar, belirli bir düzeyden sonra Kuran, dini bilgiler ve ev ekonomisine dair dersler haricindeki dersleri anlamsız bulduğundan okula gitmek istememekte idirler (OkulsuzKızÇocuk2.Şanlıurfa., OkulsuzKızÇocuk3.Şanlıurfa).

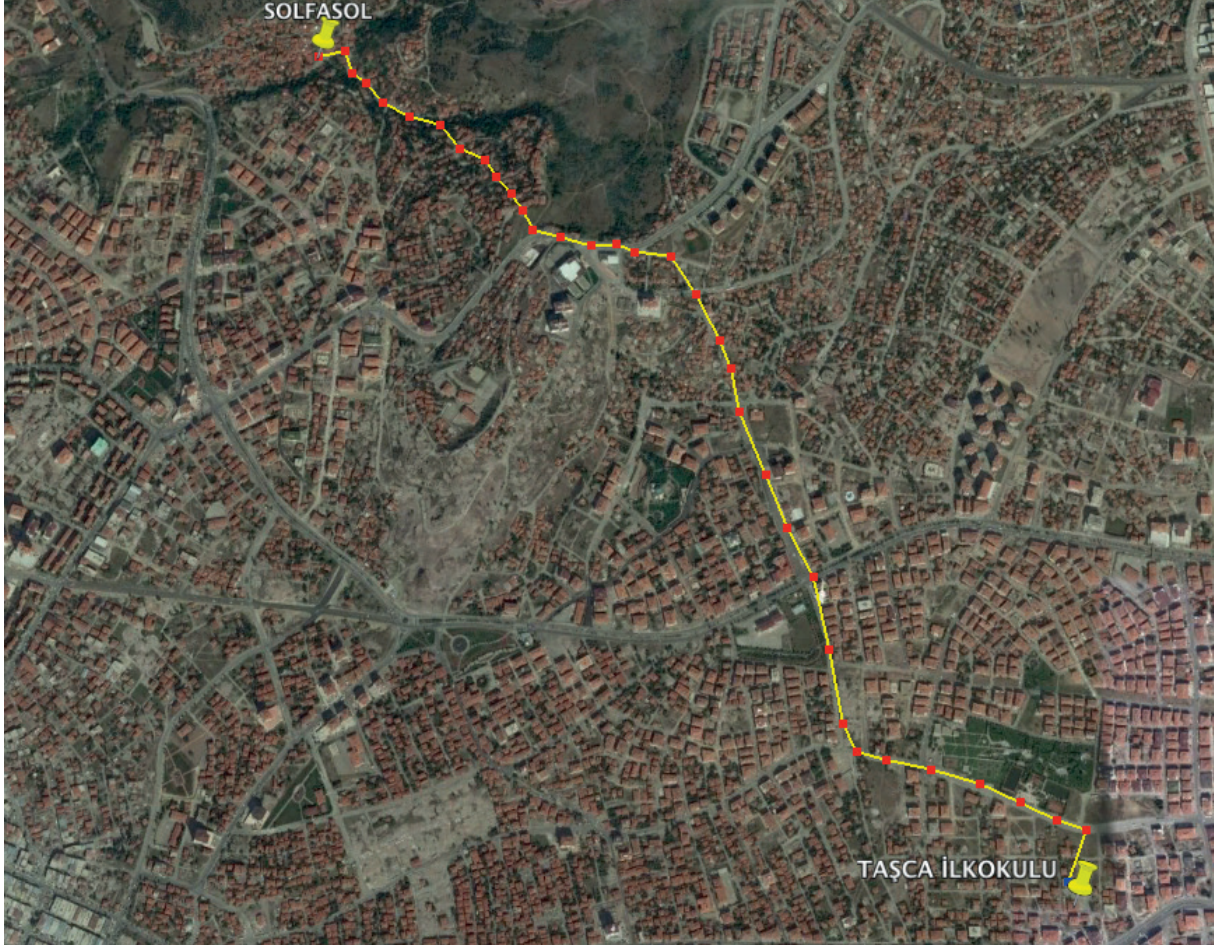
4.2.4. Ulaşım sorunu

Araştırmada Suriyelilerin genellikle kentlerin çöküntü bölgelerine, gecekondu mahallelerine, sanayi bölgelerine yakın alanlarda yaşadığı görülmüştür. Bu tür mekânlar, ev sahibi nüfusun bile kent yaşamına ve başta eğitim sistemi olmak üzere toplumsal ve kültürel sistemlere uyum sağlamakta zorlandıkları yerlerdir. Örneğin Ankara’nın Altındağ ilçesinin (Solfasol gibi) belirli mahalleleri, iç göç ile gelen nüfusun kent yaşamına entegrasyonda önemli sorunlar yaşadığı, buna paralel olarak “yerli nüfus” içerisinde bile okullaşma oranlarının Çankaya gibi diğer ilçelere göre daha düşük olduğu yerlerdir. Ankara’daki Suriyelilerin bu tür semtlere yerleşmesi, buradaki çocukların okullaşmasını zorlaştıran bir faktördür. Bu durum, diğer illerde, benzer alanlara yerleşen Suriyeliler için de geçerlidir.

Gecekondu mahallelerinde ve kentlerin çöküntü alanlarında okullaşmanın önündeki en önemli engellerden biri ulaşım sorunu. Bu tür semtlerde, mahalleler arasında toplu taşıma hizmetlerinin yeteri kadar gelişmemiş olması nedeniyle okula ulaşım kimi çocuklar için ciddi bir soruna dönüşmektedir. Araştırma kapsamında Ankara’da bir GEM’de yaptığımız odak grup görüşmesinde Suriyeli çocuklar da bu konudan yakınmışlardır. Ulaşım konusu üzerinde özel olarak durulan ve 5.-8. sınıflarda okuyan 16 öğrencinin katıldığı bu odak grup görüşmesinde, Suriyeli çocukların okula gelmek için ortalama yarım saat yürüdükleri ortaya çıkmıştır. Aynı odak grup görüşmesinde bir öğrencinin, okula yaklaşık 3 km

uzaklıktaki evi ile okul arasında her gün ortalama bir saat okula geliş ve bir saat eve geri dönüş için yürüdüğü gözlenmiştir. Araştırmacımız, okuldan eve dönüşte bu çocuğa eşlik etmiş ve bu mesafeyi Google Earth'den göstermiştir:

Harita 2. Ankara Altındağ'da bir GEM'de öğrencinin okul ve ev arasında yürüdüğü mesafe (yaklaşık 3 km).

Suriyeli öğretmenlerle yapılan bir odak grup görüşmesinde, AFAD tarafından bazı şehirlerde GBM ile şehir arasında konan ücretsiz servislerin, bazı çocukların kamp dışındaki okullara erişimini kolaylaştırdığı ve bu tür uygulamaların yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmiştir (GEM.Öğretmen.Odak1.Kahramanmaraş). Ulaşım imkânları ile okullaşma arasındaki doğrusal ilişkiyi ortaya koyan en açık şey, kamp alanlarında okullaşma oranlarının kamp dışı nüfusa göre çok daha fazla olmasıdır.

Araştırmada ulaşımın ekonomik sorunlar ile birlikte okullaşmayı en çok etkileyen husus olduğu görülmüştür. Ziyaret edilen hemen tüm illerde okula uzak olan ailelerin çocuklarını okula gönderme konusunda güçlük yaşadığı gözlenmiştir. GEM'lerin özellikle öğleden sonra daha geç saatte başladığı Gaziantep ve Şanlıurfa örneklerinde özellikle kız çocukların ya okuldan hava kararmadan önce çıktıkları ya da okula gelmedikleri ifade edilmiştir. Ev ile okul arasındaki mesafe arttıkça, çocukların okula gelmek için toplu taşıma ya da servise binmesi gerekmektedir. Bu ise aile için ayrı bir ekonomik soruna neden olmaktadır.

Okula ulaşımında taşınmalı eğitimin alternatifi, yatılı okul imkânlarının artırılmasıdır. Suriyeli çocukların okula erişimini kolaylaştırmak amacıyla çocuklara bazı illerde yatılı kalma imkânları tanınmış, hatta bu konuda kolaylaştırıcı tutumlar geliştirilmesi için valilikler tarafından il MEM'lere yazı gönderilmiştir. Ancak ilginç bir şekilde mevzuat engeli nedeniyle bu uygulamaya son verilmiştir. Örneğin Osmaniye’de bir okul müdürü, birkaç Suriyeli öğrenciye okulun yatılı imkânlarından yararlanma imkânı tanımıştır. Ancak Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonları Yönetmeliği’nin 4. maddesinin, parasız yatılılığa başvuracak öğrencilerde aranacak şartları sıralayan 2. fıkrasının a bendindeki “Türkiye Cumhuriyeti veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olmak” şartı kendisine bildirildiğinde, okul müdürü Suriyeli çocukları al-acele yurttan çıkarmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda, evleri okuldan çok uzak olan bu Suriyeli öğrenciler okulu bırakmak zorunda kalmışlardır. Müdür, bütün iyi niyetine rağmen bu sorunu çözememiştir.

GEM’lerin kapatılması halinde ulaşım ile ilgili sorunların çehre değiştireceği ve okula erişimin zorlaşacağı yönünde öngörüler söz konusudur. Zira Suriyeli öğrencilerin çok büyük bir kısmı, özel taşımacılık yapan firmalardan hizmet satın alacak güce sahip değildir. Araştırma kapsamında ziyaret edilen bazı okullarda (İstanbul, Ankara ve Kahramanmaraş’ta), servis ücretlerinin pahalı olmasından dolayı okulu terk eden Suriyeli öğrencilerin olduğu ortaya çıkmıştır. Servis kullanmadan, yürüyerek ulaşım sağlayanların ise özellikle kış aylarında hava karardıktan sonra okuldan eve geri dönüş sırasında sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerle, taşıma planlamalarının, GEM’lerin kapatılması durumunda her bir okul üzerindeki etkisinin ayrıntılı olarak hesap edilmesine bağlı olarak yapılması önemlidir.

Okula ulaşımı kolaylaştırmak için gerek devlet gerekse STK aktörleri tarafından servis ve mali destek sağlama çalışmaları yürütülmektedir. Araştırma sürecinde Şanlıurfa ve Konya’da Uluslararası Göç Örgütü (IOM)’nün çocuklar için servis sağladığı görülmüştür. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile IOM arasında, 20 bin Suriyeli öğrencinin okula taşınması ile ilgili faaliyet için bir protokol yapılmıştır. Buna ilaveten PICTES projesi kapsamında 30 milyon Avro çocukların ulaşımına ayrılmış ve 2017-2018 öğretim yılında 30,5 bin Suriyeli çocuğun taşınması için ihaleye çıkmıştır (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b). Saha araştırmasının gerçekleştirildiği dönemde PICTES kapsamında taşıma faaliyetleri başlamamış durumdaydı ancak 2017-2018 öğretim yılı ile birlikte taşıma hizmetlerinde bazı olumlu gelişmeler olacağına dair bir beklenti söz konusudur.

4.2.5. Oryantasyon kaybı

Göçle birlikte ortaya çıkan önemli sorunlardan biri, göçmenlerin yeni toplumdaki kültürel kodları, sosyal, ekonomik ve bürokratik yapıyı bilmemesidir. Göçmen-mülteci, zaman içerisinde genellikle en basit olandan en karmaşık olana doğru bu yapıları çözer. Göçmen-sığınmacı, ihtiyaçlar arasındaki hiyerarşi gereği ilk önce hayatta kalmak için gerekli olan yapılara ilgi duyar. Hayatta kalmak için gerekli gıda ve barınma ihtiyaçları genellikle daha anlaşılır mekanizmalara bağlıdır. Aciliyet gerektiren bu tür mekanizmalar genellikle belirli yardım kuruluşları ve devlet otoriteleri tarafından kurulur ve erişimi de diğer sistemlere göre daha kolaydır. Bunun aksine kültürel sistem ve bürokratik mekanizmalar ise en karmaşık olanlardır. Göçmen-sığınmacının bu sistemleri çözümlenerek onlardan yararlanmaya başlaması daha fazla zaman ve kaynak gerektirir.

Eğitim sistemi, içerdiği ve birlikte çalıştığı bürokratik mekanizmalarla beraber ele alındığında göçmen-sığınmacı için kendi başına çözümlenmesi ve erişilmesi kolay olmayan bir mekanizmadır. Bunun yanı sıra, eğitim konusu, (özellikle afet ve acil durumlarda) genellikle ihtiyaçlar hiyerarşisinde alt sıralarda yer alır. Bütün bu nedenlerden ötürü göçmen-sığınmacının eğitim sistemine erişimi, ev sahibi toplum ve üçüncü tarafların sağladığı imkânlar ölçüsünde kolaylaşır. Türkiye’deki Suriyeliler arasında eğitim sistemini ve eğitime erişimde gerekli olan bürokratik mekanizmaları çözemediği için dışarıda kalanların olduğu bildirilmiştir. Aynı şekilde, araştırma kapsamında, okula kayıt yaptırdığı halde ikamet/adres değişikliğinden dolayı veya kişisel nedenlerden ötürü okuldan uzak kaldıktan sonra okulla ilişkisi kesilen bazı çocukların okula yeniden dönme mekanizmalarını bilmedikleri için zaman kaybettiklerine rastlanmıştır. Buna, bürokratik işlemlerin yavaşlığı ve zorlukları da eklenince, “oryantasyon kaybı” olarak adlandırabileceğimiz bu durum okullaşmanın önünde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar MEB okullara kayıt olmak için süreci oldukça kolaylaştırmış ve okula kayıt için yabancı tanıtma belgesini yeterli olarak tanımlanmışsa da araştırma kapsamında ziyaret edilen farklı illerde, farklı profillerdeki katılımcılar uygulamada yaşanan bazı güçlükler dile getirilmiştir. Örneğin Türkiye’ye yeni gelen Suriyeli çocukların kimlik edinme ve okula kayıt için gerekli olan diğer bürokratik prosedürleri yerine getirme konusunda yaşadıkları zorluklara dikkat çekilmiştir. Suriyelilerin önemli bir kısmı, kentlerin çöküntü alanlarında, konutların, binaların kentsel dönüşüm nedeniyle yıkıldığı, adres ve numarataj bilgilerinin geçersiz olduğu alanlarda yaşadıklarından okula kayıt için gerekli olan ikamet ve benzeri bürokratik işlemlerde sorun yaşamaktadırlar. Kimi okul müdürlerinin ve yetkililerin bu tür sorunları kişisel inisiyatif kullanarak çözdükleri gözlenmişse de sistematik olarak bu tür sorunların çözülmesi için düzenlemeler gerekmektedir. Adres gösterme, ikamet yeri bildirme, geçerli kimlik edinme gibi konularda sorunlar yaşandığı için Suriyeli çocukların bir kısmı bu nedenlerle okuldan uzak kalmaktadırlar (STK1.Konya., GEM.Koordinatör1.Gaziantep. STK1.Gaziantep).

4.2.6. Belirsizlik

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, okullaşmanın önünde engel teşkil eden sübjektif ve gizli bir etkeni ortaya çıkarmıştır: Suriyelilerin Türkiye’deki sosyal ve mekânsal konumları ile ilgili hissettikleri belirsizlik. Özellikle Suriyeli öğrencilerle ve öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde belirsizlik konusuna vurgu yapılmıştır. Eğitimden bireysel beklentilerin gerçekçi olması, bireysel düzeyde gelecek planlaması gerektirmektedir. Başka bir deyişle, eğitim yoluyla bireysel kariyer planlamak için kişinin zaman, mekân ve kültür bakımından belirli bir aidiyet geliştirmesi gerekmektedir. Suriyeli öğrenciler, birkaç yıl sonra nerede olacaklarını, Türkiye’de kalacaklarsa kendilerine yurttaşlık verilip verilmeyeceğini, ailece hangi şehirde yerleşik olacaklarını bilmediklerini dile getirerek bu belirsizliklerden yakınmışlardır. Suriyeli Öğretmenler Sendikası Genel Başkanı, bazı çocukların “nasılsa Suriye’ye döneceğiz, ne gerek var Türkçe öğrenmeye” diyerek zorluklarla yüzleşmekten kaçındıkları ve bu belirsizlik nedeniyle başarısız duruma düştüklerini dile getirmiştir (STK1.Gaziantep). Türkçe öğrenmek ve Türk okullarına gitmek konusundaki isteksizlik araştırmanın yapıldığı başka illerde de görülmüştür. Suriyeli öğrencilerin aidiyet psikolojileri ile ilgili olarak bir MEM yetkilisinin sözleri, durumun özeti niteliğindedir: “Çocuklar kendilerini buraya ait hissetmiyorlar. Bizimkiler de onları kabul etmiyorlar zaten. Dolayısıyla problemler çıkıyor” (MEM1.Gaziantep).

4.2.7. Türk veliler, idareciler ve öğretmenlerde görülen isteksizlik

Türkiye’de Suriyeliler ev sahibi toplum ve kurumlar tarafından önemli ölçüde sahiplenilmektedir. Farklı kademelerdeki idarecilerin fedakârca çalışmaları sayesinde Suriyeli çocukların eğitimi konusunda önemli mesafeler kaydedilmiştir. Diğer yandan, Suriyelilerin Türkiye’de sağlık, ekonomi, barınma ve eğitim gibi imkânlardan yararlanmasına karşı olan, hatta onların Türkiye’de varlığını dahi istemeyen önemli bir kesimin de bulunduğu bir gerçektir. Suriyelileri sosyal ve ekonomik bir tehdit olarak gören ve bu nedenle onların Türkiye’deki varlığına karşı çıkanlar arasında öğrenciler, öğrenci velileri, öğretmenler ve idareciler, yani eğitim sektörünün çeşitli paydaşları da bulunmaktadır. Bu kesimin gerek kayıt öncesinde gerekse kayıt esnasında ve kayıt sonrasında, Suriyeli öğrencilerin eğitim sistemine dâhil edilmesini önlemek için çabalar sarf ettiği, araştırma kapsamında görüşülen farklı kesimlerce dile getirilmiştir. Örneğin Suriyeli Öğretmenler Sendikası Genel Başkanı ile yapılan görüşmede, MEB’in 1., 5. ve 9. sınıflara kayıt için gelen Suriyelilerin GEM’lere değil devlet okullarına kayıt yaptırması zorunluluğuna ilişkin kararına rağmen, çeşitli sebepler ileri sürülerek pek çok çocuğun kaydının alınmadığı dile getirilmiştir. Okul idarecileri yeni kayıt almakta isteksizliklerini ortaya koyarken en sık işaret ettikleri neden okulun fiziksel kapasitesinin yetersizliğidir. Oysa bazen bu “bahanenin” ardında, çocuğun yeterince Türkçe bilmemesi gibi bir nedenin yattığı dile getirilmiştir (STK1.Gaziantep). Ancak bundan daha önemli bir başka neden, öğrencilerin ve velilerin sınıfta Suriyeli istememeleridir. Aynı konu, Ankara’da başka katılımcılar tarafından da dile getirilmiştir. Sınıfta Suriyeli öğrencinin bulunmasının, sınıftaki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin kalitesini düşürdüğüne dair inanç, bu isteksizliğin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Suriyeliler, belediye hizmetlerinin düşük olduğu, alt yapıların zayıf olduğu mahallelerde, kimi zaman elektrik ve sudan yoksun bir şekilde barınmaya çalışmaktadırlar. Su bulamadıkları için kişisel bakım ve hijyenden uzak kalan, hatta bitlenen ve bu nedenle de öğrenci ve velilerin baskısıyla okuldan uzak kalan Suriyeli çocukların olduğu ifade edilmiştir (STK1.Konya). Özellikle Suriyeli çocuk sayısının Türkiye vatandaşı çocuk sayısına yakın olduğu veya ondan daha fazla olduğu durumlarda, bu kanaat daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu kanaat, yöneticiler üzerinde baskı oluşturmakta ve sonuçta Suriyeli çocukların okullaşmasının önünde psiko-sosyal bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır (MEM1. Ankara).

Okul idaresi ve öğretmenlerdeki isteksizliğin ilk yansıdığı yerlerden biri de okulun GEM olarak kullanılması sürecindedir. Bazı illerde okul yöneticileri ve öğretmenler okul ile ilgili sorunların bazılarının Suriyeli çocuklar ve öğretmenlerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Öte yandan Suriyeli çocuk ve öğretmenler ile GEM koordinatörleri de Türk öğrencilerin sınıfları bilerek pis bıraktıklarını, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin Türk öğrencileri sınıfı daha temiz tutması konusunda yönlendirmediklerini, bazı GEM’lerde sınıfların temizlenmesi için yeterli vakit olmadığından Suriyeli çocukların dersin başında bir müddet sınıfı temizlediklerini ifade etmişlerdir. Özellikle nüfusa oranla Suriyelilerin yoğun olduğu illerde bu sorun belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu konuda Suriyeli öğretmen ve GEM koordinatörleri ile yapılan görüşmelerde okul müdürünün en önemli aktör olduğu vurgulanmıştır. Örneğin, Gaziantep’te ziyaret edilen okulun Arap öğretmenler tarafından Gaziantep’deki en iyi GEM olduğu ifade edilmiştir. Çünkü okul müdürü, sınıfları gezerek Türk öğrencilere, Suriyeli öğrencilere iyi davranması, onlara tepki göstermemeleri konularında konuşmalar yaptığı, Türk velilere benzer şekilde iyi niyetli olmaları gerektiğini söylediği belirtilmiştir. Buna rağmen, Türk öğrenci, veli ve öğretmenlerin Suriyeli çocuklara

karşı ciddi olumsuz tepkiler gösterdikleri ifade edilmiştir. Bunun üzerine Türk öğrencilerin çıkış saati ile GEM’lerin başlama saati arasında 1 saatlik bir zaman konulmuştur. Bununla Türk ve Suriyeli öğrenciler arasındaki muhtemel gerginliklerin azaltılması hedeflenmiştir. Bu sorunun en önemli kaynağının ilk olarak okul idarecileri, ikinci olarak öğretmenler olduğu ifade edilmiştir. Öğretmenlerin ve idarecilerin Suriyeli öğrencilere karşı gösterdiği tepki Türk öğrencilerin davranışlarını pekiştirmektedir.

Bahsedilen sorunların olmadığı iyi örnekler bakıldığında, ilk olarak Suriye toplumu ile Türk toplumu arasında kaynaklara erişme (maddi yardım, iş vb) konusunda bir rekabetin olmadığı görülmektedir. İyi örneklerde göze çarpan ikinci durum, Suriyelilerin gettolaşmaksızın şehrin ve mahallenin farklı yerlerinde yaşamaları ve Türk toplumu ile daha rahat iletişim kurmasıdır. Örneğin İstanbul’da bazı okullarda, Suriyeli ve Türk öğretmenler arasında bir mesafe olmadığı, aynı öğretmenler odasını kullandıkları, GEM’lerin Türk öğrencilerin ders bitiminden hemen sonra başladığı, hatta bazı Türk öğretmenlerin Suriyeli aileler ile arkadaş olduğu ve birbirlerinin evlerine gidip geldikleri görülmüştür.

4.2.8. TEOG’dan kaynaklanan sorunlar⁴

Suriyeli öğrencilerin 9. sınıfta devlet okullarına gitmesi yönündeki karar nedeni ile Suriyeli çocukların hangi liseye gideceği önemli bir sorun haline gelmektedir. Çünkü mevcut liseye yerleştirme sistemine göre 8. sınıfı tamamlayan tüm öğrenciler TEOG puanına göre merkezi olarak bir liseye yerleştirilmektedir. Daha açık ifade ile 8. sınıfta öğrenim gören ve öğrenimini tamamlayan tüm öğrenciler ister TEOG sınavlarına girsin ister girmesin, bir liseye yerleşmek için tercihte bulunsun ya da bulunmasın, merkezi olarak liselere yerleştirilmektedir (Çelik, 2015). Yerleştirme sistemindeki bazı olumsuzluklardan dolayı 2017 yılında 1,2 milyon öğrenci içinde 170 binden fazla öğrenci tercihte bulunmamış, buna ilâveten 90 bine yakın öğrenci ise herhangi bir liseye yerleştirilememiş, dolayısıyla toplamda 260 bine yakın öğrenci açık öğretim liselerine yerleştirilmiştir (“TEOG 2017 tercih”, 2017). Bu yerleştirme sistemine göre her okulun bir başarı puanı ortaya çıkmakta ve en başarılı öğrenciler fen liselerine ve bazı Anadolu liselerine devam ederken başarı düzeyi en düşük öğrenciler ise imam hatip liseleri ve meslek liselerine devam etmektedir.

Türk öğrencileri liselere yerleştirme konusunda başarılı olamayan bu sistemden Suriyeli öğrenciler de etkilenmektedir. Çünkü Suriyeli öğrencilerin yerleştirilmesi, TEOG ile yapılamamaktadır. Mevcut durumda, TEOG sınavı sonuçlarına göre tercih yapmaları mümkün olmayan 8. sınıf mezunu (9. sınıf düzeyine geçen) Suriyeli öğrenciler, il nakil komisyonları tarafından, eğitim bölgeleri esas alınmak suretiyle ikametlerine en yakın okullara (imam hatip ve meslek liselerine) yerleştirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrenciler için bile bu kadar sorunu içeren bir yerleştirme sistemi, Suriyeliler için sorunların katmerlenmesine neden olmaktadır. Araştırmada Suriyeli bir STK yöneticisi, özellikle 8. sınıfa kadar ortalamasının üzerinde başarı göstererek gelmiş olan Suriyeli öğrencilerin, başarı ortalaması düşük olan meslek ve imam hatip liselerine mecbur edilmesiyle birlikte bu sorunun “akademik başarıyı baltalayan” bir şekilde büründüğüne dikkat çekmiştir. Daha açık ifade ile çok başarılı Suriyeli öğrenciler, genelde puanı düşük öğrencilerin devam ettiği liselere yerleştirilmektedir. “Yerleştirilen liseler içerisinde

4) Bu raporun yayına hazırlandığı günlerde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, TEOG sınavının kaldırılması gerektiğine dair açıklamada bulunmuş ve bunun üzerine 19 Eylül 2017 tarihinde Milli Eğiti Bakanı İsmet Yılmaz yaptığı açıklama ile TEOG’un 2017-2018 öğretim yılında uygulanmayacağını ilan etmiştir (“Son dakika.. İsmet Yılmaz”, 2017).

imam hatip liselerinde Arapça derslerinin okutulması nedeniyle çocukların Arapçayı unutmayacağı ve müfredat dini ağırlıklı olduğu için Suriyeliler tarafından özellikle tercih edilmektedir. Ancak her ne kadar bu yönde bir tercih söz konusu olsa da imam hatip liselerinde matematik ve fen ağırlıklı derslerin daha az olması nedeniyle başarılı Suriyeli öğrenciler yeterince matematik ve fen dersleri almamaktadırlar. Bu ise başarılı Suriyeli çocukları olumsuz etkilemektedir.

4.2.9. Fiziksel imkânların yetersizliği

Erişimin önündeki bir diğer engel, derslik ve fiziksel imkânların yetersizliğidir. Araştırma kapsamında bazı illerin belirli mahallelerdeki okullara kayıt yaptırmak için geldiği halde okuldaki fiziki kapasitenin yetersizliği nedeniyle kaydı alınmayan çok sayıda öğrenci olduğuna dikkat çekilmiştir. Daha açık ifade ile okulda yer olmadığı gerekçesiyle öğrencilerin okullara kayıtlarının yapılmadığı görülmüştür. Buradaki bir diğer husus ise, GEM’lerin kapatılması ve okullaşma oranının daha da artması sürecinde ortaya çıkacak olan derslik ihtiyacıdır. Bu bölgelerde öğrencilerin okul dışında kalmaması için ek dersliklerin ve okulların yapılması gerekmektedir.

4.3. Okullaşamayan Suriyeli Çocuk Tipolojileri

Suriyeli çocukların okula erişiminin önündeki engelleri zorluk derecesine göre üç gruba ayırabiliriz. Birinci tür engeller, kısa vadede ve planlı çalışmalarla göreceli olarak daha kolay biçimde ortadan kaldırılabilecek engellerdir. Oryantasyon kaybı ve (motivasyon eksikliği gibi) psikolojik engeller bu tür engellerin başında gelmektedir. Bazı çocukların okula gitmeye hazır oldukları halde bürokratik konularda ailelerinin yeterli bilgiye sahip olmaması nedeniyle okuldan geri kaldığı gözlenmiştir. İkinci tür engeller, ortadan kaldırılmaları planlı çalışmalar gerektiren nedenlerdir. İki yıl ya da daha uzun süre okula gitmeyen, aile gelirin destek için çalışan, karma eğitim nedeniyle okula gitmeyen kız öğrenciler bu grup içinde yer almaktadır. Okullaşmanın önündeki üçüncü tür engeller, ortadan kaldırılması en zor olan engellerdir. Bu tür engeller ekonomik, kültürel veya sosyo-psikolojik temelli olabilmektedir. Örneğin, ailedeki tek gelir getirici işte çalışan ya da mutlak olarak okul çağı çocuğunun gelirin ihtiyaç duyulan çocukların okullaşması çok zordur. Okullaşmanın önündeki bu üç zorluk düzeyi engellerden hangilerinin etkisinde kalarak okula gitmediğine bağlı olarak, okullaşamayan çocukları 3 tipoloji altında toplayabiliriz.

Tip-1 okulsuzlar

Tüm yardımlara ve kolaylaştırıcı uygulamalara rağmen sığınmacılar yeni toplumun gündelik yaşam ritimlerine, normlarına, kanunlarına, kurumsal ve bürokratik işleyişlerine genellikle kısa sürede ayak uyduramazlar. Sığınmacıların, yeni toplumsal gerçekliği algılayarak bu gerçeklikle uyumlu biçimde yaşamaya başlamaları zaman gerektirir. İşte bu zaman, sığınmacı açısından belirsizlikler içerir. Sığınmacı, deyim yerindeyse günü kurtaracak hayatta kalma stratejileri için çaba sarf eder. Gelecekle ilgili rasyonel ve uzun vadeli planlar yapabilecek duruma gelmesi zaman gerektirir. Bu tür planların devreye girebilmesi için öncelikle ikamet yeri ve geçim kaynakları gibi konularda istikrara kavuşmaları gerekir. Suriye'den geldikten sonra Türkiye'de kendilerini bu tür belirsizliklerin içerisinde bulan sığınmacıların da okul, eğitim ve benzeri konularda kendilerine bir rota çizecek düzeye gelmeleri zaman gerektirmektedir. Bu süre zarfında gerek motivasyon eksikliği gerekse oryantasyon kaybı nedeniyle okuldan uzak kalan çocukların azımsanmayacak sayıda olduğu gözlenmiştir. Bu tür nedenlerle okula gitmeyen çocuklara işaret etmek için bu çalışmada *Tip-1 okulsuzlar* tabiri kullanılmaktadır. *Tip-1 okulsuzlar*, az maliyetli ve kolay müdahale yöntemleriyle okullaştırılabilirler.

Tip-1 okulsuz: Aya

Aya 16 yaşında bir kız çocuğu. Konya'ya iki ay önce gelmiş. Türkiye'ye ise bir buçuk yıl önce gelmişler. Önce Mersin'e yerleşmişler. Orada iş ve geçim konularında sıkıntı yaşamışlar. Konya'da iş imkânlarının daha iyi olduğunu duyunca bu kente taşınmışlar. Kendisi dâhil 6 kardeşler. Aya ailenin dördüncü çocuğu. Aya, Mersin'de bir ay kadar GEM'e devam ettikten sonra okulu bırakmış. Konya'da ise kimlik çıkarmadığı için ve başvurduğu okulda kendisine "dönem sonu geldi, kayıtlar bitti" dediği için okula gidemediğini söylüyor. Aslında okula gitmeyi çok istiyor. Ekonomik sorunlar da okula gitmemesinde etkili ancak bu sorunlar ikinci planda kalıyor. İlk sırada ailenin il değiştirmiş olması, bu değişikliğin dönem ortasında yapılmış olması ve bürokratik sorunlar da eklenince bir tür oryantasyon kaybı içerisinde olmaları geliyor. Az maliyetli ve doğru yönlendirmelerle Aya okula geri dönecektir.

Tip-2 okulsuzlar

Öte yandan, Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle gerek fiziksel olarak yaralanmış gerekse ruhsal olarak hasar görmüş olan çocukların okula kayıt yaptırmaları ve devam ederek eğitim sürecinden yararlanmaları oldukça güçtür. İç savaş ve sonrasında kaçış süreci pek çok travmatik deneyimin seri halde yaşanmasına neden olmaktadır. Çocukların bu travmalarla kendi imkânlarıyla baş etmesi çoğu zaman imkânsızdır. Bu tür travmalar, psikolojik tahribatların yanı sıra beyinde ve sinir sisteminde de hasarlara neden olabilmektedir. Örneğin İstanbul’da odak grup görüşmesine katılan öğretmenler, çevrelerinde “savaş ve sonrasındaki kaçış süreci nedeniyle” sara benzeri hastalıkların ortaya çıktığını ve buna bağlı olarak 5 öğrencinin okula ara verdiğini kaydetmişlerdir (GEM.ÖğretmenOdak4.İstanbul). Bir başka görüşmede Suriyeli çocuk, nörolojik sorunlar olduğu anlaşılan sağlık sorunları nedeniyle okula gitmediğini ve evde kardeşine baktığını belirtmiştir (OkulsuzKızÇocuk4.İstanbul). Bu çocuklardan bazıları bir süre sonra toparlanarak okula yeniden devam edebilmekteyse de bu tür deneyimlerin okullaşma oranları üzerinde olumsuz etkisi olduğu açıktır. Bu tür nedenlerle okuldan uzak kalanlara bu çalışmada *Tip-2 okulsuzlar* olarak tanımlanmıştır. *Tip-2 okulsuz* çocuklar, bedensel veya ruhsal tahribatların söz konusu olmadığı nedenlerle de okuldan uzak kalabilmektedir. Örneğin Türkiye’ye geldiğinde 6 yaşında olan çocuğun okula başlaması için (ailenin yerleşmesi, geçim kaynaklarının belirlenmesi ve yönlendirmelerin doğru biçimde yapılması gibi) pek çok koşulun yerine gelmesi gerekir. Ancak kimi durumlarda bu koşulların yerine gelmesi aylar, hatta yıllar sürebilmektedir. Bu gibi durumlarda çocuk, Arapça dahil olmak üzere hiçbir dilde okuma yazma dahi öğrenmeden akranlarının gerisinde kalabilmektedir.

Suriyeli çocuklar arasında, okula kaydolma, devam, akademik başarı gibi konularda en fazla talihsizliği yaşayanlar, “yalnız genç” sığınmacılardır. Bu gençler, anne ve babaları, velileri olmaksızın göç ederek gelirler. Aile bireylerinin yaşlı, hasta veya engelli olmasından dolayı kendilerine refakat edemediği çocuklar veya aile büyüklerini savaşta kaybeden çocuklar, savaştan kaçmak amacıyla Türkiye’ye sığındıklarında, yeni yaşamları ile ilgili olarak önlerinde çok fazla seçenek bulunmaz. Eğitim ise ihtiyaçların önceliği açısından bakıldığında, bu seçenekler arasında en son sırada yer alır. Bu durumdaki gençlerin öncelikle gelir getirici bir faaliyet veya iş bulması gerekir. Eğer aile bireyleri Suriye’de kalmışsa onların geçimini de düşünmek bu gençlere kalabilmektedir.

Tip-2 okulsuz: Abdullah

13 yaşında. Ailesi savaştan kaçarak Türkiye’ye sığındığında Abdullah 6 yaşındaymış. Suriye’de ilkokul 1. sınıfa henüz başlamışken ülkelerini terk ederek gelmişler. Türkiye’ye geldiklerinde okula gitmeye fırsatı olmamış. Babası, abisi ve ablasının eşi Suriye’de savaşta ölmüş. Eşi ölen ablası ve onun 3 çocuğu da dâhil olmak üzere evde 15 kişi yaşıyorlar. Abdullah bu kadar talihsizlik arasında okuma yazma bile öğrenememiş. İlk yıllardaki oryantaston kaybı şimdi azalmış durumda, yani okula gitmeye biraz daha yakın durumda. Ancak hangi sınıftan başlayacak? Yaşlıları liseye giderken onun ilkokula gitmesi imkânsız. Dolayısıyla ona uygun bir okul fırsatını bularak kayıt yaptırmaları ve eğitim alması gerek. Bu kadar zorluk içerisinde Abdullah’ın okula başlaması ve devam etmesi imkânsız değil ancak doğru yönlendirmelere, desteğe ve düzenli ilgiye ihtiyacı var.

Tip-3 okulsuzlar

Suriyeli çocukların okula gitmelerinin önünde duran en zor engeller genellikle sağlık, zaman (yaş), ekonomi ve aile yapısı ile ilgilidir. Suriye’deki savaş ortamından olumsuz etkilendikleri için ciddi psikolojik sorunlar yaşayan çocuklara rastlanmaktadır. Bu tür ağır travmalar yaşayan çocukların rehabilitasyonları için önemli çalışmalar yapılmaktadır ancak rehabilitasyon uzun bir süreçtir. Dolayısıyla psikolojik ve nörolojik sorunlar yaşayan çocukların sağlıklarına kavuşuncaya kadar okuldan uzak kalmaları kaçınılmazdır. Bu çocuklar okula gitmeye hazır olduklarında yaşitlarının gerisinde kalmaktadır. Ayrıca savaş sırasında aldıkları yaralar nedeniyle bedensel fonksiyonlarında kayıplar yaşayan çocukların da hem psikolojik hem de bedensel engeller nedeniyle okula gidemediği durumlar söz konusudur. Kimi çocuklar ise ailede gelir getirecek ebeveyn olmadığı için çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu gibi durumlarda, ailenin başka bir geçim kaynağı yok ise çocuğun elde ettiği gelirin ikamesi mümkün olmamaktadır. Çoğu zaman, şartlı nakit transferi ve Sosyal Uyum Yardımları da (ailedeki birey sayısının fazla olması ve evde ağır hasta kişilerin olması durumunda) yeterli olmadığından çocuğun geliri o hane içi hayati değer taşımaktadır. İkame edilemeyen çalışma zorunluğunun olduğu bu gibi durumlar genellikle erkek çocukların okula gitmesine engeldir ancak aşağıda ayrıntıları verilen Rama örneğinde olduğu gibi, çok küçük yaşta kız çocukları bile bu gibi zorluklar nedeniyle okuldan uzak kalabilmektedir. Bir evde (çocuk yaşta bile olsa) erkek varsa genellikle kız çocukları çalışmaz. Bu nedenle gelir getirici işler yapıyor olmak nedeniyle okuldan uzak kalmak, erkek çocuklar arasında daha yaygındır. Buna mukabil kız çocukları arasında okuldan uzak kalmanın en yaygın nedenlerinden biri erken evliliğidir. Suriye’de kız çocukları genellikle 14-15 yaşına geldiklerinde evlendirilir. Bu eğilim, Türkiye’ye gelen sığınmacılar arasında da aynen devam ettirilmektedir. Bu durumdaki okulsuz çocuklara bu çalışmada *Tip-3 okulsuzlar* adıyla işaret edilmektedir.

Tip-3 okulsuz: Yahya

“Okumak, mühendis olmak istiyorum”

17 yaşında. Büyük erkek kardeşiyle birlikte yaşıyor. Fırında işçi olarak çalışırken, fırın kapanmış. Suriye’deyken herhangi bir iş yapmıyormuş. Sınırdan geçemedikleri için (muhtemelen sınıra örülen duvarın engel olmasına bağlı olarak) anne ve babası Suriye’de kalmış. Erkek kardeşi çalışıyor. Yahya ise iş arıyor. Suriye’de, meslek lisesinde 12. sınıfa giderken okulu bırakmak zorunda kalmış. “Şu an çalışmak zorunda olmasam okula giderdim” diyor ama içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve psikolojik koşullar nedeniyle okulu düşünenecek durumda olmadığı görülüyor. “Fırsatım olsa, liseyi bitirerek üniversitede elektronik mühendisliği okumak isterdim” diyor. Yahya ve abisi Suriye’deki ailelerine para göndermek zorundalar. Yahya’nın okula gidebilmesi için, (kültürel ve psikolojik şartlar bir yana) ailesinin Türkiye’ye gelmesi ve evin geçimine yetebilecek bir gelirlerinin olması gerekmektedir. Yahya’nın şu an itibarıyla okula kayıt yapsa bile düzenli olarak devam etmesi çok zor görünmektedir. Bu nedenle ancak planlı ve sürekli bir şekilde destek olunması halinde açık lisede okuyabilir.

Tip-3 okulsuz: Rama

“İnşallah gelecekte bir gün okula gideceğim”

Rama 11 yaşında. Ailesiyle birlikte İzmir Basmane’de yaşıyor. Haseke’den, 8 ay önce gelmişler. Haseke’deyken 4. sınıfı bitirmiş. Türkiye’de Konak GEM’e kayıt yaptırmış ama devam etme şansı olmadığı için kaydı silinmiş. Evde anne, baba ve 4 kız 2 erkek olmak üzere 6 da çocuk yaşıyor. Rama evin ikinci büyük çocuğu. En büyük çocuk (Rama’nın ablası) 15 yaşında ama çalışmıyor. Ailesinin ortalama aylık geliri 400 TL. Bu gelirin tamamını Rama tek başına kazanıyor. Bir terziye çırak olarak çalışıyor. Ailede Rama’dan başka çalışan yok. Babası kalp hastası, ameliyat olmuş. Annesi, babasına bakıyor. Ablası haricindeki diğer kardeşlerinin tamamı Rama’dan küçük. Rama’nın bu şartlar altında okula devam etmesi neredeyse imkânsız. Okula gidebilmesi için ailesinin düzenli bir gelire ihtiyacı var.

Tip-3 okulsuz: Ayşe

Ayşe, 17 yaşında. Bir çocuk annesi ve eşiyle ayrı yaşıyor. 3 yıl önce, bir Türk Suriye’ye giderek Ayşe’nin ailesini bulur. O zaman 14 yaşında olan Ayşe ile evlenir. Adam Türkiye’de iyi bir işi olduğunu ve iyi para kazandığını söyler. Oysa evlenip Türkiye’ye geldikten sonra Ayşe görür ki adam yük taşıyıcılığı yaparak geçimini sağlayan, son derece yoksul ve eğitimsiz biridir. Bu arada genç kadın hamile kalır. Ayrılmayı pek düşünmez. Ancak ekonomik zorluklar ve kültürel uyumsuzluklar nedeniyle şiddetli bir geçimsizlik başlar. Ayşe, bir buçuk yaşındaki çocuğunu da alarak anne ve babasıyla birlikte Ankara’da yaşamaya başlar. Genç kadının okula yeniden dönerek eğitimini tamamlaması için çocuğuna gün içerisinde bakacak birilerinin olması, maddi ve manevi destekler alması gerekmektedir. Tüm bu desteklerin bir araya gelerek genç kadını okula döndürmesi ise, bir GEM’de öğretmen olarak çalışan babasına göre imkânsızdır.

3.4. Erişim ile ilgili olarak politika geliştirilmesi beklenen hususlar

- Başarılı Suriyeli çocukların Fen Liseleri ve Anadolu Liselerine gidebilmelerinin önünü açacak politik kararlara ihtiyaç vardır.
- Hali hazırdaki yerleştirme sistemi ile Suriyeli en başarılı öğrenciler dahi en başarısız okullara yerleştirilmektedir. Bundan dolayı, bu yeni yerleştirme modelinin hayata geçirilmesi gerekmektedir.
- Suriyelilere atfedilen “geçicilik” konumu, onların aidiyet geliştirmelerinin önünde engel teşkil etmektedir. Kendilerini Türk toplumuna ait hissetmeleri halinde eğitim sistemine daha fazla entegre olacakları, bireysel ve ailesel gelecekleri ile ilgili daha kolay planlar yapabilecekleri, bireysel hedefler koyarak bu hedeflere ulaşmak için daha çok çaba sarf edecekleri değerlendirilmektedir. Bu durumda, Suriyelilerin Türkiye’deki geleceklerine dair belirsizliklerin giderilmesi yönünde adımlar atılmalıdır.
- Okulların fiziksel kapasitesi gerekçesiyle okul idarecileri tarafından kayıtları alınmayarak geri çevrilen Suriyeli öğrencilerin oranı azımsanmayacak kadardır. Bu gibi durumlarda çocukların okul dışına itilmesini önleyecek tedbirlerin MEB tarafından etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.
- Türkiye toplumunun önemli bir kesimi Suriyeli topluma yönelik pozitif bir tutum içindeyken belirli bir kesimin olumsuz bir tutumu vardır. Türk veliler, öğrenciler, öğretmenler ve yöneticilerin tutumları öğrencilerin okullaşma ve okul süreçlerini etkileyen önemli bir unsurdur. Bu sorunun aşılmasında, ilk olarak kanaat önderlerinin, medyanın ve çeşitli kanaat önderlerinin daha sorumlu davranması ve Suriyelilere karşı olumsuz tutumdan kaçınması gerekmektedir. Dahası, bu tür aktörler tarafından kurulan pozitif bir dil, Suriyeli çocukların okul yaşamlarını daha da kolaylaştıracağı açıktır.

5. BÖLÜM

5. BÖLÜM

SURİYELİ ÇOCUKLARA VERİLEN EĞİTİMİN KALİTESİ

Bu bölümde, okullaşmış Suriyeli çocukların kaliteli bir eğitim alması konusundaki yapılan çalışmalar ve engellerin neler olduğu tartışılmaktadır. Kaliteli bir eğitimi sağlamada birçok unsurdan bahsedilebilir. İlk olarak öğretmen niteliği oldukça önemlidir. Kaliteli bir öğretmen, öğretim materyali eksikliği, fiziksel imkânlar, öğrencinin hazır bulunuş eksikliği ve getirdiği dezavantajları gibi birçok zorluğu aşır, öğrencilere kaliteli bir eğitim sunabilir. Buna ilaveten, nesnel verilere dayalı bir planlama ve yeterli kaynak da kaliteli eğitimde önemli bir unsurdur. Mali kaynakların, fiziki ve teknik imkânların ve beşerî kaynakların yeterliliği kaliteli eğitimde önemli unsurlardır. Planlamaları ve ihtiyaçları gözeten yönetim, izleme değerlendirme süreçleri ve iyi bir müfredat gibi unsurlarda kaliteli eğitimde önemli araçlardır. Öğrencinin öğrenmeye ne kadar hazır olduğu ve motivasyonu, okul sürecinde karşılaştığı güçlükler de öğrencilerin okul ile bağlarını belirleyen onların öğrenme konusunda çabalarını etkileyen unsurlardır.

5.1. Planlama sorunlarının kalite üzerindeki etkileri

2011 yılından itibaren çok sayıda Suriyeli sığınmacının hızla ülkeye akın etmesi sonucunda Türkiye, eğitim ile ilgili konularda doğal olarak hazırlıksız yakalanmıştır. Yukarıda “Giriş” ve “Yönetim” başlıklı bölümlerde daha ayrıntılı olarak ortaya konduğu gibi, Türkiye’de eğitimle ilgili planlamalardan ve uygulamalardan sorumlu olan MEB ilk etapta Suriyelilerin ülkemizde geçici olarak bulunduğu, kısa süre sonra ülkelerine geri dönecekleri varsayımıyla planlamalar yapmıştır. Ancak 2014 yılından itibaren MEB, Suriyelilerin eğitimi ile ilgili daha kalıcı çözümlere yönelmiştir. Bu yaklaşım değişimi, Suriyeli nüfusunun sayı, kompozisyon ve mekânsal dağılım bakımından sürekli değişmesi gibi nedenlerle hızlı, proaktif ve köklü çözümler üretmeye yetmemiştir. 2017 yılı itibarıyla sığınmacıların geçmiş ile kıyaslandığında, demografik, sosyal ve mekânsal açıdan görece olarak stabilize olduğu söylenebilir. Ancak, saha araştırmasında da görüldüğü üzere, Suriyelilerin Türkiye içindeki hareketliliği halen devam etmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, araştırmanın planlamasının yapıldığı 2017 Şubat’ta Türkiye’deki Suriyeli sayısı 2,9 milyon ve İstanbul’da ise 460 bin Suriyeli yaşarken, en güncel veri olan 14 Eylül 2017 tarihinde Türkiye’deki Suriyeli sayısı 3 milyon 180 bine ve İstanbul’daki Suriyeli sayısı ise 507 bine yükselmiştir. Suriyelilerin Türkiye içindeki hareketliliği, hatta il ve ilçe içinde hızlı yer değiştirmesi, Suriyelilere sunulan eğitimin kalitesini yükseltme, verilere dayalı ve gerçekçi planlamalar yapma konusunda güçlükler neden olmaktadır. Hareketliliğin fazla olması, okul çağı çocukların takibinde güçlükler neden olmakta ve belirli bölgelerdeki okullar üzerindeki baskıyı artırmaktadır.

5.1.1. Kaynaklar ve kalite

Eğitimin kalitesini belirleyen diğer bir unsur, yeterli kaynakların mevcudiyetidir. Türkiye’de Suriyelilerin eğitimi için kullanılan mali, fiziki, teknik ve beşerî kaynakların en büyük kısmı kamu tarafından sağlanmaktadır. Örneğin 2016-2017 öğretim yılı verilerine göre, Türkiye genelindeki 432 GEM’in sadece 25’inin kullandığı bina sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanmıştır. GEM’lerin kullandığı binaların çoğunluğu MEB’e bağlı okullardır. (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017b). GEM koordinatörleri ve GEM’lerde çalışan Arap öğretmenler ile yapılan görüşmelerde, öğretim

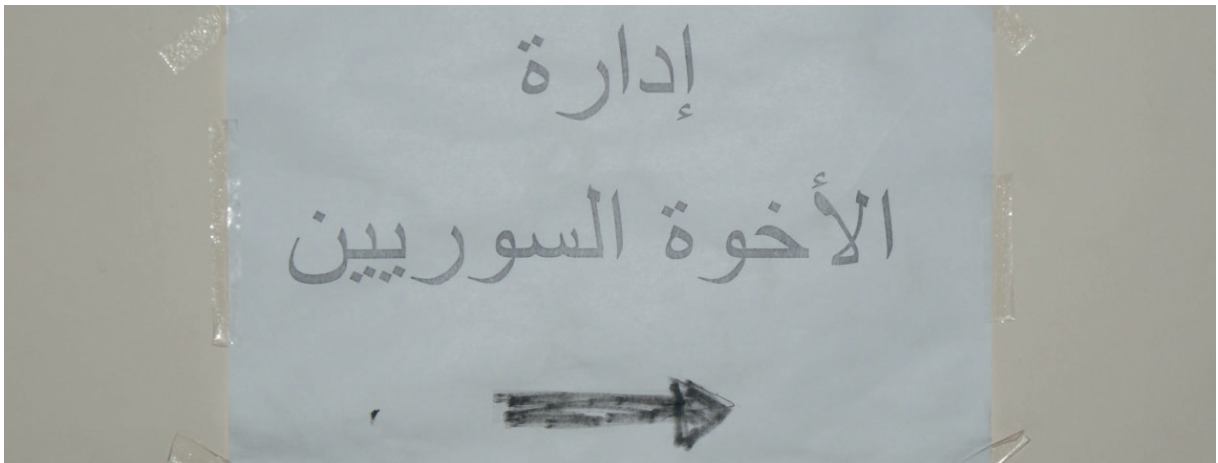
materyalleri konusunda eksikliklerin olduğu belirtilmiştir. Buna ilaveten, öğretmenlerin okul içinde kullanacakları bilgisayar konusunda da eksikliklerin olduğu ifade edilmiştir. Bu sorunu aşmanın yolu, okul yöneticisi ve öğretmenler tarafından okulun mevcut kaynaklarının Suriyelilerin kullanımına daha fazla açılmasından geçmektedir. Dolayısıyla, okullarda deney araç-gereçleri, demirbaş eşyalar, ısınma ve temizlik gibi konularda kaynak yetersizliği nedeniyle yaşanan sorunlar da eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bina eksikliği nedeniyle GEM’lerin öğleden sonra eğitim vermesi de öğretim kalitesindeki en önemli etkenlerden biri olarak tanımlanmıştır. Çünkü bazı illerde GEM’lerde öğretim öğleden sonra saat 14.30’dan sonra başlamaktadır. GEM’lerin geç başlaması çocukları olumsuz etkilediği ve özellikle kışın havaların erken kararması nedeniyle çocukların okuldan erken ayrılmak durumunda kaldıkları ifade edilmiştir. Koordinatörler ve Suriyeli öğretmenler ile yapılan görüşmelerde GEM’lerin erken saatte başlamasının öğretimin kalitesini ve öğrenci motivasyonunu olumlu etkileyeceği ifade edilmiştir.

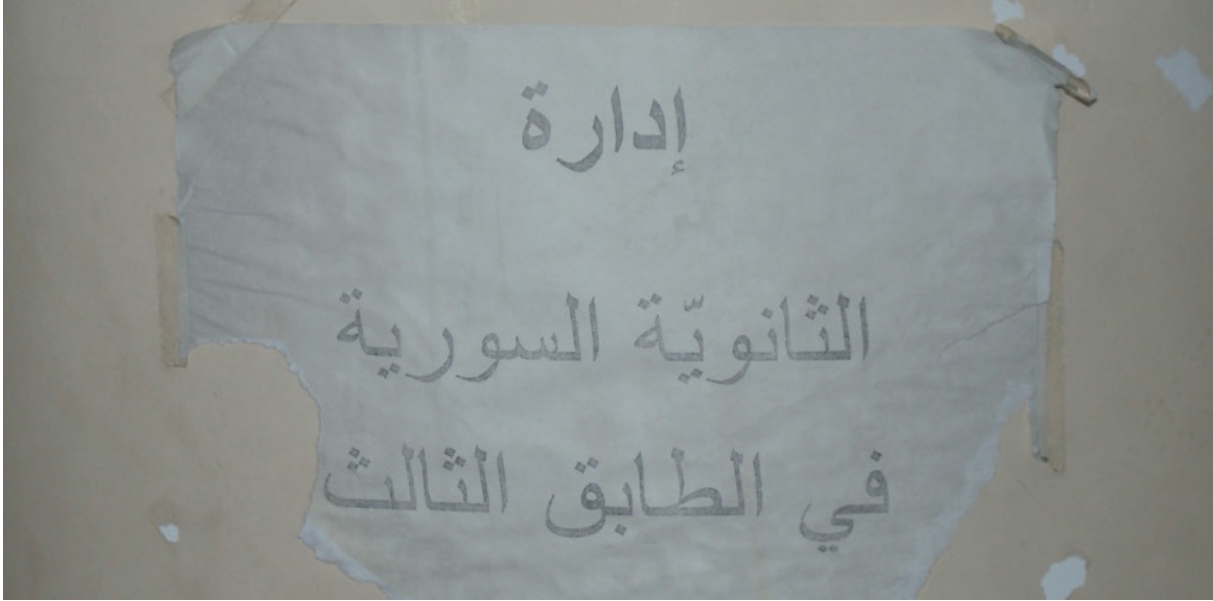
5.1.2. Okul yönetimi ve kalite

Müfredat konusunda ve sınıf ortamında olduğu gibi, idari konularda da öğrenci, veli ve okul yöneticileri arasındaki en büyük engel dildir. GEM’lerde yönetim konularında dil sorunu, Suriyeli öğretmenler ve Suriyeli görevliler aracılığıyla çözülmektedir. Devlet okullarında ise bu sorunun kurumsal düzeyde ve sistematik biçimde çözüldüğü söylenemez. Türkmen olan ve belirli bir oranda Türkçe bilen öğrencilerin idare ile olan ilişkilerini kendi maharetleriyle yürüttükleri gözlenmiştir. Mülakatlarda, Türkçe bilen öğrencilerin okula aidiyet hislerinin daha kuvvetli olduğu, kendine güven duygularının daha gelişmiş olduğu ve okul yöneticileriyle daha kolay, görel olarak daha sık ve etkili bir şekilde iletişim kurabildikleri gözlenmiştir. Ancak Türkçe bilmeyen öğrencilerin okul yönetimiyle neredeyse hiçbir temasları olmamaktadır. Aynı şekilde velilerin de veli toplantılarına ya hiç katılmadıkları ya da katılmaları halinde hiçbir şey anlamadan, iletişim kurmadan toplantı sonuna kadar oturdukları ifade edilmiştir (STK1. Gaziantep). Okullarda gerekli olduğu durumlarda yönlendirme tabelaları ve ilanlar Arapça yazılmaktadır. Ancak bu tabelalar ve ilanlar, Suriyelilere atfedilen “geçicilik” sıfatının adeta yansımaları gibidir: Son derece özensiz A4 kâğıtlarıyla, okulun sütunlarına, duvarlarına, kapılarına ve camlarına aşağıdaki gibi tabelalar asıldığı gözlenmiştir:

Şekil 10. Bir GEM’de okul duvarına idarece asılmış olan tabela.

Şekil 11. Bir GEM'de okul durvarına idarece asılmış olan tabela.

Araştırma kapsamında ziyaret edilen hemen her bölgede ve her okulda benzer bir şekilde gözlenen bu tür ilan ve tablolar, öğrencilerin aidiyet hislerini etkilemektedir. Düşük maliyetlerle daha özenli, isabetli ve etkili bir okul yönetimi-öğrenci iletişimi sağlanabilir.

5.1.3. Öğretmen ve kalite

Suriyelilerin ilk geldiği zamanlarda kurulan okullarda ve GEM'lerin ilk kurulduğu dönemde öğretmen seçiminde daha önce ifade edildiği gibi bazı kriterler dikkate alınsa da öğretmen niteliğinde sorunların olduğu bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Özellikle Suriyeli Öğretmenler Sendikası sahte belge ile birçok kişinin öğretmenlik yaptığını ifade etmiştir. Dahası, öğretmenlik haricinde farklı meslek icra eden birçok kişi ilk zamanlar öğretmenlik yapmışlardır. Öğretmenliğe ilişkin herhangi bir eğitim ve tecrübesi olmayan bu kişilerin nitelikli bir eğitim vermesi güç görünmektedir. Artık GEM'lere öğretmen seçiminde birçok kriter kullanılmaktadır. Ziyaret edilen GEM'lerdeki çalışan öğretmenlerin Suriye'deki asıl mesleğinin öğretmen olduğu görülmüştür. Öğrenciler ile yapılan görüşmelerde Suriyeli öğretmenler ile ilişkilerinin iyi oldukları, öğretmenlerini sevdikleri ifade edilmiştir. Koordinatörler ile yapılan görüşmelerde Suriyeli öğretmenlerin çoğunluğunun oldukça gayretli, çalışkan ve özverili oldukları dile getirilmiştir. Bazı öğretmenlerin ise yeterli olmadığı ifade edilmiştir.

Devlet okullarında Türk öğretmenlerin Suriyeli öğrenciler ile ilişkisine bakıldığında ise farklı tepkilerin olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin sıklıkla kendi sınıfında Suriyeli çocuk olmasından rahatsız olduğu, Suriyeli çocuklara karşı olumsuz bir tutum sergilediği, bu çocukları sınıf içindeki etkinliklere dâhil etme konusunda proaktif davranmadığı görülmüştür. Bazı okullarda ise, örneğin İstanbul'da ziyaret edilen lisede, Türk öğretmenler ile Suriyeli öğrenciler arasında olumlu bir ilişkinin olduğu, öğretmenlerin Suriyeli çocukların başarılarını takdir ettikleri görülmüştür.

5.1.4. Müfredat ve kalite

Suriyeli çocukların aldığı eğitimin kalitesini belirleyen en önemli konulardan biri de müfredattır. Müfredat konusu, Suriyelilere Türkiye’de eğitim vermeye başlandığı günden beri önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Başlangıçta Esat rejimini olumlayan ve gerek doğrudan gerekse satır aralarında Türkiye aleyhine ifadelerle yer veren müfredat söz konusuysen, ilerleyen zamanlarda bir filtreleme gerçekleştirilmiş bu tür ifadeler kitaplardan çıkarılmıştır. Revize edilmiş müfredatlar ile GEM’lerde eğitim yapılmıştır.

Devlet okullarında ise tamamen Türk öğrencilerle aynı müfredatı alan Suriyeli çocukların, bu müfredatlardan dil sorunu nedeniyle tam anlamıyla yararlanamadıkları tespit edilmiştir. Buna ilaveten, müfredatın içeriği ve aktarılan çeşitli değerleri Suriyeli çocuklar kendi toplumsal yapıları için anlamlı bulmamışlardır.

Kalite ile ilgili en önemli sorunlardan biri de ilköğretimde 30 ve lisede 35 saatlik haftalık ders süresinin 15 saatinin Türkçe öğretimi dersine ayrılması nedeniyle, alan derslerine ayrılan sürenin azalmasıdır. Daha somut ifade etmek gerekirse, Türkiye’deki bir lisede haftalık 6 saat matematik dersi verilirken GEM’lerde haftada 2 saat matematik dersi, Türkiye’deki bir lisede birinci yabancı dil dersi haftada 4 saat ikinci yabancı dil dersi haftada 2 saat iken GEM’lerde yabancı dil dersi seçmeli olarak 1 veya 2 saat olarak verilmektedir. Suriyeli öğrenciler ile yapılan odak görüşmesinde matematik, fizik, kimya, biyoloji ve İngilizce gibi derslere ayrılan sürenin azlığından şikâyet edilmiştir. Öğrenciler az süre nedeniyle bu dersleri yeterince öğrenmediklerini ve bu durumun kendilerinin, gelecek hedeflerini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir (GEM.Öğrenci.Odak1.İstanbul).

5.2. Öğrencilerin yaşadığı sorunlar

5.2.1. Devamsızlık-istikrarsızlık

Devamsızlık, eğitimin kalitesini düşüren önemli etkenlerden biridir. Araştırma, Suriyeli çocukların okula devamları konusunda çok ciddi sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Tüm zorluklara rağmen Suriyeli çocukların belirli bir kısmı derslere devam konusunda özen göstermektedir. Ayrıca, Suriyeli çocukların okula düzenli olarak devam etmelerini sağlamak için çeşitli önlemler alınmaktadır. Örneğin UNICEF tarafından verilen şartlı yardım, devamsızlık durumunda çocuğun YÖBİS’ten kaydının silinmesini gerektirmektedir. Uygulamada genellikle çocuğun kaydını silmek yerine şartlı yardım sona erdirilmektedir. Şartlı nakit transferinin hem okullaşmayı hem de okula devamını artıracığı söylenebilir. Çünkü şartlı nakit yardımı ancak çocuk okula devam ettiği zaman verilmektedir.

Araştırma kapsamında, devamsızlığın nedenleri üzerinde de durulmuştur. Yaygın olan nedenlerden biri, işçi-öğrenci çocukların durumunda olduğu gibi, bir yandan gelir getirici faaliyetlerde bulunurken diğer yandan da eğitimini sürdürme çabası içerisinde olmaktır. Kamp dışı GEM’lerde kayıtlı öğrenciler, ikili öğretim yapılan okullarda öğleden sonra eğitim görmektedirler. Özellikle büyükşehirlerde bu şekilde eğitimin verildiği GEM’lerdeki çocuklar arasında, sabahları gelir getirici faaliyetlerde bulunarak öğleden sonra okula gelenlerin olduğu gözlenmiştir (GEM.Öğretmen.Odak1.İstanbul, STK1.Gaziantep). Örneğin öğleden sonra, GEM’de okulun başladığı 14:30’a kadar mendil satarak veya bir terzide, berberde,

lokantada veya dükkânda çırak olarak çalıştıktan sonra okula gelen çocukların olduğu ifade edilmiştir (STK1.Gaziantep). Çocuğun bu şekilde bir yandan ailesinin geçimine katkıda bulunmaya çalışırken diğer yandan eğitimini sürdürmesi, çocuk açısından yıpratıcı olabilmektedir. Çocuğun iş ile okul arasında bölünen gündelik hayatında eğitimle ilgili motivasyonu düşebilmektedir.

Devamsızlığın bir diğer önemli nedeni, ailelerin aynı il içerisinde veya iller arasında yer değiştirmesidir. Adres değiştirildiğinde çocuk oryantasyonunu yitirebilmekte, okul ile ev arasındaki mesafe artabilmekte veya çocuğun sosyo-psikolojik motifleri değişebilmektedir. Konya'da yapılan bir mülakatta okul çağında 6 çocuğu olan bir ailedeki çocukların hiçbirinin okula gitmediği görülmüştür. Bunun nedeni sorulduğunda, ailenin daha önce Mersin'de yaşadığı, yaklaşık iki ay önce Konya'ya taşındıkları ve taşınma ertesinde adres ve kimlik gibi konular nedeniyle kayıtlarının yapılmadığı; zaten dönemin ortasında taşındıkları için okulla ilgili olarak motivasyonlarını yitirdikleri anlaşılmıştır (OkulsuzErkekÇocuk2.Konya). Yine Konya'da bir başka çocuk, 3 yıl önce ailesi ile birlikte Türkiye'ye geldiğini, kimlik belgesi çıkardıklarını, ardından Suriye'ye dönerek iki yıl kaldıktan sonra Türkiye'ye geri döndüklerini, bütün bunlar olup biterken okula gitmenin imkânsız olduğunu belirtmiştir (OkulsuzKızÇocuk5.Konya). Konya'daki bu her iki çocuğun ailesi de kimlik alma ve resmi kayıtlara geçme konularında sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Okula devamsızlığın ardında pek çok neden olabilmektedir: Ailede bakıma muhtaç birinin olması, çocuğun bedensel ve psikolojik engellerinin olması, okulda veya okul yolunda istenmeyen şeyler yaşanmış olması, okul ile ev arasındaki mesafenin uzak olması, uzun mesafe yürümek zorunda olan çocuklar için hava şartlarının uygun olmaması, Ramazan ayında Suriye'de okulların tatil olması gibi başka bazı nedenler de bulunabilmektedir. Bazı devlet okullarında 1., 5. ve 9. sınıflarda devamsızlığın yüksek olduğu, bunun nedeninin ise yeterli derecede Türkçe bilmeden devlet okuluna kayıt yapmak zorunda olan öğrencilerin, bir süre sonra dersleri takip edememekten kaynaklanan bir motivasyon kaybı içerisine düştükleri ifade edilmiştir (GEM.Koordinatör1.Gaziantep). Özellikle 5. ve 9. sınıflarda zorunlu olarak devlet okuluna kaydolun çocukların, GEM'lerde aldıkları Arapça eğitimin ardından aniden tüm derslerin Türkçe olduğu ortama geçmekle birlikte zor durumlar yaşadıklarına dair iddialar Suriyeli Öğretmenler Sendikası Genel Başkanı tarafından da dile getirilmiştir (STK1.Gaziantep).

5.2.2. Motivasyon eksikliği ve hedefsizlik

Suriyeli çocukların ve aile bireylerinin, genel olarak Türkiye'de eğitim almanın kendilerine ne gibi avantajlar sağlayacağı konusunda açık ve kesin fikirlere sahip olmadığı gözlenmiştir. Ülkelerinde savaşın devam ediyor olmasına rağmen günün birinde eve döneceklerine dair umudu tamamen yitirmiş değiller. Suriye'de bıraktıkları ev, eşya ve toprak gibi şeyler nedeniyle oraya olan bağları canlı bir şekilde devam etmektedir. Yetişkinlerde açıkça gözlenen bu duygusal ve beşerî bağlılık, doğal olarak Türkiye'de bir gelecek tasarımlarının önüne geçmektedir. Bu durum, Suriye'de yaşadıkları travmalarla ve Türkiye'de tutunma stratejilerinin güçlükleriyle birleştiğinde, pek çok Suriyeli çocukta önemli bir motivasyon kaybına neden olmaktadır. Öyle ki, sabah uyanıp okula gitme isteği olmadığı için (herhangi bir yerde çalışmadığı halde) okuldan ayrılan çocukların olduğu gözlenmiştir. Örneğin araştırma kapsamında İstanbul'da mülâkat yapılan bir kadın çocuğunun sabahları erken kalkmak istemediğini, erken kalkıp okula gitse bile okulda kavga ve anlaşmazlıklarla karşılaşmak istemediğini

ve bu nedenlerle okula gitmediğini ifade etmiştir (OkulsuzVelisi3.İstanbul). Özellikle okul yolunda ve okulda kavga ve sataşmalardan kaçınmak için okula gitmek istemediğini belirten çocuklara araştırma kapsamındaki hemen her ilde rastlanmıştır. Bu motivasyon eksikliğinin, okullaşmaya belirli ölçüde engel olduğu ortaya çıkmıştır ancak en az bunun kadar önemli bir başka etkisi de okullaşan çocuklar üzerindedir: Okullaşan çocukların aldıkları eğitimden yararlanmaları da önemli ölçüde bu motivasyon eksikliğinden ve hedefsizlikten zarar görmektedir.

Öğrencilerin bir kısmında ciddi bir motivasyon kaybı olmasına ve okul ile bağlarının kopmasına rağmen, belirli bir kesim öğrencinin ise motivasyonunun hayli yüksek olduğu görülmüştür. Hemen her ilde Suriyeli öğretmenler ve koordinatörler ile yapılan görüşmede Suriyeli öğrencilerin öğrenme motivasyonunun hayli yüksek olduğu ifade edilmiştir. Hatta İstanbul’da Suriyeli öğrenciler ile yapılan görüşmede, odak görüşmeye katılan her öğrencinin iyi bir lise eğitiminden sonra üniversite için İngiltere, Almanya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletlerindeki en saygın üniversiteye gitme ve sonrasında ülkelerine dönüp, Suriye’nin yeniden inşasında rol almak istedikleri görülmüştür (GEM.ÖğrenciOdak1.İstanbul). Türk ve Suriyeli öğretmen görüşmeleri de öğrencilerin bu gayret ve motivasyonunu doğrulamışlardır (GEM.Öğretmen.Odak1.İstanbul; GEM.Öğretmen.Odak1.İstanbul). Yüksek motivasyona sahip olan bu çocukların bir ortak özelliğinin, iyi eğitilmiş ailelerin çocukları olmaları, ebeveynlerinin Suriye’de iken doktor, hâkim, yönetici gibi saygın işlerde çalıştıkları gözlenmiştir. Yüksek motivasyonlu bu öğrencilerin hem GEM’lerde hem de devlet okullarında başarılarının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

5.2.3. Akademik başarısızlık

Gerek öğretmenlerle gerek okul idarecileriyle yapılan mülakatlar, Suriyeli öğrencilerin genellikle “ortanın altında” bir başarı seviyesine sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Bunda elbette dil (Türkçe) birinci etken olarak yer almaktadır. Lise eğitimlerini tamamlayarak üniversitelerde iyi bölümlere giden öğrenciler de olduğu, ancak bu düzeyde başarıya sahip olan Suriyeli öğrencilerin sayıca ve oran olarak çok az olduğu ifade edilmiştir. Suriyeli öğrencilerin akademik başarıları ile ilgili olarak genellikle öğretmen odak grup görüşmelerinde ön plana çıkan tespitlerin başında şu gelmektedir: Suriyeli öğrencilerin dil sorunları çözümlerse akademik başarılarında gözle görülür artışlar olacaktır. Nitekim Suriye’den gelen Türkmen öğrencilerin gösterdikleri başarının diğer Suriyeli çocuklara kıyasla biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Öte yandan Arap Suriyelilerin dil (Türkçe) konusundaki sorunlarının çözülmesi bir hayli zaman gerektirmektedir. Bu durumda bu öğrencilerin bir süre daha okul ortalamasının altında kalacakları öngörülebilir. Bu öğrencilerin, ezber gerektiren (Kur’an, fıkıh, hadis ve siyer gibi) derslerde ve matematik ve İngilizce gibi pek fazla Türkçe bilgisi gerektirmeyen derslerde diğer derslere göre daha iyi durumda olduğu ifade edilmiştir.

“Türk öğrencilerin arasına karıştıklarında nasılsa Türkçeyi öğrenirler” yaklaşımının özellikle ara sınıflarda ve yaşı daha büyük olan çocuklar için, çok isabetli bir yaklaşım olmadığı ortaya çıkmıştır. Zira iki yıldan beri Türk öğrencilerin arasında olup da hâlâ Türkçe’yi tam öğrenememiş öğrencilerin olduğu belirtilmiştir.

Bütün bunlara rağmen, Suriyeli öğrenciler arasında oldukça başarılı durumda olanlar da mevcuttur. Bu tür başarılı öğrencilerin sayısı az olmakla birlikte, öğretmenler ve öğrenciler için bu tür örnekler

motivasyon kaynağına dönüşebilmektedir. Örneğin Konya’da, bir devlet okulunda çalışan Türk öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmesinde, Suriyeli bir çocuğun başarı öyküsü öğretmenler tarafından ön plana çıkarılmıştır. Bu öğrencinin, Suriyeliler ile ilgili olarak gerek öğretmenler gerekse öğrenciler arasında önyargıların yıkılmasına katkıda bulunduğu altı çizilmiştir. İstanbul’da da devlet okulundaki Suriyeli çocukların okulun en başarılı öğrencilerinden oldukları belirtilmiştir.

5.3. Okul ve sınıf içi uygulamalar ve kalite

5.3.1. Rehberlik ve danışmanlık

Suriyeli öğrencilerin, özellikle devlet okullarında, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine çok büyük ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır. GEM’lerde Suriyeli öğretmenlerin çokluğu, öğrenciler için bir tür psikolojik rahatlama sağlamaktadır. Okulla veya ailesiyle ilgili sorunları olan çocuklar kolaylıkla Suriyeli öğretmenler arasından güvendikleri ve iyi anlaştıkları birine sorunlarını anlatmakta, öğretmen ise gerekli durumlarda konuyu idareyle paylaşarak veya kendi sosyal ağlarını kullanarak sorunlara müdahale etmektedir. Ancak devlet okullarında okuyan Suriyeli çocuklar bu durumun uzağındadırlar. Bu noktada, rehberlik hizmetlerine önemli bir görev düşmektedir. Rehberlik öğretmenlerinin, öğrencilerin başvurularını kolaylaştırmakla kalmayıp, aktif bir şekilde gözlem yaparak gerekli durumlarda devreye girmelidir. Araştırma sırasında yapılan gözlemler ve mülakatlar, devlet okullarındaki rehberlik öğretmenlerinin genel olarak kayıtsız ve ilgisiz olduklarını ortaya koymuştur. Öyle ki, bazı devlet okullarındaki rehber öğretmenin, okulda kaç Suriyeli olduğundan dahi haberinin olmadığı gözlenmiştir. Bir rehberlik öğretmenine “Suriyeli öğrencilerle hiç görüşüyor musunuz?” diye sorulduğunda “bugüne kadar tek bir Suriyeli öğrenci ile dahi görüşmedim” cevabı vermiştir. Tamamı bu düzeyde olmasa da rehberlik danışmanlarının, çok büyük bir kayıtsızlık içerisinde oldukları gözlenmiştir. Oysa rehberlik danışmanları en az öğretmenler ve idareciler kadar çaba içerisinde olması gereken görevlilerdir. Aktif bir şekilde öğrenciler hakkında gözlem yapmaları, gerekli durumlarda testler ve ölçümler uygulayarak sorunları belirlemeleri Suriyeli öğrencilerin okula devamı başta olmak üzere pek çok sorunun çözülmesine ve bazı sorunların da önlenmesine yardımcı olacaktır. Elbette (özellikle devlet okullarındaki) rehberlik danışmanlarının Arapça bilmiyor olması da bu noktada önemli etkidir ancak Suriyeli öğretmenlerden, gönüllü tercümanlardan ve Türkçesi iyi olan öğrencilerden bu konuda yardım alarak bu sorun hafifletilebilir. Araştırmanın saha çalışması sürecinde GEM’lere yeni rehber öğretmenler atanmaya başlanmıştır. PICTES kapsamındaki 23 ilde GEM’lere atanan “Geçici Süreli Rehberlik Danışmanlarının” idare ile Suriyeli öğrenciler arasındaki iletişimin kalitesini ne oranda artıracakları, Suriyeli öğrencilerin uyumu konusunda ne ölçüde işlevsel olacakları ise zamanla ortaya çıkacaktır. Suriyeli öğretmenler, bu rehberlik ve psikolojik danışmanlara büyük önem atfetmektedirler (GEM.Öğretmen.Odak1.İstanbul).

Şekil 12. Rehberlik servisi tabelası

5.3.2. Sınıf içi ortamlar

Suriyeli çocukların eğitime erişiminde başlıca iki seçenek ön plana çıkmaktadır: Devlet okulları ve GEM’ler. GEM’lerdeki öğrencilerin tamamı Suriyeli çocuklardan oluşmaktadır. Kamp dışı devlet okullarında okuyan Suriyeli öğrenciler ise, Türk öğrencilerle karma biçimde ve çoğu yerde Türk öğrencilerden sayıca az olarak eğitim almaktadırlar. Devlet okullarında okuyan Suriyeli öğrenciler sınıf içerisinde nereye yerleştirildikleri önemli bir husustur. Bu öğrenciler yerleştirilirken, sınıfın geri kalanından yalıtılmış alt gruplar oluşturmalarına engel olmak için sınıf içerisinde dağınık vaziyette yerleşmelerini sağlamak önemlidir. Bu konuda genel olarak okul idarecilerinin ve öğretmenlerin bilinçli oldukları gözlenmiştir. Ancak bazı okullarda Suriyeli öğrencilerin sınıf içerisinde grup oluşturacak şekilde bir fiziksel dağılım içerisine girdiği gözlenmiştir. Bu tür durumlar Türk ve Suriyeli çocuklar arasındaki kaynaşmaları engellediğinden hem eğitimin kalitesini olumsuz etkilemekte hem de Suriyeli öğrencilerin entegrasyonunu güçleştirmektedir.

Sınıf içi uygulamalarda eğitimin kalitesini belirleyen etkenlerden biri de sınıf mevcuttur. Türkiye’de şube başına düşen ortalama öğrenci sayısı OECD ülkelerinin üzerindedir (OECD, 2016). Hal böyle iken Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili olarak şube başına düşen öğrenci sayısının fazlalığından söz etmek anlamlı görünmeyebilir. Ancak, Suriyelilerin eğitime erişiminin ve aldıkları eğitimin kalitesinin önündeki en büyük engellerden birinin dil (Türkçe bilmeme) problemi olduğu göz önüne alındığında, sınıf mevcutlarıyla ilgili sorunun önemi ortaya çıkmaktadır. Dil öğrenimi yalnızca eğitim kalitesiyle ilgili bir konu değildir. Genel olarak toplumla bütünleşme ve toplumsal uyum da dile çok büyük oranda bağlıdır. Dil öğretimi yapılan sınıflarda kimi zaman sınıf mevcudunun 30’u aştığı, başka bir deyişle,

Türkçe öğreticisi başına 40'a yakın öğrenci düştüğü gözlenmiştir. Bu denli kalabalık ortamda çocukların Türkçe öğrenmesi oldukça güçleşmektedir.

Devlet okullarındaki Türk öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde Suriyeli öğrencilerin derse katılmama ve ödev yapmama gibi sorunları olduğu belirtilmiştir. Az sayıdaki başarılı öğrenci haricinde okula düzenli olarak gelseler bile çok büyük oranda derslere aktif olarak hiç katılmadıkları ve ödevlerini neredeyse hiç yapmadıkları ifade edilmiştir. Ayrıca derse her zaman geç kalan çok sayıda Suriyeli öğrencinin olduğu da bu öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Suriyeli çocukların okul ile güçlü bir bağ kurmamış olması derse geç kalmayı arttıran bir faktördür. Suriyeli öğrencilerin okula yönelik bu tutumlarının değişmesinde Türk öğretmenler ve öğrencilerine daha fazla sorumluluk düşmektedir. Bundan dolayı, Suriyeli öğrencileri okul ve sınıf ortamına uyum sağlaması konusunda önemli görevler düşmektedir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre sınıf içi uygulamalarda öğrencilerin odaklanma sorunu yaşamaları; farklı yaş gruplarının aynı sınıfta olması ve kız-erkek karma sınıfların olması eğitimin kalitesini olumsuz etkileyen sınıf içi diğer etmenlerdir.

5.4. Çalışma etiği ile ilgili sorunlar

Suriyeli öğretmenlerin meslek etiği, meslekî bilgi ve sınıf disiplini gibi konularında bazı okullarda olumlu değerlendirmelerin yapıldığı görülmesine rağmen kimi yerlerde ise bu konularda ciddi sorunların olduğu ifade edilmiştir. Örneğin, İstanbul, Gaziantep ve Şanlıurfa'da ziyaret edilen GEM'lerde Suriyeli öğretmenlere yönelik pozitif bir değerlendirme olduğu görülmektedir. Diğer yandan Kahramanmaraş'ta bir GEM koordinatörü, Suriyeli öğretmenler hakkında şunu söylemiştir: "Öğretmenlerin sınıf disiplini yok. 25 öğretmenden ancak 3-4 tanesi iyi, yani öğretmen gibi. Diğerleri sanki öğretmen değil" (GEM. Koordinatör2.Kahramanmaraş). Suriyeli öğretmenlere yönelik bu eleştiriler, farklı illerde ve farklı kişiler tarafından dile getirilmiştir. Bir başka GEM koordinatörü "Türk öğretmenler hem nöbet tutup hem de günde 6 saat derse giriyor. Suriyeli öğretmenler ise 4 saat derse girerken bile söyleniyorlar, işlerini gerektiği gibi yapmıyorlar" sözleriyle Türk öğretmenlerle Suriyeli öğretmenler arasında karşılaştırma yaparak bu sorunu dile getirmiştir (GEM.Koordinatör1.Konya). Kimi GEM koordinatörleri bu durumu Suriye'deki iş etiğine ve çalışma kültürüne bağlarken, bazıları ise savaş nedeniyle yaşadıkları travmalara ve Türkiye'ye geldikten sonra motivasyonlarının bozulmasına bağlamaktadırlar.

Diğer yandan Suriyeli öğretmenler ise yaz tatillerinde kendilerine Türk öğretmenler kadar uzun süreli tatil verilmemesinden yakılarak çalışma koşulları ile ilgili şikâyetlerini dile getirmişlerdir (OkulsuzVeli1. Ankara). Yine bazı GEM'lerde Suriyeli öğretmenler, Türkçe öğreticilerin daha fazla gönüllü olmalarının ve Suriyeli öğrencileri kabullenmelerinin katkı sağlayacağını dile getirmişlerdir. Suriyeli öğretmenler, Türk öğretmenlerle ilgili izleme ve değerlendirme çalışmaları yapılması gerektiğini ifade edilmiştir.

Bu veriler esas alındığında şu söylenebilir: Araştırma kapsamında ziyaret edilen GEM'lerin bazılarında Suriyeli öğretmenlerle Türk yöneticiler ve Türkçe öğreticileri arasında uyumun arttırılması beklentisi söz konusudur. Ülke genelindeki tüm GEM'ler hakkında bunun geçerli olup olmadığını söylemek için elimizde yeterince veri bulunmamaktadır ancak bu tür gerilimlerin, toplamda eğitimin kalitesine

yansıyacağı tartışılmazdır. Suriyeli öğretmenlerle Türk idareci ve öğretmenler arasında kaynaşma sağlayacak sosyo-kültürel faaliyetler yararlı olacaktır. Öğretmenler arasındaki kaynaşma, toplamda hem eğitimin kalitesini artıracak hem de orta ve uzun vadede entegrasyona katkıda bulunacaktır.

Sınıf öğretmenleri arasında 1. sınıf genellikle en az istenen sınıftır. Yeni öğrencilerden oluşan bir sınıf olması, çocukların okula uyumu için öğretmenin zamana ve fazladan enerjiye ihtiyaç duyması, iş yükünün diğer sınıflara göre daha fazla olması gibi nedenlerle sınıf öğretmenleri 1. sınıfların eğitimini üstlenme konusunda genellikle daha az isteklidirler. Söz konusu olan Suriyeli öğrenciler olduğunda bu durum daha da belirginleşebilmektedir. MEB kararı gereği 1. sınıf düzeyindeki Suriyeli çocukların zorunlu olarak devlet okullarına kayıt yapmalarıyla birlikte, içerisinde çok sayıda Suriyeli çocuk bulunan 1. sınıflara atanan sınıf öğretmenleri arasında hoşnutsuzluklar olduğu ve bunun da eğitimin kalitesine yansıdığı dile getirilmiştir (GEM.Koordinatör1.Gaziantep).

5.5. Ebeveyn desteğinin eksikliği

Eğitim, okulda başlayıp okulda biten bir süreç değildir. Okul dışı çevre, özellikle de aile ortamı, okuldaki eğitimi tamamlayıcı ve pekiştirici faktörler içerir. Özellikle annenin eğitim düzeyinin, çocuğun akademik başarısında önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Suriyeli öğrenciler, okul dışı tamamlayıcı ve pekiştirici faktörlerden büyük ölçüde mahrumdurlar. Bu da onların akademik başarılarını olumsuz etkilemektedir. Araştırma kapsamında İstanbul’da görüşülen bir kadın veli, bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir: “[Türkiye’ye] geldik biz dizi filan izledik [Türkçe’yi böyle öğrendik]. Alfabeyi bilmiyoruz. Yazmayı bilmiyoruz. O yüzden çocuğumuza yardım edemiyoruz.” (OkulsuzVeli3.İstanbul). Suriyeli çocuklarla yapılan odak grup görüşmelerinde de nadiren evde ebeveynlerinden tamamlayıcı-destekleyici yardımlar aldıkları belirtilmiştir (GEM.Öğrenci.Odak3.İstanbul). Suriyeli öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinde, özellikle ebeveynleri hayatta olmayan çocukların bu açıdan daha büyük dezavantaj içerisinde oldukları dile getirilmiştir.

5.6. İzleme ve değerlendirme ile ilgili sorunlar

Suriyeli çocuklara verilen eğitimin kalitesini ölçerek değerlendirmeler yapma konusunda çok büyük eksikler olduğu gözlenmiştir. Bunun başlıca nedeni okullaşma, erişim, fiziki ve teknik altyapı, müfredat, personel gibi konularda çözülmeyi bekleyen sorunların ön planda olmasıdır. Buna rağmen, izleme ve değerlendirme ile ilgili planlamalar ve kurumsal düzeyde bu konuda görev dağılımı yapıldığı görülmektedir. İzleme-değerlendirme faaliyetleriyle ilgili en önemli aktör, doğal olarak MEB’dir. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş olan Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı (GADEDB)’nin görevleri tanımlanırken, politika geliştirme ve uygulamadan sonra ilk sırada bahsedilen görev “izleme ve değerlendirme”dir (Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017c). GADEDB henüz yeni kurulduğu için, izleme ve değerlendirme konusunda henüz ciddi çalışmalar ortaya koymamıştır. Önceki yıllara ait izleme-değerlendirme faaliyetleri (öğretmen sayısı, kaynak miktarı, GEM ve okul sayıları gibi) makro düzeydeki verilere dayalı raporlar halinde yayınlanmıştır. Dolayısıyla eğitimin kalitesine ilişkin düzenli, standart göstergelere dayalı bir ölçme-değerlendirme yapıldığı söylenemez. Düzenli ve standart göstergelere dayalı ölçme, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin, PICTES kapsamında planlandığı görülmektedir. Bu planlama da henüz yeni olduğu için ne tür faaliyetler gerçekleştirileceği ve kalite ile ilgili ne tür veriler üreteceği ilerleyen zamanda görülecektir.

5.7. Kalite ile ilgili olarak politika geliştirilmesi beklenen hususlar

- Suriyeli öğretmenlerin, buldukları okulda Türkçe kursları alabilmeleri için karar alınması yararlı olacaktır.
- Suriyeli öğretmenlerin devlet okullarında uygun şartlarda görev almalarının önünü açacak mevzuat düzenlemelerine ve kolaylaştırıcı yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Bu konuda atılacak adımlar, GEM'lerin kapatılması ile ortaya çıkabilecek pek çok zorluğun aşılması için proaktif önlem görevi görecektir. Örneğin bu uygulama ile Suriyeli öğretmenlerin uygun pozisyonlarda çalıştırılması sağlanacak, devlet okullarında Suriyeli öğrenci ve velilerle idare arasında iletişim kopukluğu yaşanması önlenecek, Suriyeli öğrencilerin devlet okuluna uyum sağlamaları kolaylaşacaktır.
- Suriyeli öğretmenlerin diplomalarının ayrıntılı denetimlerden geçirilmesi yönünde talepler mevcuttur. Bu konuda politik ve idari kararların alınması ve bu kararların aktif bir şekilde hayata geçirilmesi beklenmektedir.
- Saha araştırması esnasında, Suriyelilerin eğitimleri ile ilgili olarak MEB personeli tarafından hazırlanan ve uygulanan ölçeklerin daha bilimsel ve daha özenli hazırlanması gerektiği tespit edilmiştir. Kalite ile ilgili ölçümlerin yapılabilmesinde gerekli olan (ölçek vb.) veri toplama araçlarının ve bu araçları meydana getiren göstergelerin bilimsel niteliklere uygun biçimde standartlaştırılması için idari kararlara ihtiyaç vardır.
- Kalite ile ilgili olarak düzenli ve sistemli biçimde yapılan ölçümlerle elde edilen verilerin kayıt altına alınması ve erişime açılması için idari karar alınmasına ihtiyaç vardır.

6. BÖLÜM

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu araştırma, Türkiye’de geçici koruma altında bulunan, okul çağındaki Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili olarak MEB tarafından sunulan ve sahadan elde edilen verilerden hareketle bazı tespitler ve öneriler yapmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de sayıları 3 milyonu geçen Suriyelilerin eğitimi önemli bir konudur. Özellikle 5-17 yaş aralığındaki çocukların eğitimi, önümüzdeki yıllarda Türkiye’de Suriyelilerin durumu ile ilgili olarak yaşanacak hemen her türlü tartışmanın içeriğini ve seyrini etkileyecektir. Türkiye’deki Suriyelilerin toplumsal, kültürel ve ekonomik yaşama uyumu konusunda bugüne kadar karşılaşılan ve bundan sonra da karşılaşılabilecek sorunların hiçbiri eğitim konusundan bağımsız değildir.

Modern dünyada eğitime çok geniş sosyolojik fonksiyonlar yüklenmiştir. Eğitim, bireylere sınıf ve statü değiştirme, adaptasyon yetenekleri geliştirme, iş bulma ve mesleki yetenekler edinme fırsatlarını tanıır. Toplumsal açıdan bakıldığında eğitimin, bireylerin ve kitlelerin sosyal mutabakatlar çevresinde toplanmasını, sosyal çatışmaların azalmasını ya da daha kolay çözülmesini, ihtiyaç temelli iş bölümlerinin gerçekleşmesini ve etik değerlerin yayılmasını sağlama gibi işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenlerle eğitim almayan, okuldan uzak kalan çocukların bireysel bakımdan pek çok dezavantajlı duruma karşı karşıya kalacağı kolaylıkla görülebilir. Ayrıca bireylerin ya da kitlelerin eğitimden uzak kalması, toplumsal açıdan da pek çok riski beraberinde getirmektedir. Sığınmacı çocuklar söz konusu olduğunda, eğitimden uzak kalmanın, toplumsal riskleri ve sorunları birkaç kat artırması işten bile değildir. Örneğin eğitim almayan Suriyeli çocuklar ucuz ve niteliksiz iş gücü olarak kullanılma riskiyle karşı karşıyadır. Ayrıca eğitimsiz kalan Suriyeli çocuklar erken evlilik, radikal ideolojik gruplara katılım, sosyal uyum sorunları yaşama gibi risklerle de yüz yüzedirler.

Bu tür risklerin değerlendirilmesine bağlı olarak Türkiye’deki Suriyelilerin eğitimi konusunda farklı paydaşlar tarafından oldukça önemli adımlar atılmaktadır. Hiç kuşkusuz Türkiye’deki Suriyelilerin eğitimi konusunda en fazla yük kamunun üzerindedir. Suriyelilerin Türkiye’ye göçündeki deneyimiyle birlikte, kısa zaman zarfında gerçekleşen büyük çaplı kitlesel göçler, Türkiye tarafından bir tür “afet” olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşıma bağlı olarak Suriyelilerin Türkiye’ye kitlesel göçüyle birlikte afet ve acil durum uygulamaları devreye sokulmuş ve Başbakanlık’a bağlı AFAD’a bu konuda sorumluluk verilmiştir. Böylece Suriyelilerin barınması, sağlık hizmetlerinden yararlanması, beslenmesi ve diğer bazı temel ihtiyaçlarının karşılanması için ivedi çözümler geliştirilmiştir. Eğitim ile ilgili konular ise öncelikli olarak biraz gecikmeli bir biçimde kalıcı politika arayışlarına konu olmuştur. Suriye’de iç savaşın biteceği ve sığınmacıların ülkelerine geri dönecekleri var sayımıyla birlikte başlangıçta yerel düzeyde, yerel kaynaklarının harekete geçirilmesiyle Suriyeli çocukların eğitimine yönelik küçük çaplı çözümler üretilmiştir. 2014 yılından itibaren, Suriye’de iç savaşın görünen gelecekte biteceğine dair umutların azalmasına ve Türkiye’deki Suriyelilerin sayısının da katlanarak artmasına bağlı olarak MEB, Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili olarak kalıcı ve köklü çözümler arayışına girmiştir. Daha önce derme çatma biçimde ve adem-i merkezî bir biçimde gerçekleştirilen eğitim uygulamaları sistematize edilmiş; okullar, derslikler, laboratuvarlar, demirbaşlar gibi kamuya ait fiziksel imkânların yanı sıra öğretmen, idareci ve rehberlik danışmanları gibi kamu tabanlı insan kaynakları da seferber edilmiştir.

Suriyeli çocukların eğitimi konusunda kamu kaynaklarının yanı sıra, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası aktörler tarafından sağlanan kaynaklar da önemli boşlukları doldurmaktadır. Örneğin Suriyeli çocukların eğitiminde GEM’lerde kullanılan müfredatın iyileştirilmesinde TDV ve Bülbülzade Vakfı gibi STK’ların rolü büyük olmuştur. Okullarda okutulacak kitapların hazırlanmasında ve basımında Yunus Emre Enstitüsü’nün payı büyüktür. Aynı şekilde, Suriyeli çocukların kırtasiye ihtiyaçlarının ve okul kıyafetlerinin temin edilmesinde İHH gibi küresel ve Elbir Derneği (Konya) gibi yerel STK’lar önemli roller üstlenmişlerdir. Çocukların okullaşmasının artırılmasında ve okula ulaşım ile ilgili sorunların çözülmesinde Tzu Chi Vakfı (İstanbul), IOM, SGDD-ASAM, Türk Kızılayı ve UNICEF gibi kuruluşlar önemli roller ifa etmektedirler. UNICEF Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili (GEM’lerde öğretmenlerin, Türkçe öğreticilerin ve rehberlik danışmanlarının maaşlarının ödenmesi gibi) pek çok konuda büyük destekler sağlamaktadır. Bunlar gibi, araştırmanın örneklemine girmemiş olduğu için burada adı geçmeyen çok sayıda STK’nın ve gönüllü şahısların büyük çabaları ve emekleri de görmezden gelinemez.

Tüm bu destek ve çabalara rağmen, Suriyeli çocukların eğitimlerinin istendiği gibi gittiği ve bu konuda her şeyin mükemmel olduğu söylenemez. Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili olarak pek çok sorun mevcuttur. Bu araştırma, Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili sorunları ortaya koymakta ve bu sorunların çözümü için öneriler geliştirmektedir. Araştırma verilerinden hareketle hazırlanan bu raporda Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili olarak tespit edilen sorunlar üç başlık altında incelenmektedir: Yönetim, erişim ve kalite.

Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili bir sistem kurmak ve bu sistem aracılığıyla eğitim sürecini yönetmek, MEB’in yetki ve sorumluluğundadır. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların sayısının büyük miktarlara ulaştığı 2012 yılından 2014 yılına kadar MEB, geçici çözümlerle durumu yönetme yaklaşımına sahipti. Bu süre zarfında Bakanlık, Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili olarak aktif çözümler üretmek yerine konuyu STK’ların çabalarına terk etmişti. Ancak Suriye’deki gelişmelerin, iç savaşın zannedildiği ve beklendiği gibi kısa süre içerisinde sona ermeyeceğini göstermesiyle birlikte MEB aktif olarak konuya dâhil olmuş ve Suriyeli çocukların Türkiye’deki eğitimleri ile ilgili süreçleri her yönüyle yönetmeye koyulmuştur. Sürecin yönetilmesi ile ilgili olarak gerek kurulan sistemin neden olduğu gerekse yönetim sisteminin ve idari kapasitenin beklendiği şekilde işletilmemesinden kaynaklanan pek çok sorun mevcuttur. Bu sorunlar aşağıda daha ayrıntılı biçimde maddeler halinde özetlenmiş ve her bir sorunun çözümü için öneriler geliştirilmiştir. Burada ana hatlarıyla özetlemek gerekirse, Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili sürecin yönetilmesi hakkındaki başlıca sorunlar denklik ve diploma konularından başlayarak bürokratik sorunlar, idari dirençler, kaynak ve imkânların kullanımına getirilen yerel kısıtlamalar, bütçe ve finans sorunları ve izleme ve değerlendirme ile ilgili sorunlara kadar uzanmaktadır.

Türkiye’deki Suriyeli her çocuğun eğitime tam erişmeye hakkı vardır. Bu hak ulusal ve uluslararası mevzuatla birlikte tanımlanmıştır. Bu amaçla, eğitime erişim imkânlarında çeşitlilik söz konusudur. Genel olarak Suriyeli çocuklar için eğitim iki ana mecrada gerçekleşmektedir: Devlet okulları ve GEM’ler. Hem devlet okullarında hem de GEM’lerde verilen eğitime Suriyeli çocukların erişiminin önündeki en önemli engeller şunlardır: Suriyeli bireylerin ve ailelerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, dil (Türkçe) yetersizliği, erken evlilik, kız-erkek karma eğitimin makbul sayılmaması, okul-ev arası ulaşımındaki imkânsızlıklar, oryantasyon kaybı, gelecekle ve sosyal-hukuki statü ile ilgili belirsizlikler, TEOG yerleştirme sisteminden

kaynaklı olarak lise eğitimine geçişte seçeneklerin sınırlı olması ve okul binalarındaki fiziksel imkânların (derslik, laboratuvar vb) yetersizliği. Suriyeli çocukların eğitime erişim konusunda yaşadıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri aşağıda daha ayrıntılı olarak ortaya konmaktadır. Bu raporda ayrıca, okullaşmayan Suriyeli çocuklar üç tipolojiye ayrılmaktadır. Tip-1 Okulsuzlar tabiri, okullaşması en kolay olan çocuklara işaret etmektedir. Basit nedenlerle okullaşmamış olan çocuklar bu grup altında ele alınmaktadır. Tip-2 Okulsuzlar tabiri, okullaşmaları biraz daha zor ve kalıcı nedenlere bağlı olan, okullaştıktan sonra okula devamlarının sağlanması için de belirli ve düzenli bir program dâhilinde çaba gösterilmesi gereken okulsuz çocuklara işaret etmektedir. Tip-3 Okulsuzlar tabiri ise okullaşması en zor olan çocuklara işaret etmektedir. Genellikle büyük ailevi sorunları olan, bedensel veya zihinsel engellere sahip, maddi açıdan çok zor durumda olan çocuklar bu gruba girmektedirler.

Suriyeli çocukların okula erişimini sağlamak, eğitimle ilgili sorunlarının biteceği anlamına gelmemektedir. Çocuklar okula eriştikten sonra, aldıkları eğitimin kalitesi ile ilgili sorunlar gündeme gelmektedir. Bu raporda Suriyeli çocukların aldığı eğitimin kalitesine yönelik analizler yapılmıştır. Eğitimin kalitesini belirleyen başlıca unsurlar öğretmen, planlama, kaynak, okul yöneticisi, sınıf içi uygulamalar, müfredat, öğrenci hazır bulunuşluğu, sınıf dışı ortamlar ve izleme değerlendirme faaliyetleri olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede Suriyeli çocukların aldığı eğitimin kalitesini olumsuz etkileyen sorunlar ile ilgili tespit ve önerilere aşağıda daha ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Burada genel olarak şu tespitleri yapmak mümkündür: Merkezi otorite (MEB) ile bazı taşra teşkilatları arasında vizyon bakımından (ideolojik temelli yaklaşımlar da dâhil olmak üzere) bir uyumsuzluk söz konusu olabilmekte, buna bağlı olarak da yerel düzeyde eğitim uygulamaları ve imkanların-kaynakların seferber edilmesi ile ilgili sorunlar ortaya çıkmakta, bu da eğitimin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca Suriyeli öğrencilerin motivasyon, beceri (dil) ve adaptasyon ile ilgili olarak yaşadığı sorunlar, kendilerine verilen eğitimden yeterince yararlanmalarının önünde içsel birer engel olarak durmaktadır.

6.2. Öneriler

Yönetim ile ilgili öneriler

- Suriyeli çocukların okullaşmasının öncelikle temel insan hakkı olduğu, eğitimden uzak kalmanın marjinalleşme, gettolaşma ve radikalleşmeye neden olacağı, ancak nitelikli eğitim ile bahsedilen sorunların ortadan kalkacağı ve iyi bir eğitimle hem kendileri için iyi bir gelecek kurma hem de ülkelerine geri döndüklerinde ülkelerini inşa etme şansına sahip olacakları hususları dikkate alınarak, MEB'in çeşitli düzeylerdeki yöneticileri ve öğretmenleri ile Suriyeli çocukların iş ve işlemleri ile ilgilenen diğer kamu kurumu yöneticileri ve çalışanlarının Suriyeli çocukların eğitimi konusunda farkındalığının artırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Buna ilaveten, özellikle ailelerin Suriyeli çocuklara yönelik daha pozitif bir bakışa sahip olması için Bakanlık STK'lar ile birlikte çalışmalar yürütmelidir.
- Kamu personeline ve yurttaşlara yapılacak bilgilendirme faaliyetlerinde, Suriyelilerin beşerî ihtiyaçlarına odaklanan insanî yaklaşımların siyasi yaklaşımlardan farklı bir konu olduğu, eğitimin de bu insanî yaklaşımların bir parçası olduğu hatırlatılmalıdır.
- GEM olarak kullanılan okulların imkânlarının Suriyeliler tarafından kullanımı ile ilgili olarak yaşanan sorunların giderilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

- GEM’lerin kapatılması sürecinde, Suriyeli öğrencilerin yöneleceği devlet okullarının fiziksel kapasitesinin ayrıntılı olarak hesap edilmesi önemlidir. Örneğin X adlı GEM kapatılırken, bu GEM’deki öğrencilerin ikamet adresleri ayrıntılı olarak incelenmeli, en yakın devlet okulunun fiziksel kapasitesinin bu yeni öğrencileri almaya yeterli olup olmadığı hesaplanmalı, ardından X adlı GEM’in kapatılması ile ilgili özel bir takvim belirlenmelidir. Aksi durumda GEM’lerin kapatılmasıyla birlikte okullaşmış pek çok Suriyeli çocuk okul dışında kalabilir.
- GEM’lerin kapatılması sürecinde Suriyeli öğretmenlerin geleceği ile ilgili planlamalar yapılmalı; bu öğretmenlerin eğitim sisteminin dışında kalmaması için önlemler alınmalıdır. Bu öğretmenler İmam Hatip okullarında Arapça dersleri verebilecekleri gibi, Suriyeli öğrencilerin entegrasyonunda son derece önemli roller ifa edebilirler.
- Suriyeli halk, çok büyük oranda GEM’lerle devlet okulları arasındaki farkı bilmemektedir. Bu iki okul türü arasındaki fark Suriyelilere anlatılmalı; devlet okulundan mezun olmanın avantajları konusunda bilgilendirme yapılmalıdır. Bu, GEM’lerin kapatılma sürecinde Suriyelilerin kaygılarının giderilmesine yardımcı olacaktır.
- GEM’lerin kapatılması ile ilgili olarak Suriyeli öğretmenler, öğrenciler ve veliler başta olmak üzere, Türk idareciler, öğretmenler, öğrenci ve velileri de içeren genel bir bilgilendirme yapılması önemlidir.
- GEM’lerin kapatılması süreci ile ilgili olarak Suriyeli öğretmenlerle düzenli olarak istişareler yapılmalı, onların görüş ve önerileri değerlendirilmelidir.
- Bugün GEM olarak kullanılan okul binalarının, GEM’lerin kapatılmasının ardından da eğitim öğretim faaliyetlerinde kullanılabileceği göz önüne alınarak, bu binaların bakım, tadilat ve yenileme işleri için yeterli miktarda kaynak ayrılmalıdır.
- Türkiye Suriyeli çocukları okullaştırmak için oldukça büyük kaynaklar ayırmaktadır. Ancak buna rağmen bu kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı uluslararası toplumun Suriyeli çocukların eğitimi konusunda daha fazla sorumluluk alması ve daha fazla kaynağı Türkiye’ye aktarması gerekmektedir. Özellikle Avrupa Birliği fonlarından aktarılan bütçenin bir an önce bina ve derslik yapımı için kullanıma açılması gerekmektedir. Derslik ve okul yapımı, taşıma, öğretim materyali ve personel için yapılacak mali destekler Suriyeli çocukların okullaşmasını artıracak ve daha kaliteli eğitim almalarını sağlayacaktır.
- Kamunun yükünün azaltılması ve faaliyetlerin hızlandırılması için ulusal ve uluslararası STK’ların akredite edilerek, bu kuruluşların MEB ile koordineli bir şekilde daha etkin hizmet vermesi sağlanmalıdır.

Erişim ile ilgili öneriler

- Araştırmada okullaşamayan üç farklı tipoloji tespit edilmiştir. Okula erişimin önündeki engellerden hangisinden etkilendiğine bağlı olarak farklı tipolojideki çocuklara farklı yöntem ve araçlarla yaklaşılmalıdır. Örneğin doğru bilgilendirme, psikolojik destek ve cesaretlendirme ile okula gitmesi sağlanabilecek çocuklara doğrudan aynî ve nakdî yardımlar vermek yerine, bu tür kaynaklar için çalışma/iş nedeniyle okula gidemeyen çocuklara öncelik verilmelidir. EK-1’de üç tipolojinin özelliği, okullaştırmak için yapılması gerekenler ve bunun hangi aktörler tarafından yapılması gerektiği ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

- Oryantasyon kaybı, çoğu zaman diğer engellere eşlik eden gizli bir faktör olarak karşımızda durmaktadır. Okula gitmek istediği halde, hatta gelir getirici işlere okulu tercih etmesine rağmen, okula nasıl kaydolacağını, nereden başlayacağını bilmeyen çocuklar doğru yönlendirildiğinde kolaylıkla eğitim sistemine dâhil olabileceklerdir.
- Suriyeli kız çocukların okullaşmasını artırmak için kız okullarının açılması desteklenmelidir.
- Okullarda yer olmadığı gerekçesiyle bazı çocukların okullaşmasının gerçekleşemediği dikkate alındığında, ivedi olarak bina ve derslik sayısının artırılması gerekmektedir.
- Yüksek başarılı Suriyeli çocuklar, bilim ve matematik eğitiminin ağırlıkta olduğu fen ve Anadolu liseleri ile sosyal bilimler liselerine de yönlendirilmelidir.
- Engelli öğrencilerin okula erişimi ile ilgili çalışmalara ihtiyaç vardır. Savaş ve olağanüstü durumlar nedeniyle Suriyeli nüfus içerisindeki engellilerin sayısı fazladır. Bu tür bedensel engelleri olan çocukların okula erişimi için gerekli olan fiziki destekler ve mimari çözümler önemsenmelidir.
- Okulu terk eden veya okula kayıt olmayan öğrencilerle yapılan mülakatların çoğunda, bu çocukların okula döndürülmesi için kendileriyle devlet yetkilileri veya sivil toplum örgütlerinden hiç kimsenin temas kurmadığı ortaya çıkmıştır. Özellikle devamsızlık nedeniyle okuldan ilişkisi kesilen öğrencilere ulaşmak (adres bulma ve benzeri konular bakımından) daha kolaydır. Bu tür çocukların tespit edilerek aile ziyaretleri ve kişisel görüşmelerle okula geri kazandırılması ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.
- Suriyeliler kendi aralarında sosyal ağlar kurarak normlarını ve değerlerini sürdürmektedirler. Bu sosyal ağlar içerisinde önemli işlevlere sahip olan kanaat önderleri mevcuttur. Okullaşma oranlarının artırılması için Suriyeli kanaat önderleri ve mahalle muhtarları ile iş birliği yapılmalıdır.
- Suriyeli öğretmen ve öğrencilerin eğitim imkanları ve fırsatları ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadığı görüldüğünden, öğrenci ve öğretmenlere bu konuda bilgilendirici çalışmalar yapılmalıdır.
- Okullaşma kampanyaları için hem de Suriyelilere karşı önyargıların azaltılması için ulusal medya kadar yerel medya da etkin biçimde kullanılmalıdır.
- Birkaç yıl okula gitmemiş ve yaşı daha büyük çocukları okullaştırmak için farklı alternatifler üzerinde çalışılmalıdır. Bunun için akşam okulu türünde, benzer yaş grubundaki çocuklara eğitim verecek kurumlar açılabilir.
- Türkçesi zayıf olan Suriyeli öğrenciler için, bir tür hazırlık sınıfı oluşturulması önerilmektedir. Bu uygulama, pratik nedenlerle zaten bazı okul yöneticileri tarafından hayata geçirilmiştir. Mevcut durumda GEM'lerde haftalık 15 saat Türkçe dersinin, akademik başarı için yeterli olmadığı farklı okullarda, öğrenciler, veliler, idareciler ve öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Diğer yandan, Türkçe dersi sayısını daha fazla artırmak da gerçekçi değildir. Devlet okullarında da durum pek farklı değildir: Devlet okullarında okuyan Suriyeli öğrenciler Türkçeyi öğrenmeye çalışırken bir yandan da müfredatı takip etmeye çalışmaktadırlar. Tüm bu sorunlara bir çözüm olarak, Suriyeli öğrencilerin TÖMER benzeri yoğun dil kurslarıyla Türkçe öğretim sürecinden geçtikten sonra devlet okullarında sınıf ortamına geçmeleri önerilmektedir. Bu tür kurslar Halk Eğitim Merkezleri bünyesinde olabileceği gibi yeterli sayıda öğrenci bulunması hâlinde okulların kendi bünyelerinde de düzenlenebilir.

Kalite ile ilgili öneriler

- Akademik başarı, okul ortamına entegrasyonla yakından ilgilidir. Okula entegrasyon ise yalnızca okul binasında olup biten bir süreç değildir. Okul dışı sosyal ortamlar da entegrasyon bakımından büyük önem arz etmektedir. Türk ailelerle Suriyeli aileleri bir araya getirerek aralarında kaynaşma ve pozitif sosyal etkileşimler olmasını sağlamak, Suriyeli çocukların okula entegrasyonunu kolaylaştıracaktır.
- Devlet okullarında Türk öğrencilerle Suriyeli öğrenciler arasında kaynaşma olması için ortak sosyo-kültürel etkinlikler uygulanması son derece önemlidir. Türk öğrenciler katılmaksızın Suriyeli öğrencileri homojen gruplar şeklinde kültürel gezilere ve aktivitelere dâhil etmek kendi içerisinde yararlı olmakla birlikte, kaynaştırma ve entegrasyon bakımından olumsuz yan etkilere sahiptir. Özellikle Türk-Suriyeli öğrencileri birlikte kapsayan geziler ve rekabet içermeyen etkinliklerin, iki grup arasında arkadaşlık ve dayanışma gelişmesinde etkili olduğu, saha araştırmasında ortaya çıkmıştır.
- Kültürel ve sosyal etkinliklerle kaynaştırma faaliyetlerinin, yalnızca veliler ve öğrenciler için değil, Suriyeli öğretmenlerle Türk öğretmenler arasında da gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu tür kaynaşmalar, eğitimin kalitesini artıracaktır.
- Suriyeli üstün zekâli çocukların belirlenerek yetenek ve zekâ düzeylerine uygun eğitim almaları için imkânlar sağlanmalı, bu konuda çalışmalar yapan STK’ların faaliyetleri kolaylaştırılmalıdır.
- GEM’lerde (kapatılma süreci tamamlanıncaya kadar bile olsa) ders kitapları ve müfredat ile ilgili eksiklikler hızlıca giderilmelidir.
- Müfredat ile ilgili sorunların yakın gelecekte, özellikle GEM’lerin kapatılması ile birlikte tartışmalara konu olacağı öngörülmektedir. Bu konuda proaktif önlemler alınmalı, Suriyeliler kadar Türk öğrencileri de yakından ilgilendiren bu konuda ders içeriklerinin yerel değerler kadar evrensel değerleri de kapsayacak biçimde tasarlanması için planlamalar yapılmalıdır.
- Suriyeli öğrencilerin eğitimle ilgili motivasyonlarını artıracak sosyo-kültürel içerikli projeler desteklenmelidir. Ayrıca Türkiye’de eğitim almanın gelecek planlarında kendilerine ne gibi yollar açacağına dair gerçekçi bilgilendirmeler yapılması yararlı olacaktır.
- Suriyeli öğretmenlerin atamalarında diploma ve liyakat ile ilgili konularda sorunların devam ettiği dile getirilmiştir. Bu sorunların çözümü için, iyi eğitimli Suriyelilerden destek alınmalıdır.
- Suriyeli öğretmenlerin, Türkiye’deki eğitim sistemi ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmadığı gözlenmiştir. Suriyeli öğretmenlere Türkiye’deki eğitim sistemi ile ilgili nitelikli ve etkili bilgilendirmeler yapılması önerilmektedir. Suriyeli öğretmenler, Suriyeli öğrenciler için önemli rehberlik görevleri yerine getirmektedirler. Türkiye’de eğitim sistemi, sınavlar, üniversite imkânları gibi konularda Suriyeli öğretmenlerin bilgilendirilmesi, öğrencilerin de bu konularda dolaylı bilgi sahibi olacağını ve ihtiyaç duyduklarında dil engeli yaşamadan bu konularda rehberlik hizmeti alabilecekleri anlamına gelecektir. Bu ise öğrencilerin motivasyonunu artıracak, eğitimin kalitesinde belirli bir yükselişe neden olacaktır.
- Suriyeli öğretmenlere, mesleki bilgilerini güncelleyebilecekleri, yeterli miktarda hizmet içi eğitim kursları verilmesi önerilmektedir.

- Kalite ile ilgili durumun izlenmesini sağlayacak nesnel ve standart göstergelerden oluşan ölçümler düzenli ve sistemli bir biçimde yapılmalı ve erişime açılmalıdır.
- Araştırma, Suriyeli pek çok velinin Türkçe alfabeyi (okuma-yazmayı) bilmedikleri için çocuklarına eğitimleri ile ilgili olarak evde hiçbir şekilde yardımcı olamadıklarını ortaya koymuştur. Bu durumun çocukların başarısı ve uyumu üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. Yetişkinlere yönelik okuma-yazma ve Türkçe kurslarının sayısı artırılmalıdır.
- Suriyeli çocukların kaliteli eğitim alabilmeleri için ilk olarak tam zamanlı eğitim imkânına sahip olması önem arz etmektedir. Bu açıdan GEM'lerin daha erken saatlerde eğitime başlaması, GEM'lerin fiziksel ve altyapı imkânlarının desteklenmesi gerekmektedir. Bunun için de yeni derslik ve okullara ihtiyaç vardır.
- GEM'lerde haftalık ders saatinin 15 saati Türkçe öğretimine ayrıldığından matematik, fizik, kimya, yabancı dil derslerine oldukça sınırlı zaman ayrılmaktadır. Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenim sürecinde dezavantaj yaşamaması için özellikle yaz dönemlerinde olmak üzere, öğrencilerin temel derslerdeki eksikliklerinin telafi çalışmaları yapılmalıdır.
- Birçok Suriyeli çocuğun savaş ve göçün etkilerinden kaynaklanan psiko-sosyal sorunlar yaşadığı dikkate alındığında, bu çocuklara yönelik etkin rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri sunulmalıdır.
- Rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması için bu konuya özel izleme-değerlendirme faaliyetlerinin yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- “Son dakika.. İsmet Yılmaz: Bu sene TEOG sınavı yapılmayacak.” (2017, 19 Eylül). *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/ismet-yilmaz-bu-sene-teog-sinavi-yapilmayacak-40583516>
- “TEOG 2017 tercih sonuçları açıklandı... MEB sonuç sorgulama sayfası”. (2017, 7 Ağustos). *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/teog-yerlestirme-sonuclari-meb-terafindan-aciklandi-40543164>
- AFAD. (2017, 3 Temmuz). Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımlar. https://www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+3.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2017). Şartlı Eğitim Yardımı Programı kapsamında 31 Mayıs itibarıyla 56 bin 332 mülteci çocuğa 33 bin kart üzerinden 3 milyon 800 bin lira nakdi yardım ulaştırdık. <http://www.aile.gov.tr/haberler/sartli-egitim-yardimi-programi-kapsaminda-31-mayis-itibariyla-56-bin-332-multeci-cocuga-33-bin-kart-uzerinden-3-milyon-800-bin-lira-nakdi-yardim-ulastirdik>
- BEKAM. (2015). *Suriyeli misafirlere yönelik sosyal uyum ve eğitim müfredatları çalışma raporu*. Gaziantep: Bilim Eğitim Kültür Araştırmaları Merkezi.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches*. Thousands Oaks: Sage publications.
- Culbertson, S. Ve Constant, L. (2015). *Education of Syrian refugee children: Managing the crisis in Turkey, Lebanon, and Jordan*. Santa Monica, Calif: RAND Corporation.
- Çelik, Z. (2015). Ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş sınavları kıskacında ortaöğretim sistemi. A. Gümüş, (ed.) *Türkiye’de eğitim politikaları* içinde (ss. 273-296). Ankara: İlem kitaplığı ve Nobel Yayınları.
- Eğitim-Bir-Sen. (2016). *Eğitime bakış 2016: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitimciler Birliği Sendikası.
- Emin, M. N. (2015). *Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları*. Ankara: Siyaset, Toplum ve Ekonomi Araştırmaları Vakfı.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). Geçici Koruma. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2017a). İçerik <http://pictes.meb.gov.tr/www/projemiz/icerik/36>
- Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2017b). *2016 yılı izleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
- Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2017c). Göç ve acil durum eğitim daire başkanlığı. <https://hbogm.meb.gov.tr/www/goc-ve-acil-durum-egitim-daire-baskanligi/icerik/497>
- Marvasti, A.B. (2004). *Qualitative research in sociology, an introduction*. London: Sage Publications.
- MEB.(2013a). Ülkemizde kamp dışında misafir edilen Suriye vatandaşlarına yönelik tedbirler. http://melikgazi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_05/03024558_suriye.pdf
- MEB. (2013b). Ülkemizde geçici koruma altında bulunan Suriye vatandaşlarına yönelik eğitim öğretim hizmetleri. <http://www.egitimmezuat.com/index.php/Resmi-2013/uclkemizde-gecc-koruma-altinda-bulunan-suriye-vatandalarina-yoenelk-etm-oeritm-hzmetler.html>
- MEB. (2014).Yabancılarla Yönelik Eğitim Öğretim Genelgesi. http://mezuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html

- MEB.(2016). Geçici eğitim merkezleri lise yeterlilik ve denklik sınavı (GEMLYDS): Başvuru ve uygulama e-kılavuzu. http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/gemlyds_turkish.pdf
- MEB. (2017, 19 Temmuz). Yabancı uyruklu öğrenciler. <http://www.memurlar.net/haber/685225/meb-den-yabanci-uyruklu-ogrencilerin-okula-kayit-yazisi.html>
- Millî Eğitim Bakanlığı Denklik Yönetmeliği. (2004). http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25393_0.html
- OECD. (2016). *Education at a glance*. Paris. Organization for Economic Cooperation and Development.
- SETA ve TheirWorld. (2017). *Breaking the barriers: Getting Syrian children into school in Turkey*. Ankara: Siyaset, Toplum ve Ekonomi Araştırmaları Vakfı ve TheirWorld.
- Topçu, E. (2017). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitime kazandırılma süreci: Geçici Eğitim Merkezleri. C. Taştan ve A.Ç. Kavuncu (der.) *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar* içinde (11-25). Ankara: Polis Akademisi Yayınları
- TTKB.(2015a, 9 Temmuz). Suriyeli ve Iraklı öğrencilerin denklik işlemleri. http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/02171344_Denklik_Y_ve_Ylemleri_SUNUM_30_Ocak-2Yubat_2017_antalya_1.pdf
- TTKB. (2015b, 18 Ağustos). Suriyeli, Iraklı, ve Libyalı öğrencilerin denklik işlemleri. http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/02171344_Denklik_Y_ve_Ylemleri_SUNUM_30_Ocak-2Yubat_2017_antalya_1.pdf
- TTKB. (2016, 11 Kasım). Suriyeli, Iraklı, ve Libyalı öğrencilerin denklik işlemleri. http://pictes.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/02171344_Denklik_Y_ve_Ylemleri_SUNUM_30_Ocak-2Yubat_2017_antalya_1.pdf
- UNICEF. (2017). *Mülteci çocuklar için şartlı nakit yardımı*. <http://www.unicefturk.org/yazi/multeci-cocuklar-icin-sartli-egitim-yardimi>
- UNHCR. (2017). *Syrian Refugee Response Plan*. <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>
- Watkins, K. Ve Zyck, S.A. (2014). *Living on hope, hoping for education: The failed response to the Syrian refugee crisis*. London: Overseas Development Institute.

EK-1

Tablo 6. Okulsuz Suriyeli çocukların, eğitimden uzak kalma nedenlerine göre sınıflandırılması ve onları okullaştırmak için stratejik öneriler

OKULLAŞAMAYAN SURİYELİ ÇOCUKLAR				
	TANIM	BAŞLICA ENGELLER	ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	ÇÖZÜMÜN BAŞLICA AKTÖRLERİ
TİP-1 OKULSUZLAR	Küçük kaynaklarla, kısa vadede ve kolaylıkla ortadan kaldırılabilen engeller nedeniyle okula gidemeyen çocuklar.	<ul style="list-style-type: none"> -Oryantasyon kaybı -Klinik olmayan psikolojik nedenler (motivasyon eksikliği, tedirginlik, reddedilme korkusu ve okulun fiziksel çevresine duyulan güvensizlik gibi) -Lojistik yoksunluklar (kırtasiye, kıyafet, ulaşım gibi) -Okul idarecileri tarafından (99’lu kimlik olmaması, okulun fiziki şartlarının yetersizliği gibi) çeşitli nedenlerle kaydın reddedilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> -Bireysel izlemeler ve kişiye/ vakıya özel stratejiler -Oryantasyon eğitimleri -Yönlendirici (kısa ve etkili filmler, yönlendirici metinler gibi) iletişim ürünlerinin dağıtımının yapılması -Kolaylaştırıcı bürokratik uygulamalar ve yasal düzenlemeler -Yeterli sayıda derslikler üretilmesi, okulların fiziksel kapasitelerinin artırılması -Kayıt reddi ile ilgili bürokratik takiplerin ve teftişlerin yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> -Millî Eğitim Bakanlığı -Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı -Türk Kızılayı -AFAD -Akademik kurumlar -Ulusal ve uluslararası STK’lar -Göç İdaresi Genel Müdürlüğü -Yerel yönetimler
TİP-2 OKULSUZLAR	Kurumsal bütçelerde tanımlı belirli miktarda nakdî, aynî ve beşerî kaynak gerektiren; planlama, izleme-değerlendirme ve kurumsal müdahaleyle ortadan kaldırılabilen nedenlere bağlı olarak eğitime dâhil olamayan çocuklar.	<ul style="list-style-type: none"> -İkame edilebilir çalışma zorunluluğu (maddi yardımlarla gelir ikame edildiğinde, bu gruptaki çocuklar okula dönebilir) -Sık yer değiştirme/taşınma -Kültürel nedenler (okulun ve eğitimin önemsinmemesi; kız-erkek karma eğitime karşı olmak gibi) 	<ul style="list-style-type: none"> -Etkin ve güvenilir saha taramalarının yapılması -Şartlı Nakit Transferi programlarının yaygınlaştırılması -Yer değiştirme sırasında ve sonrasında yönlendirmelerin hızlıca yapılması, bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması 	<ul style="list-style-type: none"> -Millî Eğitim Bakanlığı -Göç İdaresi Genel Müdürlüğü -Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
TİP-3 OKULSUZLAR	Zaman, sağlık, aile kompozisyonu, ekonomik nedenler gibi kalıcı engellerin yol açtığı; alternatif eğitim yöntemleriyle yaklaşmayı gerektiren okulsuz çocuklar.	<ul style="list-style-type: none"> -Klinik psikolojik nedenler -Ciddi bedensel sağlık sorunları -Zaman kaybı neticesinde yaşitlarının çok gerisinde kalmış olma -Ebeveyn yokluğu -İkame edilemeyen çalışma zorunluluğu (daha çok erkek çocuklara özgü zorluk) -Erken evlilik neticesinde çocuk sahibi olma (daha çok kadınlara özgü zorluk) 	<ul style="list-style-type: none"> -Bireysel izlemeler ve kişiye/ vakıya özel stratejiler -Uzaktan eğitim ve açık öğretim seçeneklerinin geliştirilmesi -Engelliler için eğitim fırsatlarının geliştirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> -Millî Eğitim Bakanlığı -Sağlık Bakanlığı -Sivil Toplum Kuruluşları -Yardım kuruluşları

“

Suriyeli çocukların eğitim sistemine dâhil edilmesi önemlidir çünkü eğitimsiz kalmaları pek çok riski beraberinde getirecektir. Eğitimsiz kalan çocuklar her şeyden önce modern yaşamın gerektirdiği bilgi ve becerilerden yoksun kalacak, böylece düşük ücretlerle çalışan vasıfsız insanlar olmaya mahkum olacaklardır. Sonuçta umutlarını yitirmiş marjinalleşmeye ve radikalleşmeye terk edilmiş nesiller ortaya çıkacaktır. Bunun tersine kaliteli eğitim ise Suriyelilerin savaş, şiddet ve yerinden edilme nedeniyle yaşadıkları psiko-sosyal sorunların hafifletilmesine yardım edecek; bireysel ve toplumsal düzeyde normalleşmelerini sağlayacaktır.

”

www.ebs.org.tr

facebook.com/egitimbirsen

twitter.com/egitimbirsen